

MERRE TOVÁBB KÁNTORKÉPZÉS?

*Megjelent a Károli Gáspár Református Egyetem
és a Kántorképző Intézet megalapításának 20. évében*

Károli Könyvek
tanulmánykötet

Sorozatszerkesztő: Dr. Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:

dr. Antalóczy Péter, Prof. dr. Balla Péter, dr. Bozsonyi Károly,
dr. Csanády Márton, Prof. dr. Fabiny Tibor, dr. Kendeffy Gábor,
dr. Kovács Barnabás, Prof. dr. Miskolczi Bodnár Péter,
dr. Sepsi Enikő, dr. Szenczi Árpád, Prof. dr. Zsengellér József

MERRE TOVÁBB KÁNTORKÉPZÉS?

GONDOLATOK EGY KONFERENCIÁN

Nagykőrös, 2012. október 5.

SZERKESZTETTE

DÁVID ISTVÁN

A kötet megjelenését a Magyarországi Református Egyház támogatta.

Felelős kiadó: Dr. Szenczi Árpád, a KRE TFK dékánja.

© Szerzők, szerkesztő, 2013

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2013

© L'Harmattan Kiadó, 2013

ISBN 978-963-236-656-2

ISSN 2062-9850

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó.

A kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: (+36-1) 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085 Budapest, Horánszky utca 20.
Tel.: (+36-1) 445-2775
www.konyveslap.hu

A címlapon a Nagykőrösi Református Templom felújított orgonája (1855, 1997) látható.

A borítót Ujváry Jenő tervezte.

A tördelés Kállai Zsanett munkája.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte,
felelős vezető Kecskeméthy Péter.

TARTALOM

DÁVID ISTVÁN: Preambulum	7
A Konferencia meghívója	13
Köszöntő sorok.	15
BALLA PÉTER: Áhítat	17
IMRE SÁNDOR: Bevezető gondolatok	21
GÁRDONYI ZSOLT: Kántorképzés – tágabb összefüggésekben nézve	23
FEKETE KÁROLY: Lelkész és egyházzenesz – egy szolgatársi kapcsolatról ...	31
HOPPÁL PÉTER: Egyházzene és politikum	38
BUBNÓ TAMÁS: Keleti egyház és magyar zenei hagyományok	46
KOCSIS FÜLÖP: Reflexiók	52
SZŰCS ENDRE: A tanfolyami kántorképzés helyzete	55
KOVÁCS BARNABÁS: A kántorképzés helye a mai magyar felsőoktatásban ...	63
MOLNÁR PÁL: Kántortörvény – jogász szemmel	76
BÓDISS TAMÁS: Hozzászólás	90
PAP FERENC: „Az kántorok felől kellene nagyobb gondviselésnek lenni” A továbblépés szükségessége és útjai a kántori szolgálat jövőjéért	93
Zárónyilatkozat	101

FÜGGELÉK

1. Árokháty Béla: Az egyházi zene szolgálatának megszervezése, irányítása
2. A Református Egyházzenesz Munkaközösségének (ReZeM) megalakulását bejelentő Nyilatkozat
3. A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Himnológiai Szekciójának nyilatkozata az orgonák védelméről

TARTALOM

4. Orgona-felügyelet létrehozása	111
5. Tézisek a magyar református egyházzenéről	113
6. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Zenei Bizottságának Nyilatkozata	115
7. Az MRE Doktorok Kollégiuma Himnológiai és Egyházzenei Szekciójának doktori fokozatot szerzett tagjai	116

PREAMBULUM

Nagykőrös, a patinás mezőváros, egyházzenei szempontból a rendszerváltás óta több alkalommal az érdeklődés középpontjába került. Legutóbb egyházzeneszek és egyházi vezetők gyűltek össze 2012. október 5-én a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karán megrendezésre kerülő: „**Merre tovább kántorképzés?**” című nemzetközi konferenciára. Egyetemünk Főiskolai Karának Kántorképző Intézete által szervezett fórum célja az volt, hogy egyházi és egyházzenei szakemberek közösen vitassák meg, milyen szerepet szánnak a zenének és a kántorképzésnek az elkövetkezendő időben. Ezúttal elsősorban nem a tudományos eredmények továbbadására, hanem ökumenikus együttgondolkodásra és a közös stratégiára kellett helyezni a hangsúlyt.

A konferencia meghívójában ez áll: „*A csaknem két évtizede folyó főiskolai kántorképzés azt a célt szolgálta és kívánja a továbbiakban is szolgálni, hogy értékes egyházzenei örökségünk továbbéltetésére alkalmas szakembereket hívjon és állítson munkába*”. Érdeemes viszont ennek kapcsán felidézni az újraindulás időszakának „ars poetica”-ként megfogalmazott gondolatait is, ahogy azt az intézmény 2000. évi jubileumi évkönyvében olvashatjuk: „*A hazai változások és a magyar egyetemes egyházzenei életben bekövetkezett örvendetes átalakulások egyértelművé tették: főiskolánk kántorképzése csak a nagy egészben, az 'általános'-ba beágyazott 'különös'-ként számíthat érdeklődésre. [...] A zeneművészeti főiskolák újraindított egyházzenei szakja és a már évtizedek óta működő nyári- és hétvégi kántorképzők szintje közötti hézagot kell kitöltenie. Ily módon, képzésünk egy országos rendszernek egyedi és fontos láncszeme. [...] Mi zenei munkatársakat képzünk a legnemesebb szolgálatra – ha kell, szolgatársakat – akik az Isten ígéjének magyarázóival együtt tudnak másodikok lenni a liturgiában. Segítőtársakat képzünk, akik véleményét érdemes meghallgatni [...]*”¹

¹ DÁVID István: *Zenei képzésünk irányelvei*. In FRUTTUS Levente (Szerk.): *A Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara Jubileumi Évkönyve 1990–2000*. Nagykőrös, 2000. 204–217.

A jelen kötet, ennek a hivatásnak szentelt konferencia munkálataiba nyújt betekintést.

Dr. Szenczi Árpád dékáni bevezetőjében az esemény fontosságáról szolt, majd a jelenlévők köszöntése után, az ülészak megszervezését távolból méltatók sorait idézte: a konferenciát levélben köszöntötte **Ft. Tőkés László** püspök, európai parlamenti képviselő, **Dr. Huszár Pál**, a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának jelenlegi, és **Dr. Kálmán Attila** korábbi világi elnöke, valamint **Berkesi Sándor** Liszt díjas karnagy és **Dr. Bence Gábor** a Magyarországi Evangélikus Egyház Kántorképző Intézetének igazgatója. A tanácskozást személyes jelenlétével is megtisztelte és építő hozzászólásával kiegészítette **Ft. Kocsis Fülöp**, a Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye püspöke. Gondolataikat az olvasó számára is hozzáférhetővé tettük.

Prof. Dr. Balla Péter a KRE rektora a Jelenések könyve 14,1-7 alapján tartott áhítatot, **Dr. Imre Sándor** a Magyarországi Református Egyház Zsinata Elnökségének tagja, a Tiszántúli Egyházkerület főgondnoka pedig a Zsinat elnökének megbízásából köszöntötte a megjelenteket.

Az első előadó **Prof. Dr. h.c. Gárdonyi Zsolt** orgonaművész, zeneszerző, a Würzburgi Zeneakadémia professzora *Kántorképzés – tágabb összefüggésekben nézve* című előadásában annak az aggodalmának adott hangot, hogy ma az érték-hordozó kultúrának nincs becsülete. Nem az egyházzene modernizálása ellen van kifogása, hiszen mint zeneszerző maga is elkötelezett híve a modern zenének, hanem az igénytelenség ellen szól, amely elsekélyesedő korunkban az egyházzenét is egyre inkább fenyegeti. Hangsúlyozta az egyházzenei törvény létrehozásának és betartásának szükségességét, ahogy az Európa szerte természetes.

Kulcskérdés, hogy az egyház életét kik szervezik, vezetik, irányítják – hangsúlyozta **Dr. Fekete Károly** a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektora *Lelkész és egyházzenesz – egy szolgatársi kapcsolatról* című előadásában. Egyaránt fontos, hogy mind a lelkészek, mind az egyházzeneszek magas szintű képzést kapjanak, mert csak együtt tudják betölteni szerepüket, csak együtt tudnak küzdeni a korunkat jellemző igénytelenség, lelki szegénység, anyagiasság, közöny és brutalitás ellen. Egyedül az igényes igehirdetés és igényes egyházzene együttese szolgálhatja méltón Isten dicsőségét. Ünnepet tanulni és ünnepelni tanulni, ünnepként megélni az Istennel való találkozást – ennek kiváló eszköze a zene.

Dr. Hoppál Péter egyházzenesz, a Pécsi Református Kollégium korábbi főigazgatója, országgyűlési képviselő *Egyházzene és politikum* című előadásában kiemelte, hogy 2010 óta helyreállt az egyház és állam közötti együttműködés, és felsorolta azokat az eredményeket, amelyek ennek köszönhetően létrejöttek. A szervezeti és strukturális fejlesztés kapcsán hangsúlyozta, hogy az infrastrukturális fejlesztésekhez jobban ki kell használni a pályázati lehetőségeket.

Meggyőződése, hogy az egyház és a politikum csak együtt képes nagy dolgok elérésére, az eddig létrehozott értékek megvédésére. Előadása mottójául a 2000-ben Varasdon megrendezett I. Európai Orgonás Műemlékvédelmi Kongresszus zárónyilatkozatának részletét választotta: az értékek mentén közös a felelősség.

Dr. Bubnó Tamás a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola docense. Személye a Szent Efrém férfikar vezetőjeként, nemzetközileg ismert. Ezúttal, mint a Budapesti Énekes Iskola egyik szellemi atyja, nem rejtette véka alá véleményét az iskolai énekoktatás mai siralmas helyzetéről és az abban résztvevő személyek felelősségéről. *Keleti egyház és magyar zenei hagyományok* című előadásában, a saját zenetörténeti előzményeink mély tiszteletén túl, a közös keresztény/keresztyén értékek megbecsülésére is buzdított: templomainkat „az egyházi zenét (is!) ismerő fiatalokkal” kell megtölteni. **Ft. Kocsis Fülöp** püspök gondolatébresztő hozzászólásában egyházvezetői felelősségéről is szólva, a Kodály módszer újraélesztésének lehetőségét az egyházak segítségével látja megvalósíthatónak.

Két további előadás foglalkozott a kántorképzés mai helyzetével. **Szűcs Endre** a Tiszáninneni Egyházkerület püspökhelyettese *A tanfolyami kántorképzés helyzete* című előadásában e képzések missziói fontosságát hangsúlyozta, megkülönböztetett figyelmet kérve ezeknek, hiszen a felsőbb szintű képzések „veteményskertjei” a tanfolyamok. Kiemelt fontosságú az alsó tagozatos gyerekek megérintése az igényes zene által és biztosítani kell számukra a továbbiakban is a folyamatos egyházzenei képzés lehetőségét.

Dr. Kovács Barnabás a KRE stratégiai igazgatója: *A kántorképzés helye a mai magyar felsőoktatásban* címmel tartott prezentációt. Metsző és kíméletlen logikával jut el arra a következtetésre, hogy a kántorképzés rendszerének országos felülvizsgálata nem tűr halasztást: be kell vonni az állam által is támogatott lehetőségeket az egyházi képzési struktúrába. Viszont bármilyen áron? – vetődik fel gyakran a kérdés, a mai művészeti és hitéleti felsőoktatásban. A követendő példának bemutatott egyik főiskola, kizárólag az – amúgy profiljába vágó – könnyűzenei képzésének és a pillanatnyi konjunktúrának köszönheti az átmenetileg megnövekedett hallgatói létszámát. A történelmi egyházak számára – amint azt az előadások is kifejezetten hangsúlyozzák – a kántorképzés megújításában ez nem járható út.

A konferenciát **Dr. Molnár Pál** a Tiszántúli Egyházkerület jogtanácsosának: *Kántortörvény – jogász szemmel* című történelmi megalapozottságú, a kántori hivatás fokozatos jogi térvesztését bemutató, a jelen fonákságait feltáró és a jövő kibontakozási lehetőségeit kereső, érdekfeszítő, de visszafogottan optimista – mondhatnám „szkeptimista” – előadása zárta, amit magyarázatként is értelmezhetünk, az előző megszólalásokban felvetett kérdésekre.

A vendégelőadók által rendelkezésre bocsátott, eredeti formájukban közölt előadások kötetbe szerkesztett változatait **Dr. Bódis Tamás** orgonaművész, egyházzeneész, az MRE országos egyházzenei előadójának hozzászólása követi, majd összegzésként **Dr. Pap Ferenc** a HTK egyetemi docensének és a TFK Teológiai Intézete vezetőjének átfogó, helyzetelemző, záró korreferátuma olvasható *„Az kántorok felől kellene nagyobb gondviselésnek lenni” – A továbblépés szükségessége és útjai a kántori szolgálat jövőjéért* címmel.

A Függelékben újra közöltünk néhány korábbi, főleg egyházzenei jelenünket érintő dokumentumot, melyekre több hivatkozás is történik az itt olvasható írásokban.

Az ökumenikus szellemben megrendezett konferencia résztvevői a megújulás reményében kifejezték annak szükségességét, hogy a jövőben közösen dolgozzanak azon, hogy mindez ne maradjon „pusztába kiáltott szó”. A Zárónyilatkozatban elhangzott: „[...] Égető szükség van egy olyan zsinati határozatra, amely megfogalmaz, és törvénybe foglal egy átfogó koncepciót az egyházzene – beleértve a kántorképzés – személyi és tárgyi feltételeinek biztosítására.”² A legújabb lelkész és zenész generáció egyes képviselőinek nyilatkozatai ugyanis azt sejtetik, hogy jelenlegi énekeskönyvünk zsoltárai és dicséretei, illetve a klasszikus hagyományokat képviselő templomi zene nem mindenki számára fontos, sőt kellő odafigyelés hiányában fokozatosan elnémulhat. Ezen problémák következményeit, megoldott vagy elhallgatott voltukat, nap mint nap kénytelenek vagyunk meg tapasztalni. Előlük nem lehet kitérni. Szakmai és spirituális érvek ütköztetése, szerteágazó vonatkozásaiknak megfogalmazása és megnyugtató rendezésük, szintén az ezredforduló emberének kihívása.

Egy egyházzenei-közeleti szakmai konferenciának a visszatekintés is része: emlékezés mindarra, aminek helyes ismerete a jövő sikerének záloga lehet. A hely szelleme – és most nem az épületre gondolok – a „genius loci”, az előzmények okán is kötelez. Nagykőrös őrzi az Öreg graduál egyik, „Georgius Rákóczi” sajátkezü kézírásával dedikált példányát, melynek egykori folyamatos iskolai és gyülekezeti használata bizonyított.³ Ennek előszavában a kántorképzés fontosságát maga Geleji püspök fogalmazza meg. Kántor-tanító képzésünk egykori tanára, neves organológus elődünk Oláh Károly, az első ismert magyar nyelvű orgonatörténetnek a szerzője.⁴ De említhetem a Tanítóképző, világháborúk közötti

² A Zárónyilatkozat teljes szövegét lásd tovább.

³ Nagykőrös egyházzenei múltját részletesen feldolgozza DÁVID István (szerk.): *Református Egyházzene Nagykőrösön. I. Történelem és aktualitás*. Nagykőrös, 2005.; II. *Az orgona*. Nagykőrös, 2006.

⁴ OLÁH Károly: *Az orgona-építéset története*. Budapest, 1879.

időszakából Márton Barna országos híru énekkarát, a nekik dedikált Kodály kórusművet valamint a mester ismételt személyes jelenlétét és közreműködését az ünnepségek kapcsán: „*Semmit ne bánkódjál Krisztus szent serege*” hangzott fel intézményünk megalapításának centenáriuma alkalmából 1939-ben, a szerző vezényletével. Ádám Jenő is többször volt a város és a gyülekezet vendége. Reményeink szerint sikerül az elődök nyomdokain haladnunk tovább.

A legújabb időszak kezdetét – az 1990. utáni újrakezdés, a kántorképzés már említett húsz évvel ezelőtti újraindítása és a képzés minőségi követelményeit elősegíteni hivatott – a nemzetközileg is magas szintű orgona felépítése jelzi. „*Az Úrtól lett ez, csodálatos a mi szemeink előtt*” (Zsolt. 118,23) olvasható az 1997. október 31-i orgonaszentelő meghívóján. Ennek köszönhetően a következő években, sok magyar és külföldi hallgató lehetett ismételten résztvevője Prof. David Titterington (London), és Prof. Gárdonyi Zsolt (Würzburg) mesterkursusainak.

De ami ma történik, az is csodálatos? Szélsőséges ál-zenei vélemények jóvátehetetlen következményeitől kell megóvni időnként református népünket. Egy olyan korszakban élünk, amikor egyesek szerint a mai történelmi egyház legnagyobb baja, hogy: „*a liturgia és az egyházzene kettős béklyójában szenved*”. Templomainkban pedig – amennyiben „*könnyűzene nélkül nincs igazi istentisztelet*”⁵ – a lelkész és a kántor, csak „*kiüresedett hagyományok*” ceremóniamesterei lennének? Ha egy „istentiszteleten” hangfelvételtől részletek hangzanak el egy ismert rockoperából és a „valaki mondja meg...” alapján történik az igemagyarázat, az már rég nem egyházzenei vagy liturgiai kérdés – de főleg nem református istentisztelet! Olyan korszakban élünk, amikor – bármilyen döbbenetes – a 17. század óta⁶ először, ismét zsinati határozattal kellett védelem alá helyezni a genfi zoltárokat az új énekeskönyv szerkesztése kapcsán, 450 évvel a genfi Psalterium megjelenése után. Meglepő az is, hogy a reformáció korának orgonatiltalmai, a szálnalmas „*Orgelverbot*”-ok hangulata süt át egynémely egyházi lap hasábjain. Sem a reformáció zenei szellemi hozadéka, sem az „orgonás évszázadok” nem kellenek már? Csak a ma emberének önmaga által kreált szellemi járókeretei, melyekhez az elbukástól rettegve görcsösen ragaszkodik – azok a biztonságo-sak? Ezért érezhetjük már-már életveszélyesnek azt a rendezetlenséget, melyet Árokháty 1937-ben elhangzott emlékezetes helyzetértékelő előadásában négy évszázad távlatában láttat és fogalmaz meg, mi pedig 75 év után gondolhatjuk újra, ugyanezt.⁷ Az idő múlásával a hasonló alkalmak egyre aktuálisabbá lesznek, konferenciánk ezért ma időszerűbb, mint eddig bármikor.

⁵ Douglass, Klaus megállapításai, vö. Gárdonyi Zsolt és Pap Ferenc előadásával

⁶ A genfi zoltárok használatáról adnak ki állásfoglalást: Marosvásárhelyi Zsinat 1643., Szatmárnémeti Zsinat 1646. és a Geleji Katona István: Kánonkönyv, 1649. XCVIII. fejezete.

⁷ Árokháty Béla előadásának részleteit lásd a Függelékben.

E kiadvány azonban tágabb értelemben is érdeklődésre számíthat. Napjaink reformátusságához szól, de méltán illeszkedik azon pozitív útkereső tanácskozások és írások sorába, amelyek az utóbbi években (nem csak!) református, lelki, szellemi öntudatunk megővését és ébrentartását voltak hivatottak szolgálni. Gondolok itt elsősorban azokra a Pápán⁸, Pécsen⁹, Csurgón¹⁰, Debrecenben¹¹, Nagykőrösön vagy Temesváron¹², Marosvásárhelyen¹³, Kolozsvárt¹⁴, Nagyváradon,¹⁵ vagy éppen Varasdon¹⁶, ill. Budapesten¹⁷ megrendezett konferenciákra, valamint a Magyar Egyházzenei Társaság két évente esedékes kongresszusaira, melyek eszmeisége, – bevallottan – értékeink megőrzésének, gyarapításának szolgálatában áll. Egy konferenciának és az azt követő kiadványnak természetesen nem lehet célja konkrét döntések meghozatalának előkészítése, de szakmai szempontból korrekt diagnózisokat, összefüggéseket, háttér-információkat rendelkezésre bocsáthat. E gyűjtemény legitimáció hiányában csak segítség lehet azok számára, akik pillanatnyilag döntési helyzetben vannak. Bízunk benne, hogy a kántorképzés ügyén túl, méltó módon szolgálja majd az Énekeskönyvi és Liturgiai Bizottságok felelősségteljes, egyházunkat megújító munkáját is, ez az Istentől megáldott alkalom.

„A kő, amelyet az építők megvetettek, szegelet kővé lett!” (Zsolt. 118,22)

Dr. Dávid István

orgonaművész, intézetvezető,
az MRE Doktorok Kollégiuma

Himnológiai és Egyházzenei Szekció elnöke

⁸ 2002. november 1–3. Pápa, *Emlékkonferencia Csomasz Tóth Kálmán születésének 100. évfordulója alkalmából* (A konferencia teljes anyaga in: Zsoltár X. 2003.);

⁹ 2004. október 31. – november 2. Pécs.

¹⁰ 2007. május 24–27. Csurgó, *A zsoltár a régi magyar irodalomban* /A konferencia teljes anyaga megjelent Petrőczy Éva, Szabó András (szerk.) Károli könyvek, L'Harmattan, Budapest 2011./

¹¹ 2003. március 25–26. Debrecen–Nagykőrös: *Kántorképzésünk 10 éve*

¹² 1998. május 19–23. Temesvár: *Délkelet-Európa egyházzeneje*. /A konferencia teljes anyaga in: METZ, Franz (szerk.): *Die Kirchenmusik in Südosteuropa*. Hans Schneider, Tutzing 2003./;

¹³ 2008. április 5–6. Marosvásárhely, *Az éneklőszék* /A konferencia teljes anyaga in: Református Szemle CI. (2008) 345–480./

¹⁴ 2011. április 8–10. Kolozsvár, *Európai kulturális kincs és anyanyelvű istentisztelet – 375 éves az Óreg graduál*. /A konferencia teljes anyaga in: Református Szemle CIV. (2011/4,5). 347–568./

¹⁵ 2006. augusztus 29. Nagyvárad, *Az éneklő gyülekezetekért – III. Református Egyházzenei Konferencia*.

¹⁶ 2000. szept. 10–16. Varasd: „Az orgona mint európai kultúrkincs (Die Orgel als Europäisches Kulturgut)”.

¹⁷ 2010. szeptember 8–10. Budapest: *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében*. /A konferencia teljes anyaga megjelent Kovács Andrea (szerk.) LFZE Budapest 2012./

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLAI KAR
KÁNTORKÉPZŐ INTÉZETE

2750 Nagykőrös, Hősök tere 5.

MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ DOKTOROK KOLLÉGIUMA
HIMNOLÓGIAI ÉS EGYHÁZZENEI SZEKCIÓ

Meghívó

A KRE-TFK Kántorképző Intézete által 2012. október 5-én, pénteken,
a Károli Gáspár Református Egyetem Nagykőrösi Karán megrendezésre kerülő

Merre tovább kántorképzés?

című konferenciára

- 9:00 Igei köszöntés – Prof. Dr. Balla Péter, a KRE rektora
A konferencia megnyitása. – Dr. Szenczi Árpád dékán
Bevezető gondolatok – Dr. Bölcskei Gusztáv, az MRE Zsinatának lelkeszi
elnöke
- 9:30 Prof. Dr. Gárdonyi Zsolt: *Kántorképzés – tágabb összefüggésekben nézve*
- 10:00 Prof. Dr. Fekete Károly: *Lelkész és egyházzene – egy szolgatársi kapcso-
latról*
- 10:30 Dr. Hoppál Péter: *Egyházzene és politikum*
- 11:00 szünet
- 11:30 Dr. Bubnó Tamás: *Keleti egyház és magyar zenei hagyományok*
- 12:00 Szűcs Endre: *A tanfolyami kántorképzés helyzete*
- 12:30 Dr. Kovács Barnabás: *A kántorképzés helye a mai magyar felsőoktatásban*
- 13:00 Dr. Molnár Pál: *Kántortörvény – jogász szemmel*
- 13:30 Fórum – a konferencia zárása

Egyetemünk keretében, a csaknem két évtizede folyó kántorképzés azt a célt szolgálta és kívánja a továbbiakban is szolgálni, hogy egyházzenei örökségünk továbbéltesére alkalmas szakembereket hívjon és állítson munkába. Az elmúlt időszak annak szükségességét is megmutatta, hogy a Magyarországi Református Egyház Zsinata, mint legfőbb döntéshozó testület **egységes egyházzenei**

konceptió megfogalmazásával, mielőbb az ilyen irányban szolgálatot végzők segítségére siessen.

E gondolkör elmélyítésével szeretnénk foglalkozni ezen a konferencián, melynek célja, hogy egyházi és egyházzenei szakemberek közösen vitathassák meg, milyen szerepet szánnak a zenének és a kántorképzésnek az elkövetkező időben. Ezúttal nem csak tudományos eredmények továbbadására, hanem együttgondolkodásra és a közös stratégiára helyezzük a hangsúlyt.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Dr. Dávid István sk.
intézetvezető

Dr. Méhes Balázs sk.
dékán-helyettes

Dr. Szenczi Árpád sk.
dékán

A KONFERENCIÁT LEVÉLBEN KÖSZÖNTÖTTÉK

A rangos konferenciájukra szóló szíves meghívás iránti köszönettel küldöm jókívánságaimat, az Önök által célul kitűzött együttgondolkodás és közös stratégiára való törekvés jegyében [...] Őszintén el kell mondanom, hogy ezek a főbenjáró ügyek mind szakmai, mind anyagi téren meghaladtak bennünket, [...] Zenei és kántori szolgálatunk kimondottan olyan egyházi ügyek, melyeket csakis teljes körű összefogással, az egységesülő **Magyar Református Egyház** közösségében lehetünk képesek megnyugtató és hatékony módon rendezni.

Ezt szem előtt tartva, csak megismételni tudom azt, amire a **Magyar Reformátusok Világszövetségének** és a **Magyar Református Egyházak Egyetemes Zsinatának** keretében kezdettől fogva magunk is törekedtünk, és pedig hogy: mind egyházi, mind nemzeti téren, egyházi és közéletünk valamennyi területén életbevágóan fontos szorosan együttműködnünk és az egész Kárpát-medencére érvényes, egyetemes megoldások megtalálására szövetkeznünk.

A Királyhágómellék által létrehívott **Partiumi Keresztény Egyetemen** működő zenei tanszék hozzájárulását is figyelmükbe ajánlva a közös szolgálatban – testvéri szeretettel kérem Isten áldását az Ő dicsőségét hirdető tanácskozásokra:

Tőkés László

Őszinte köszönettel vettem szíves meghívásukat rangos és értékes tanácskozásukra, amelyen azonban korábban vállalt utazásom miatt nem tudok részt venni. Kérem, szíves megértésüket. A téma fontosságára való tekintettel különösen sajnálom távolmaradásomat.

Tisztelettel és megbecsüléssel köszöntöm tanácskozásukat, Istenünk gazdag áldását kívánom és kérem minden résztvevő munkájára, egész életére:

Dr. Huszár Pál

64 évvel ezelőtt jól tudták az „illetékesek”, hogy az egyház gyengítésére iskoláinak államosítása után az egyik leghatékonyabb eszköz: kántorainak kitiltása a templomból.

A gyülekezetek nagy részében még ma sincs megfelelő képzettségű és megbecsült kántor, megfelelő színvonalú orgona.

Előrelépés csak akkor lesz, **ha mindenki a saját hatáskörében megteszi azt, amire lehetősége van.** A négy évfolyamos általános tantervű Tatai Református Gimnáziumban mind a négy évfolyamon van egy-egy énekóra, a kilencedik és tizenkettedik évfolyamon csoportbontással. Kilencedikben van egy egyházi-ének óra is. Csütörtökön délután a 7-8. órában énekkar van, s olyankor semmilyen más óra nem lehet. A diákok 20-25 %-a énekkaros. Minden reggel 7:45-től 7:55-ig áhítat van a templomban. [...] Ezekon az áhítatokon részt vesz a diákság 90%-a, és mindig van legalább egy gyülekezeti ének. [...] Ez 180 tanítási napot számolva legalább 100 féle ének, kb. 200-250 versszakkal. Természetesen fontos sok minden más is, de a legfontosabb a gyakorlat.

Áldást kérve életükre, nemes szolgálatukra, Szeretteikre, őszinte nagyrabecsüléssel küldöm üdvözlétemet:

Dr. Kálmán Attila

[...] valóban 45 éve vagyok munkása a református kántorképzésnek, és nem csak a hazainak, hanem amennyiben tehettem, igyekeztem segíteni a határon túliakat is. Elsőnek tehát ez jut eszembe: **munkálni kéne a közös szakmai szempontokat, mert ezt megtehetjük a mai kegyelmi időben** [...] „Szent irigységgel” szoktam figyelni egyházunk készségét a Csillagpont Ifjúsági Találkozók megszervezését és lebonyolítását illetően. Talán nem vagyok elfogult, ha azt mondom, hogy részarányosan, súlyát és fontosságát tekintve a kántorképzésünk országosan több támogatást kaphatna.

Áldást kívánva együttléteketre tartalmas és derűs konferenciázást kívánok kedves Mindnyájatoknak szeretettel:

Berkesi Sándor

ÁHÍTAT

¹És láttam: íme, a Bárány ott állt a Sion hegyén, és vele száznegyvennégyezren, akiknek a homlokára az ő neve és Atyjának a neve volt felírva.

²Hallottam egy hangot a mennyből, mint nagy vizek zúgását, és mint hatalmas mennydörgés hangját; és a hang, amelyet hallottam, olyan volt, mint a hárfásoké, amikor hárfán játszanak.

³És új éneket énekelnek a trónus előtt, a négy élőlény és a vének előtt, és senki sem tudta megtanulni ezt az éneket, csak az a száznegyvennégyezer, akik áron vétettek meg a földről:

⁴ezek nem szennyezték be magukat nőkkel, mert szüzek, ezek követik a Bárányt, ahova megy, ezek vétettek meg áron az emberek közül első zsengeül az Istennek és a Báránynak,

⁵és szájukban nem találatott hazugság: ezek feddhetetlenek.

⁶És láttam, hogy egy másik angyal repül az ég közepén: az örök evangélium volt nála, és hirdette azoknak, akik a földön laknak, minden népnek és törzsnek, minden nyelvnek és nemzetnek;

⁷és hatalmas hangon így szólt: „Féljétek az Istent, és adjatok neki dicsőséget, mert eljött ítéletének órája; imádjátok azt, aki teremtette a mennyet és a földet, a tengert és a vizek forrásait!”

(Jelenések 14,1-7)

Kedves Testvérek!

A református Bibliaolvasó Kalauz vezérfonala szerint néhány nappal ezelőtt olvastuk ezt a bibliai szakaszt. Mikor készültem e mai konferencia megnyitására, úgy éreztem, különösen is megszólít engem ezen alkalom kapcsán ez az írott ige, és remélem, hogy megszólítja főként egyházzenesékből álló konferenciaközösségünket is.

Néhány kifejezést szeretnék kiemelni felolvasott ígénkből, és azokon keresztül meghallani, megérteni Istennek ma hozzánk szóló üzenetét. Az első üzenet az, hogy a mennyei közösségben is olyan hang hallatszik, mint a „hárfásoké”. A zene, a hangszer szép hangja Isten dicsőítésének is eszköze, még a mennyben is. „Új éneket” énekel az üdvözültek serege – ez is arra utal, hogy „a trónus előtt” Isten magasztalására, a hódolat kifejezésére a kétszeres imádság, az ének hangja szolgál. Miért új ez az ének? Ez a kifejezés egyrészt utalhat a Zsoltárok könyvére (Zsolt 96,1), másrészt ezen a helyen arra is, hogy Isten népe kifogyhatatlan módon, mindig megújulóan magasztalhatja Urát, mert Isten mindig új és új áldásokat, ajándékokat ad, és ezzel mindig új és új okunk van a Neki szóló hálaadásra, az Ő dicsőítésére.

A legfőbb ok azonban nyilván maga a megváltás, ezért ezt az éneket csak a megváltottak tudják „megtanulni”, igazán szívből énekelni. A megváltott ember új ember, ezért tud új éneket énekelni: hálaéneket a Bárány, Krisztus által elhozott megváltásért. Az új ember élete a Bárányt követő élet. A megváltottak, a Bárány vére árán megvettek száma jelképes: a teljességre utaló számok szorzata: tizenkétszer tizenkétezer. Elég arra gondolnunk, hogy az Ószövetségben tizenkét törzsről olvasunk, az Újszövetségben pedig Jézus tizenkét tanítványt választ ki – a tizenkettő a teljesség száma volt. Isten megváltottjai teljes közössége magasztalja Őt a mennyei istentiszteleten.

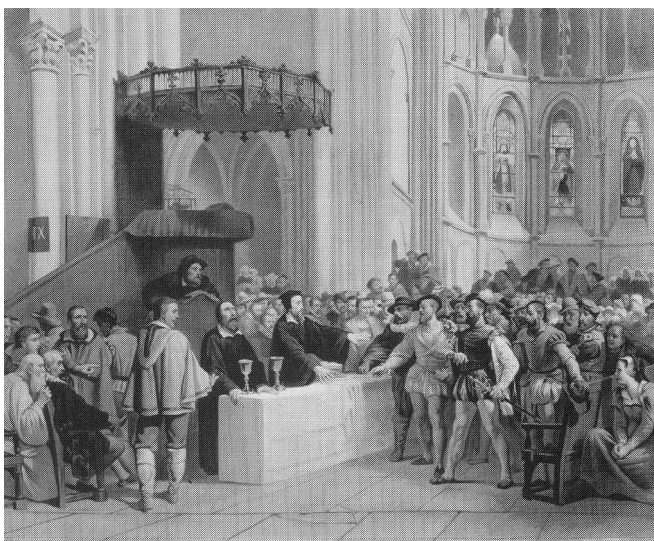
Felolvasott ígénk azonban nem csak a jövődő Mennyeek Országáról szól. Üzen a jelenbe is: azt üzeni, hogy még ma is hirdettetik az evangélium. Az evangélium „örök”, és „minden népnek és törzsnek, minden nyelvnek és nemzetnek” szól. Az egyházzene szolgálata is az evangélium szolgálata: a zene eszközével veszünk részt a megváltás örömhírének hirdetésében, az Istenhez hívás szolgálatában. Sokan átélhetik egy-egy zenei alkalommal is, hogy lélekben Istenhez emelkednek, az Úr közelében érezhetik magukat a zenei élmény ihlető segítségével. A zene – és az egyházzene különösen is – összeköt, testvéri közösséget alkot minden nép között.

A keresztyének közössége szeretetközösség. János apostol, első levelében így ír: „A szeretetben nincs félelem, sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet” (1Jn 4,18). Így az „istenfélelem” a Szentírásban nem a tőle való félelem vagy rettegés, hanem annak az embernek a tisztelete, hódolata Isten iránt, aki Isten színe előtt átéli, hogy ő maga milyen kicsiny, törekeny, bűnös ember – mennyire rászorul Isten kegyelmére, megtartó, megsegítő erejére, szeretetére. Az istenfélelem – Isten tisztelete – az ember válasza Isten szeretetére. Isten iránti szeretetünket embertársaink iránti szeretettel, tiszta, „feddhetetlen” étellel mutathatjuk meg.

ÁHÍTAT

Kívánom, hogy mai konferenciánk – és egyházzeneszeink minden munkája – legyen eszköz az evangélium hirdetésének szolgálatában; erre hívjuk a körülötünk élő embereket is, hogy fogadják be Isten kegyelmét, szeretetét, és hálából magasztalják, dicsőítsék Őt. Hirdessük az igét énekünkkel, zeneszóval, minden szolgálatunkkal. Az angyal szava először bennünket szólít meg, azután mi is ezt hirdethetjük tovább: *„Féljétek az Istent, és adjatok neki dicsőséget!”*

Ámen!

Kálvin a genfi Szt. Péter Katedrálisban

IMRE SÁNDOR

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Elnöksége megbízásából és nevében őszinte tisztelettel és szeretettel köszöntöm a konferencia szervezőit, előadóit, vendégeit és valamennyi résztvevőjét.

A konferencia nem titkolt célja egyfelől az egységes egyházzenei koncepció megfogalmazása, másfelől az, hogy egyházi és egyházzenei szakemberek vitassák meg a követendő közös stratégiát.

A bevezetőn gondolkozva kezembe került a neves debreceni teológiai professzor, Csikesz Sándor, a Református társadalom megszervezése címmel, 1929-ben, a III. országos presbiteri értekezleten elmondott előadása. Néhány mondatot szeretnék idézni előadásából:

„Minden presbitérium felsőbb vezetés alá van rendelve, ez a felsőbb vezetés az Úr Jézus Krisztus, aki az egyház feje. Baj, ha a pap vezet és nem Krisztus; baj, ha egyik-másik tekintélyes gazda vezet és nem az Úr Jézus Krisztus. Nem kálvinista egyház az, Kálvin korbácsot fogna és kiverné ezt a presbitériumot, amelyik nem az Úr Jézus Krisztust tekinti legfőbb törvényadónak.”

A több mint nyolc évtizedes, ma is helytálló megállapítást fordítsuk le egy mostani szituációra, amikor egyházi és egyházzenei szakemberek megvitatják a közös egyházzenei stratégiát.

Az egyházzenei stratégia is felsőbb vezetés alá van rendelve, ez a felsőbb vezetés az Úr Jézus Krisztus, aki az egyház feje. Baj, ha a pap vezet és nem Krisztus; baj, ha egyik-másik tekintélyes kántor vezet és nem az Úr Jézus Krisztus. Jézus vezetésének elfogadása nemcsak lehetővé teszi, de egyben garantálja is az egységes egyházzenei koncepció megfogalmazását.

Hogy e gondolatmenet nem áll távol református egyházunk mai gondolkodásától sem, bizonyítja a Reformátusok Lapja múlt heti számában megjelent rövid beszámoló az Egyházi Jövőkép Bizottság kecskeméti üléséről. A beszámoló szerzője, Ódor Balázs a következő címet adta cikkének: A lényegi kérdés, hogy hiszünk-e az evangélium erejében.

Őszinte szívvel és testvéri szeretettel kívánok a konferencia szervezőinek, előadóinak és hallgatóinak hasznos tanácskozást, kérve Isten Szentlelkének jelenlétét és munkálkodását.

Csoportkép Gárdonyi Zsolt mesterkurzusáról (2005. augusztus 27.)

KÁNTORKÉPZÉS – TÁGABB ÖSSZEFÜGGÉSEKBEN NÉZVE

A nyolcvanas évek óta több mint ötven alkalommal látogattam Magyarországra, így azóta mintegy százhusz magyar református istentiszteleten vehettem részt, Budapesten és vidéken egyaránt. Ezen túlmenően számtalan találkozás, konferencia, levélváltás, beszélgetés és egyéb sokrétű személyes tapasztalat a háttere ennek a mai gondolatmenetemnek.

A kilencvenes évek folyamán mindannyian örömmel láttuk, hogy az egyházzene szakmai kérdései végre Magyarországon is egyre több nyilvánosságot kapnak. Akkori eszmecseréinkben a kántorképzésről is gyakran szó esett, miután ezek munkájában újfajta tartalmi problémák jelentek meg: a gimnáziumi zene-tanítás és a zeneiskolai munka országos szintű háttérbe szorulása miatt ugyanis rohamosan csökkenni kezdtek a résztvevők előzetesen megszerzett, illetve magukkal hozott zenei alapismeretei. Ezért tartottam 2005-ben a kántorképzés tanterveinek újrafogalmazása és továbbfejlesztése érdekében a magyarországi kántorképzőkön tanító kollegák számára egy háromnapos kurzust Nagykörsön, több mint negyven résztvevővel. Közös fáradozásainknak ebben a fázisában kezdődött meg Magyarországon a vita az ún. „egyházi könnyűzenéről”, amely ennek a mai konferenciának az összehívásában is döntő szerepet játszott. Erről a témáról Berkesi Sándor egyik leveléből idézek:

„[...] Keressük ki a magyarországi rádiócsatornák hallgatottsági mutatóját: Danubius 68%, Kossuth 15%, Bartók 1,8%. [...] Számoljuk meg, hány református lelkészt, tanárt, diákot látunk a debreceni Kodály-Kórus bibliai témájú oratórium-előadásain. [...] A Kántusban éneklő teológusokat évek óta az egyik kezemen meg tudom számolni, de öntevékeny teológusaink a közelmúltban lelkesen adtak elő részleteket az „István a király” rockoperából, vagy Webber-Lloyd „József és a bűvös kabát” c. musical-jéből. [...] Ma az értékghordozó kultúrának nincs becsülete. [...] Ha behozzuk a templomba a könnyűzenét, akkor a következetesség logikája azt diktálja, hogy legyen „könnyű prédikáció”, „könnyű liturgia” is. A részleteket bízzuk kinek-kinek a fantáziájára.”

Eddig az idézet Berkesi Sándortól.¹ Félreértések elkerülése érdekében hangsúlyozom, hogy ez a vita nem a régi és az új, hanem az igényes és az igénytelen zene megkülönböztetéséről szól. A minőség kérdése független a stílus és a korszak kérdésétől, hiszen ugyanúgy, mint ahogy a zenetörténet korábbi évszázadaiban, napjainkban is egyidejűleg, egymás mellett vannak jelen a legkülönbébb fajsúlyú és jellegű zenék. Személy szerint egyébként mint zeneszerző is elkötelezett híve vagyok a modern egyházzenenek, így például most éppen úton vagyok Debrecen felé, ahol két nap múlva a Nagytemplom orgonáján egész este kizárólag modern zenét, tehát kortárs zenét fogok játszani.

Az egyházzene minőségi igényének a háttere pontosan ugyanaz, mint az istentiszteleten használt nyelvezet igényességének: mindenki számára világos, hogy egy vasárnapi prédikáció tartalmi és formai minősége, amely egyetemi tanulmányokat feltételez és alapos felkészülést igényel, nem helyettesíthető be egy hétköznapi stílusú, laza fecsegéssel. Ugyanígy a bevásárlóközpontok és a szórakozóhelyek zenéje sem alkalmas Isten tiszteletére – még akkor sem, ha az ilyesféle durván hétköznapi zenéket jószándékú, kegyes szövegekkel kapcsolják össze. Mint ahogy nem mindegy, hogy az úrvacsorai bort egy mívés kehelyből vagy egy műanyagpohárból kapják-e a hívek, és az sem lehet mindegy, hogy egy gyönyörűen hímzett terítő vagy csupán egy darab viaszosvászon kerül-e az Úr asztalára, így az sem mindegy, hogy milyen zene hangzik el a templomban.

Az istentisztelet zenéjére ugyanúgy érvényes Kazinczy Ferenc etikai normája, a „jót s jól” gondolata, mint az istentisztelet nyelvi megformálására, amelynek stílusa és minősége magától értetődően szintén elkülönül a hétköznapiak többségi nyelvhasználatától. Ezért logikátlan, ha valaki az istentisztelet elemei közül éppen csak a zenét igyekszik többségképpé tenni.

Figyelemreméltó módon azonban néha az is előfordul, hogy a zene professzionális minősége a templomban hirtelen néhány órára fontossá válik, és ilyenkor az egyházzene művészi igényét még csak nem is kell külön megindokolni. Így például egy püspök vagy esperes beiktatása, az egyházi hierarchia kiemelt személyiségeinek gyászünnepélyei alkalmából vagy egyéb protokolláris okokból mindig nagyon szívesen veszik, sőt ilyenkor kimondottan el is várják, hogy ott **igényes, tartalmas, felelő zenék** hangozzanak el, lehetőleg magas színvonalon előadva. De miért csak ilyenkor? A művészet istentiszteleti használatának ne emberi hiúság, hanem Isten dicsőítése legyen az alapja. És ha valóban ez a cél, hiszen a 45. Zsoltár szavaival élve: „művem a Királynak szól”, akkor az ebből következő zenei igényességnek **minden vasárnapra kiterjedő érvénnyel kellene**

¹ Vö. Függelék: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Zenei Bizottságának Nyilatkozata. (A szerk.).

rendelkeznie. A kérdés csak az, hogy az egyház a keresztyén zeneművészetből mennyit hajlandó beengedni a falai közé. Súlyos mulasztás lenne az Istenhez elvezetni tudó, mélyreható, katartikus zenei élményeket átengedni a koncert-termeknek.

Mindehhez képest a legutóbbi években Németországból sikeresen begyűrűzött a magyar református lelkészképzésbe egy nyíltan művészetellenes, kontraproduktív ideológia. Arról a könyvről beszélek, amelyet egy Frankfurtban tevékenykedő lelkész, Klaus Douglass írt, és amely a Kálvin Kiadónál jelent meg magyarul néhány éve, ezzel a kegyesen hangzó, de jócskán félrevezető címmel: *„Isten szeretetének ünnepe”*. Ebből idézek egy jellegzetes mondatot: *„Luther, ha ma élne, száműzné az orgonát az istentiszteleti alkalmak többségéről, és helyette ütőhangszereket, gitárt és keyboardot használna.”*

Mivel a szerző nem pontosítja, hogy szerinte melyek lennének azok az alkalmak, ahol mégis csak megmaradna az orgona használata, így csak találgatnunk lehet, hogy ez a megkülönböztetés vajon az egyházi hierarchia kiemelt protokoll-alkalmaira, pl. egy püspökeiktatásra utal-e. Képszerű sarkítással élve: az istentiszteletre elegendő az ütőhangszer és a gitár is, de a püspöktisztelet orgonahangzást igényel. Biztos vagyok benne, hogy még nagyon sok idő fog eltelni addig, amíg egyszer majd valamikor egy püspöki bevonulás vagy kivonulás az ütőhangszerek és a gitár hangjaira zajlik le. Mindaddig, amíg erre még nem kerül sor, addig **az ilyesféle viták a valóságban amúgy sem az egyházzenéről, hanem csupán arról szólnak, hogy mekkora mentális távolságokat kell áthidalni a gyülekezeti életben az egyházzeneészek és a lelkészek gyakran igen eltérő kulturális szocializációja miatt.**

Nem tudom, hogy miért és kinek volt annyira fontos, hogy a Németországban szinte ismeretlen Klaus Douglass könyvét lefordítsák magyarra. Mindenesetre az a destruktív hatás, amely ezáltal most begyűrűzik a magyar református egyházba, felveti a kérdést, hogy vajon miért nem inkább a nyugati kultúra pozitív elemei gyűrűznek be ide: például az istentiszteleti orgonazene történelmi helyének és rangjának felismerése, a diplomás orgonisták főállású státuszban történő alkalmazása, az ennek megfelelő országos állás-struktúrák kialakítása, és az orgonák rendszeres karbantartása.

Az egyházzene, és ezzel együtt a kántorképzés személyi és tárgyi feltételeinek biztosítása ugyanolyan fontos feladat, mint az, hogy vasárnaponként mindenütt igényes, szakmailag kifogástalan prédikáció hangozhassék el. Ennek megfelelően a lelkészképzés sem kéthetes nyári kurzusokon zajlik le, és az igemagyarázat vagy a lelkigondozás feladatát sem jószándékú amatőrök látják el a szabadidejükben. Természetesen az is világos, hogy nem lehet minden gyülekezetben főiskolai végzettségű orgonistát alkalmazni. **Az egyházzene szakmai autonómiájának**

felismerése és tiszteletben tartása azonban nem pénzkérdés, hanem „csupán” akarat és hozzáállás kérdése.

Az itt felvázolt problémákat két aktuális történet is szemlélteti. Például Debrecenben 2009. júniusában egyházmegyei szinten megrendeztek egy egésznapos lelkész-egyházzenész-találkozót az úgynevezett „egyházi könnyűzene” kérdéséről. Ennek a meddő vitának a végkicsengése egy olyasféle lelkészi álláspont volt, hogy: ti, orgonisták, nyugodtan beszélhettek és írhattok, amit akartok, mi úgy is azt csinálunk, amit akarunk. **Ha egy ilyesfajta vélekedés azért válik hivatalból zsinórmértékké, mivel hogy az egy lelkésztől vagy egy esperestől való, akkor ez az eljárás a – különben mindig csak a katolikusoknak tulajdonított – klerikalizmus gyakorlatát jelenti egy önmagát reformátusnak nevező egyházban.**

A másik aktuális történet egy kitűnően orgonáló „szabadidős” kántornak, a debreceni egyetem habilitált matematika-docensének a kiűzetése abból a gyülekezetből, ahol ő húsz esztendőn át hűségesen ellátta a kántori szolgálatot, kórust alapított és ahonnan ő számos fiataalt küldött a kántorképzőkre is. Néhány éve azonban egy új lelkész került ide, és idejétmúlnak találva az orgonista által képviselt zenei igényt, rövid idő alatt kiutálta őt onnan, hogy azután zavartalanul bevezethesse a könnyűzenét, bizonyára fellelkesülve a Frankfurtból begyűrűzött művészetellenes hullámon. Ezt a konfliktust követően a gyülekezetből három kántorvizsgás kényszerült távozni, kettő közülük művészdiplomával bír. Helyüket olyan valaki vette át, akinek még harmóniumból sincs kántorvizsgája. Megszűnt létezni az a kórus, amely 15 éven keresztül szolgált a gyülekezetben, örömmel és önzetlenül. Az egykori tagok szintén távozni kényszerültek, velük együtt jónéhány gyülekezeti tag. Milyen gazdag lehet az az egyház, amelyik ilyen könnyedén nélkülözni tud kvalifikált és lelkes embereket!

Ezekről az esetekről azért kellett itt beszámolnom, hogy világossá váljék: **soha nem szolgálja az egyház ügyét, ha egy szakmai kérdés hatalmi kérdéssé degradálódik, ha a szakemberek véleménye helyett az ügyeletes helyi kiskirályok műveletlensége vagy közönye kap hivatalos rangot. Méltatlan helyzet az, hogy ha az egyházzene egy átfogó, bibliai alapú koncepció hiányában csupán az életrajzi véletlenek és az aktuális hatalmi viszonyok függvénye lehet.** A felsorolt példák is érzékeltetik egy országos érvényű kántortörvény hiányát mind az egyházzene hétköznapijaiban, mind pedig a kántorképzés jövőjét illetően.

Mindez nem választható el a Zsinat felelősségétől, de a kántortársadalom felelősségének kérdésétől sem. Ez utóbbi azáltal is különös hangsúlyt kap, hogy a Református Egyházzenészek Munkaközössége (ReZeM), amely korábban megfélelő működés és vezetés esetén talán még képes lett volna az egyházzene érdeképviseletét felvállalni, néhány éve **olyan módon szűnt meg létezni, hogy ez a magyar kántortársadalomnak még csak fel sem tűnt.** Ha az egyházzenészek

számára ennyire közömbös, hogy van vagy nincs szakmai érdekképviselőjük, akkor itt igen nehéz lesz bármilyen előrelépést elképzelni. Ha a kántortársadalom valóban akarja, akkor bizonyára létrejöhetne egy zsinati szintű egyházzenei törvény, amely véget vethetne a szakmai szempontok semmibebevételének, rögzíthetné a kántorképzés részleteit és rendet teremthetne az istentiszteleti gyakorlatban is. Ez utóbbi szempontra csupán két egyszerű példát szeretnék adni: a Zsinat döntéshozói és a gyakorlati teológia professzorai például közös erővel véget vethetnének annak a barbár szokásnak, hogy az orgona számtalan templomban már az istentisztelet megkezdése előtti percekben, a hívek megérkezése és gyülekezése alatt is halkán szól, hogy lehetőleg elfedje az ilyenkor szokásos össznépi beszélgetés zaját a templomban.

Ez a füleknek szánt akusztikus rágógumi az áruházakban megszokott zajkullissza mintáját követi és tragikus módon még a legjobb szándékú lelkészeket és gyülekezeti tagokat is leszoktatja az odafigyelésről és az orgonazene istentiszteleti helyének megértéséről.

Egy másik példa: mindannyian tudjuk, hogy a szabadidejünkben orgonáló, de más foglalkozású kántorok legnagyobb része minden jószándék ellenére és teljesen érthető módon még igen távol van attól, hogy minden előkészületi idő nélkül, lapról le tudna játszani egy korálkönyvi letétet, és természetesen még jóval meszebb van attól a képességtől, hogy a hangszerén improvizálni is tudjon. Kedvező esetben ezzel maga a kántor is tisztában van. Mindezek ellenére legtöbbször még az úgynevezett „mezei” vagy „kétujjas” kántorok is csak az istentisztelet előtt néhány perccel kapják meg az énekszámokat.

A gyakorlati teológia professzorainak ugyanakkor azt is közvetíteniük kellene a jövő lelkészei felé, hogy ez a fajta magatartás a szabadidejünkben orgonáló, de egészen más foglalkozású kántorok igyekezetének a vasárnaponkénti semmibevétele – és mindezen túlmenően egy ugyanolyan abszurd helyzetet jelent, mintha a lelkész is csak néhány perccel az istentisztelet előtt kapná meg az aznapi textust. Ez a rossz szokás gyakran még egy hallható és az istentisztelet minőségét közvetlenül tönkretévő következménnyel is együttjár: ilyen helyzetben ugyanis természetesen nem várható el a gyülekezeti ének korrekt bevezetése és kíséréte, hanem a szegény kántor kétségbeesetten, és érthető módon katasztrofális eredménnyel keresgéli a hangokat a billentyűkön.

Könnyű belátni, hogy ezzel összehasonlítva a gyülekezeti fiatalok jószándékú, „ki mit tud”-alapon szerveződő gitározása bizonyára sokkal lelkesítőbb tud lenni. Az istentiszteleti gitározás kritikája csak akkor lehet hiteles, ha a kántor szakmailag ennél valóban jobb, lelkesítőbb alternatívát tud nyújtani. Éppen ezen a ponton kapcsolódik össze a kántorképzés kérdése az úgynevezett „egyházi könnyűzene” problematikájával, ugyanis az aktuális viszonyok között

gyakran nehéz eldönteni, hogy a mérleg nyelve vajon éppen a gitározó fiatalok felé, vagy a kántor képességei felé mutat-e.

A kérdésfeltevés tehát nem úgy hangzik, hogy orgona vagy gitár, hanem úgy, hogy vajon a dilettantizmus vagy a professzionalitás legyen-e jellemző az istentisztelet zenéjére. A dilettáns orgonálás vagy a dilettáns gitározás nem elkerülhetetlen természeti tünemény, hanem a hiányzó egyházzenei struktúrák folyománya. Ha az ilyesféle kérdésekről a felebaráti szeretet vagy a takarékoság jegyében nem illik beszélni, akkor minden ezirányú vita is teljesen fölösleges, beleértve ezt a mai konferenciát is.

Ha a kántori tevékenység színvonalának biztosítása, illetve ezzel együtt a kántorképzés problémája a szakembereken kívül másokat is érdekelne, akkor egy idevágó országos szabályozás ezekre a kérdésekre is választ adhatna. Az évközi kántorképző kurzusokat Németországban vagy Skandináviában például úgy szervezik meg, hogy minden főállású egyházzenesz szolgálati feladatköréhez tartozik az egyházmegyéjéhez tartozó gyülekezetek mellékállású orgonistáinak tanítása, illetve ott az évközi kurzusok lebonyolítása. Ha Magyarországon egy átfogó zsinati döntés alapján legalább minden megyeszékhelyen működhetne egy-egy főállású református orgonista, akkor az évközi kántorképző kurzusok kérdése is pozitív megoldást nyerhetne. Egy további gondolat: közismert tény, hogy jelenleg országszerte egyre több iskola kerül református kézbe. Ha már az ezzel járó anyagi gondokat felvállalja az MRE, akkor ezt az erkölcsi tőkét az egyházzene irányában is fel lehetne használni. A református iskolák időközben évente több ezer gyermeket és fiatalot érnek el, így az ottani ének-zenei tanterv célirányos megformálása bizonyára hozzájárulhatna az értékálló gyülekezeti dallamkincs széleskörű közvetítéséhez is. Ezzel a zenei szocializációval számos olyan későbbi konfliktust lehetne megelőzni, amely az egymás mellett párhuzamosan működő gyülekezeti csoportok egyre heterogénebb dallamanyagából, illetve ezeknek a csoportoknak a zenei elgettősödéséből fakad.

Egy országos szinten megalkotandó egyházzenei törvény nélkül a szakma minden további belterjes konferenciázása csupán pusztába kiáltott szó marad. Csak remélni lehet, hogy az itt mára tervezett közös zárónyilatkozatunk nem egy újabb jószándékú „kiáltvány az irattárhoz” lesz, amelyet esetleg majd megint közöl a Reformátusok Lapja – és utána megint marad minden a régiben. **Legfőbb ideje, hogy végre tisztázódjék a Zsinatnak az egyházzenéhez való, mindeddig sajnos tisztázatlan viszonya. Jelenleg ugyanis az egyházzene mint kategória, amely a gyülekezetépítés egyik jelentős eszköze lehetne, például még csak elő sem fordul azon a honlapon, amelyen az MRE bemutatja a különféle szolgálatait – és ebben az érthetetlen és szomorú tényben pontosan kirajzolódik az a jellegzetes zsinati közöny, amely zenei tekintetben is tág teret biztosít a papi**

önkény számára. Egyébként még az sem lenne megoldhatatlan probléma, ha végül esetleg kiderülne, hogy a Zsinat valami egészen mást akar, mint amit a szakma szeretne. Hiszen az már korábban is előfordult a zenetörténet során, hogy az egyházzene művészete nem az egyház által, hanem az egyház ellenére fejlődött tovább. Egy mondatban összefoglalva: a kántorképzés jövője javarészt azon múlik, hogy az egyház felismeri-e: ez a kérdés a saját jövőjéről is szól.

Köszönöm a figyelmüket.

Gyerővásárhely – 1697.

FEKETE KÁROLY

LELKÉSZ ÉS EGYHÁZZENÉSZ – EGY SZOLGATÁRSI KAPCSOLATRÓL

1. A LEKIPÁSZTOR ISTENTISZTELETI FELELŐSSÉGE

Minden egyházi korszaknak megvannak a nehézségei, s bizonyára van még számos más ránk nehezedő gond is, de az istentiszteleteink milyenségére vonatkozó feladatokkal kapcsolatban nem tehetünk úgy, mintha azok nem lennének fontosak. Az istentisztelet ideje és tartalma az az óriási felület, amely nyilvános, amelynek alkalmával nyitva vannak az ajtóink, s bárki bejöhet, és tapasztalatokat gyűjthet hitünkről, életünkről, tanításunkról és annak külső megnyilvánulásairól.¹

Számomra éppen ezért széleskörű közügy, sőt egyházunk kulcskérdése, hogy istentiszteleti életét kik szervezik, kik vezetik, kik irányítják, s azt milyen felkészültséggel és odaszánással teszik.

Bizony komplex probléma és bonyolult feladat megrajzolni az erre a feladatra alkalmas lekipásztor arcvonásait.²

Ahhoz, hogy azonosulni tudjunk az itt következő gondolatokkal, ahhoz szemléletváltásra van szükségünk, s el kell fogadnunk egy alaptételt.

Alaptételem így hangzik:

Egy beszorított állapot lekipásztor-képét nem lehet a mai, sok mindenben megváltozott egyháztársadalmi helyzetben idealizálni. Mernünk kell levonni a konzekvenciát, át kell örököteni azt, ami maradandó, s mernünk kell kitalálni, megteremteni az új lekipásztor-képet.

Látásom szerint a lelkésképzés azzal tehet a legtöbbet a lekipásztor zenei műveltségéért:

- ha zenei tehetséggel nem rendelkező hallgatóit nem kényszeríti billentyűk mellé,
- ha nem utáltatja meg velük törvénytörő kudarcaik miatt az egyházzenet,

¹ Korunk istentisztelettel kapcsolatos elvárásaihoz ld. FEKETE Károly: *Református istentiszteletünk hiányai és azok pótlása*. In. *Confessio* 2008/2. 74–82.

² FEKETE Károly: *A lekipásztor zenei műveltségének jelentősége*. In. *Magyar Egyházzene* VIII (2000/2001) 23–30.

hanem képviseli annak értékeit és élményszerűen bemutatja annak szépségét,

- ha a zenei műveletlenséget demonstráló ún. „suszterbasszussal” előadott ének-kíséretre őszinte és kíméletlen kritikát mondunk,
- ha következetesen számon kéri a teológia a teljes énekeskönyv énekanyagának ismeretét,
- ha a református istentisztelet teológiájának megtanításával és elmélyítésével biztos liturgiai érzéket alakít ki benne, amellyel egyaránt otthonosan mozog majd a hagyományos alkalmak és az új helyzetek teremtette istentiszteleti rendek átgondolt vezetése közben és teológiai akribiája nem alkuszik meg a Teremtő, Megváltó és Megszentelő Úrhoz méltatlan istentiszteleti miliővel, hanem addig keresi a megoldás módját, amíg Istenhez méltó énekléshez tudja juttatni híveit,
- ha szolgálatra való felkészítése közben megjelenik a nevelési célok között az istentiszteletben betöltött szerep kompetencia-határának kijelölése az isteni és az emberi irányban egyaránt.

Igenis a lelkipásztor felelőssége az, hogy a közös éneklés betöltse a gyülekezeti istentiszteleten az *adoratio*-ban (imádás) és a *glorificatio*-ban (dicsőítés) a maga küldetését, segítsen megélni a közösség (*koinonia*) titkát, és mint az istentisztelet szerves alkotórésze, biztosítsa a gyülekezeti aktivitás elsődleges megnyilvánulási formáját.

A szakmai kompetenciája határaival tisztában lévő gyülekezeti lelkipásztor tud igazán felelőse és munkálója lenni a gyülekezeti alkalmak ékes rendjének, s így terjedhet ki sáfársága az egyházzene területére is. Akkor a legjobb sáfár, ha erre a területre is méltó és felkészült munkatársat választ. A lelkipásztor istentiszteleti felelőssége ezzel nem csökken, de a megvalósítás és a kivitelezés terhe így nem csak az ő vállát nyomja.

Az egyház számára igen komoly jelentősége van annak, hogy komoly képzettségű egyházzenészek jelenjenek meg a színvonalas képzések nyomán. Nagy károkat okozott az olykor az egyházon belül is tapasztalható szemléletbeli megzavarodás: az egyházzene lekicsinylése, feladatának félreértése, az értékek iránti közömbösség. Ennek gyakorlati következménye nem egyszer a zenei szakemberek megbecsülésének hiánya.

Az egyházzene-oktatás új útjai különös jelentőségűek az egyház jövője számára, mert olyan számú kvalifikált szakember soha nem állt készenlétben nívós egyházzenei szolgálatra, mint manapság! Öröm, hogy a DLA, PhD címmel és felsőoktatási végzettséggel rendelkező egyházzenészek jelentős köre az

egyházkerületeink által fenntartott kántorképző tanfolyamok valamelyikéről indult és szerzett diplomát.³

2. A GYÜLEKEZETRE FIGYELŐ EGYHÁZZENÉSZ FŐBB VONÁSAI

Természetesen a zenei kvalifikáció mellett fontos, hogy milyen a gyülekezet-szemlélete az egyházban szolgálatot vállaló zenei szakembernek, s mennyire tud beilleszkedni az egyházi-gyülekezeti elvárásokba.⁴ Meggyőződésem, hogy ehhez az alábbi jellemzőkkel bizonyára számolnia kell:

- A gyülekezetre figyelő egyházzenei szakember az istentisztelet teológiai szempontjait figyelembe vevő munkatárs, aki készséggel segíti kibontakozni az istentisztelet egységességének elvét: funkcióba állított énekkel-zenével szolgál és nem csak „műsorszámmal” vagy „zenei betét”-ként megjelenő darabbal.
- A gyülekezetre figyelő egyházzenei szakember a protestáns egyházzenei anyanyelv ápolását, fejlesztését felvállaló személyiség, azaz az evangéliumilag reformált keresztyén identitástudat megerősítésére figyelve végzi egyházzenei munkáját.
- A gyülekezetre figyelő egyházzenei szakember minőségelvű egyházi szolgálattevő, aki a gyülekezet minden generációjára figyel és nem izolált csoportok szája íze szerint működik, hanem gyülekezetszerűen.
- A gyülekezetre figyelő egyházzenei szakembert nem az egyéni ambíciók hajtják szolgálatra során, hanem a gyülekezetépítés vágya.

3. EGYHÁZZENÉSZ ÉS LEKIPÁSZTOR NÉHÁNY KÖZÖS FELADATA

Mint határhelyzetben álló, teológiát tanító és egyházzenevel is foglalkozó szakember fontosnak érzem, hogy segítsem az egymásra találást ott, ahol kell, mert van néhány közös és elodázhatatlan feladat, amelyben az egyház felelős szolgálattevőinek össze kell fogni.⁵ A teljesség igénye nélkül, lássunk ezekből a feladatokból néhányat:

³ Vö.Függelék: Az MRE Doktorok Kollégiuma Himnológiai és Egyházzenei Szekciójának doktori fokozatot szerzett tagjai. (A szerk.)

⁴ Az előadásnak ehhez a részéhez ld. még „Az orgonista az istentiszteleten tegnap és ma” című fejezetet KARASSZON Dezső: *Bevezetés a magyar református egyházzene világába*. Kálvin Kiadó Budapest 2008. 103–117.

⁵ Hogy ez az összefogás milyen szép eredményeket teremhet, annak példamutató szakirodalmi

– *Egyházzénész és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe a református egyházban még mindig általános „Ein-Mann-system” képletével. „Ein-Mann-system”* – azaz mindent a lelkész tud és mindent maga is csinál a gyülekezetben. A lelkészképzés közelmúltjának egyik nagy tanulsága az, hogy merjük szétartani az egyházban, a gyülekezetben a tisztségeket, s ne engedjük meg létrejönni a lelkipásztori tevékenység-koncentrációt, mert a lelkipásztori totális szerep előbb-utóbb elnyom minden alulról, a gyülekezet tagjaitól jövő kezdeményezést, amellyel rövid időn belül megöli a gyülekezeti aktivitást. Amire pedig a lelkész belefárad ebbe a totális szerepbe, addigra magányossága is totálissá válik.

A gyülekezeti team-munka egyik meghatározó alakjává kell válnia újra a kántornak, az egyházzénésznek, aki teológiai szempontból lehet, hogy laikus, de a maga szolgálati területén képzettséggel rendelkező szakember. Ezt felismerve, a lelkipásztornak kötelessége küzdeni gyülekezetében, egyházában az egyházzenei dilettantizmus ellen.

– *Egyházzénész és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe az egészséges spiritualításra nevelésért (minden korosztályban, különösen az ifjúság körében).* Mi vesz körül bennünket? Mit szívunk folyamatosan magunkba a mai magyar társadalomból? A lazaság szemléletét, masszív igénytelenséget, lelketlen durvaságot, sziruposan sláger ízű érzélgést, úgyszólván sekélyességet, video-idiotizmust, csekélyke olvasmányélményeket, minimális művészet-ismeretet, sokoldalú fantáziátlanságot, érzelmi blokkoltságot, általános unalmat, munkát kiváltó becstelenséget vagy munkakerülést, a könnyebb utak előnyben részesítését, stb. Bizony komplex nyomorúság-halmaz ez, szinte megtisztíthatatlan kásahegyet jelent ez az új nemzedék lelki nevelésre nézve.

Christian Möller gyülekezetépítésről írt egyik könyvének egyik fejezetcíme ez: Kiáltás lelkiség után: „Meg vagyok győződve arról – vallja –, hogy a lelkiség utáni kiáltásban – bármennyire halovány legyen is az, nemcsak hogy igény, hanem igazi szükséglet is kifejezésre jut, amiben ma különösen sok fiatal szenved. Érzik, hogy egy fogyasztói szemléletű, mindig anyagiasabbá váló világ egyre jobban eltávolodik a láthatatlan világtól, ami a dolgok mögött rejtőzik, és ami egyre megközelíthetlenebb lesz.”⁶

A zene segíthet rátalálni egy más útra, amely az értékek Ura felé visz.

lecsapódása HERBST, Michael – SCHNEIDER, Matthias: *...wir predigen nicht uns selbst – Ein Arbeitsbuch für Predigt und Gottesdienst.* (Neukirchener Verlag – AUSAAT Verlag. Neukirchen-Vluyn (2001) 2. durchgesehene Auflage 2002.) című könyve, amelyben a Greifswaldi Egyetem gyakorlati teológiai professzora és egyházzenei professzora gondolják át együtt az istentiszteleten elhangzó igehirdetés és az annak üzenetét felerősítő egyházzene együttműködését.

⁶ MÖLLER, Christian: *„Ha az Úr nem építi a házat...”* – Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről. SÁNDOR Endre. (Ford.): Lux Kiadó Budapest, 2002. 69.

– *Egyházzenész és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe a református istentisztelet csoda-deficitjével, amely spirituális kiszikkadással fenyeget.* A felvilágosodás utáni protestantizmus, a maga ésszerűsítő természetével csorbította a csoda-hitet, elvette a vallás vigasz-jellegét. A reformáció korában a Heidelbergi Káté 1. kérdés-felelete még világosan megfogalmazta, hogy kicsoda a mi egyetlen vigasztalásunk életünkben és halálunkban, s a krisztológiai Szentháromságtagt tükröző válaszában rámutatott arra a csoda-sorozatra, hogy Isten mit meg nem tett értünk, hogy tulajdonjogát kinyilvánítsa felettünk. A reformáció úgy mutatta be az Élő Istent, mint a csodálatos lehetőségek Urát és birtokosát, aki tetteivel segít felismerni övéinek, hogy az embernél hatalmasabb erővel szemben Isten nem kapitulál. Isten felette áll a földi-emberi törvényszerűségeknek, s ezért viselhető az emberre nehezedő új és új veszélyeket hozó jövő.

A reformációtól távolodó korszakok nagykorúvá tették a csodában hívő és csodával együtt élő embert. A belopakodó racionalizmus megfosztotta a felnőttet attól a boldog képzeletvilágtól, amely a gyermek sajátja, s amely szerint nincs képtelenség, nincs érthetetlen, nincs lehetetlen, mert a csoda természetesen létezik. Az ésszerűsített istentisztelet és az ésszerűsített hit spirituális kiszikkadást eredményezett. Ezért égetően szükséges a lelki töltést visszanyernie istentiszteleteinknek. Ebben új és jelentős szerepet kell kapnia az egyházzene is.

– *Egyházzenész és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe a református istentisztelet visszanyesett művészet-igényével, amely menlevelet adhat az esetleges igénytelenségre.* A lekopaszított református templom nem lett alkalmasabb térré az áhítat felkeltésére. Nem sütni mindegyikről, hogy ez egy különleges hely, amely azt sugallná, hogy ebből a szakrális térből a külső világ ki van rekesztve. Az elhalóan hiányos vagy hamis orgonaszó is riasztó. Aztán sokszor készen van a mentegetőzés: „ennyire telik...”, „jó az, hiszen falun vagyunk...”.

A mennyei istentiszteletbe való bekapcsolódás földi helyszíne nem lehet akármilyen... Az esztétikai igénytelenségre tilos ráhúzni a kifogást, hogy „mi puritán szemléletűek vagyunk”, mert az egyháztörténet puritán korszakában a nemes egyszerűség pompás templomokat, művészi orgonákat, igényes templombelsőket hagyott hátra. A puritánok még tudták: Isten igényességét éppen azzal szolgálják, ha mindent megtesznek az istentisztelet igényességéért.

Ezt az oly értékes puritán szemléletet kár eltorzítva és csökevényesítve alkalmazni.

Az egyszerűség nemhogy kizárja, hanem vonzza az igényességet. Ebben helye kell legyen az igényes egyházzene is.

– *Egyházzenész és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe a református istentisztelet felszabadító, feloldozást közlő jellegéhez, amely a bűnbocsánat meghirdetését jobban hangsúlyozza.* A reformáció sajátosan felerősítette az egyházi-

vallási szigor. A kálvinizmus-kutató Max Weber is megállapította többek között azt, hogy „az egész életmódot... végtelenül terhes és komolyan vett szabályok béklyójába” szorította a protestantizmus. A Kálvin által képviselt szigor kiterjedt az egész életvitelre, a hétköznapiakra éppúgy, mint az ünnepnapokra. Megszűnt az érzelmileg hangsúlyozott büntudat időszakos lezárulásának eszköze, a gyógyás. (M. Weber) A feloldozás-igény, a kegyelemhirdetés igénye életfontosságú a mi gyülekezeti tagjainknak, ami nem válhat esetlegessé, hanem állandó istentiszteleti elemmé kell tenni. De mellette éppen az énekekben és a zenei elemekben kell megszólaljon az érzelmi felszabadultságra hívás és megnyugtatás.

– *Egyházzene és lelkipásztor eredményesebben szállhat szembe a református istentisztelet rítus-mentességével, amely azért nem eredményezhet medertelenséget.* A rítus az a fajta áhítat, melyet érzékszerveink együttes hatásában élünk át. A protestáns ember az Isten dicsőítése, a közös ima és ének mellett vallásos eligazításért kezdett járni a templomba. A XIX–XX. század fordulójára a templom osztályteremmé változott, s az istentisztelet a hasznos ismeretek elsajátításának helyévé lett. Valami megint elveszett az istentisztelet lényegéből, pedig az ember belső és legmélyebb szükséglete a Szent Istennel való találkozás átélése. A megkülönböztetés a hétköznapiaktól, a mindennapiaktól, a profántól. A transzcendencia megélése jelenti a különlegest, egyfajta kollektív ki- (vagy be-) kapcsolódást. Isten közelében, a közös áhítatban felülkerekedhetünk önmagunkon és szorongásainkon. A közös ima, ének, a szertartás, a látvány ünnepélyessége és szépsége együttesen idézik elő azt az áhítatot, amely ezeken keresztül elősegíti az egyéni, szubjektív beleélést is. A racionális indíttatású, újabb kori református istentisztelet megfosztotta híveit az ilyen kollektív élménytől, amely megszabadít saját kételyeinktől.

Manfred Josuttis⁷ úgy foglalkozik a liturgia jelentőségével, hogy felhívja a rítusok fontosságára a figyelmet. Josuttis szerint az istentisztelet jelentősége abban van, hogy kivezet a társadalomból a Szentséges világába. Megállapítja, hogy a protestáns istentisztelet nagy hátránya, hogy túlságosan racionalista, pontosan szabályozott, semmi váratlan nem történhet benne. Előnye azonban, hogy nincs helye benne sem az Istennel szembeni mágiának, sem az emberekkel szembeni manipulációnak. Ugyanakkor a protestáns istentisztelet szimbolikusan szegény. A zene szimbólum-rendszere sokat javíthat ezen a helyzeten.

Ünnepet tanulni és ünnepelni tanulni: hirdeti a közelmúlt – főként – német liturgikai szakirodalma.

Isten és ember találkozásának kerete az istentisztelet, ahol nem manipulált élmény-istentisztelet zajlik, nem isteni színjáték, hanem a Szent behatolása az

⁷ JOSUTTIS, Manfred: *Die Einführung in das Leben*. Gütersloh. (1996), 2004. 85–101.

ember világába. A TÖBB győzelme, a NAGYOBB, az EGÉSZEN MÁS, az IGÉNYEKET TÁMASZTÓ, rám is számító Isten térdre kényszerítő magasztossága. Micsoda istentisztelet és micsoda találkozás az ilyen!

Ezért a célért mindenképpen érdemes összefogni egyházzenesznek és lelkipásztornak, hogy értékteremtő szolgálatukat minden körülmények között Isten nagyobb dicsőségére végezzék!

EGYHÁZZENE ÉS POLITIKUM

„A kongresszus felhívással fordul kormányokhoz, egyházakhoz, és polgárokhoz: legyenek segítségünkre abban, hogy a Kelet- és Közép-Európai országok orgonáit a teljes pusztulás előtti utolsó órában megmenthessük... Az értékek mentén közös a felelősség...”¹

Mint ismeretes, 2010-től nemzeti keresztény konzervatív 2/3-os alkotmányozó parlamenti többség és kormány van Magyarországon.

A 2010-es kormányváltás után megtörtént az állam és az egyházak közötti bizalom helyreállítása, a korábbi kormányok alatt az egyházakat ért sérelmek orvoslása, illetve az egyházakkal való stratégiai partneri viszony kialakítása. Az állam és az egyház szétválasztásából következően szerződéses és törvényi keretekben zajlik a hivatali együttműködés. Azonban a politikai elit szereplőinek személyes identitása és kapcsolatrendszere nyilvánvalóan determinálja a hivatalos kapcsolatok irányultságát.

Ilyen értelemben fontosnak tartom, hogy több tucat országgyűlési képviselőtársammal idén megalapítottuk a Református Törvényhozók Fóruma nevű szervezetet, melynek fővédnöke a házelnök, Kövér László, aktív tagjai között tudhatjuk Balog Zoltán és Szászfalvi László korábbi református lelképásztorokat, de Németh Zsoltot és Lázár Jánost, Varga Laci bátyánkat és sok-sok más képviselőt, akik a maguk körzetében, városában közismert és elismert közéleti emberek. Maga a miniszterelnök is tagja a szervezetnek. Közismert tény, hogy a KDNP hitvalló katolikus és a Fidesz-vezetők ill. a Kormánytagok elkötelezett, templomos református koncentrációja erős az ország jelenlegi vezetésében.

Ezért nyilván nagyobb is az elvárás a **szimbolikus kérdésekben** ugyanúgy, ahogy a **finanszírozás terén** is.

¹ Részlet a horvátországi Varasdon 2000. szeptember 10. és 16. között „Az orgona mint európai kultúrkinés (Die Orgel als Europäisches Kulturgut)” címmel tartott I. Európai Orgonás Műemlékvédelmi Kongresszus határozatából. Ez a továbbiakban kimondja: „... az orgonaállomány nem válhat gigantikus hangszertemetővé... nem csupán megőrizni kell e hangszereket, hanem mind újra életre kell kelteni, játszhatóvá kell tenni és liturgikus, valamint művészi rendeltetésének vissza kell adni.” Az orgonavédelem kérdéséről bővebben ld. Függelék. (A szerk.)

1. SZIMBOLIKUS ÜGYEK 2010–12.

- 1.1. Egyházi intézmények jogi státusának, egyházi jogi személyek intézmény-átvételének rendezése a Köznevelési tv módosításával. (Mint ismeretes, a korábbi kormányok törvényi szinten erősen gátolták az egyházak intézmény-átvételi jogait, csökkentve ezzel az esélyegyenlőség érvényesülését.)
- 1.2. Az új Alaptörvény felhatalmazása alapján immár sarkalatos törvényként szabályozza az új egyházi törvény az egyházak jogállását, amely csak a ténylegesen hitéleti tevékenységet végző egyházakra vonatkozik. Az Egyházak jogállásáról szóló tv. a korábbi, egyedülállóan szabados szabályozást szigorította, melynek következtében a 300 fölötti egyházi státusú szervezet helyén mára csupán 27 bejegyzett egyház működik Magyarországon.
- 1.3. Alaptörvény értékei. A Nemzeti hitvallás – mint preambulum.
- 1.4. Erkölcstan vagy hittan tantárgy kötelezővé tétele felmenő rendszerben 2013 szept. 1-től az 1. és 5. évfolyamról indulva.
- 1.5. Egyházügyi Államtitkárság áthelyezése a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumból az Emberi Erőforrások Minisztériumába.

2. FINANSZÍROZÁSI KÉRDÉSEK 2010–12.

- 2.1. Az egyházi intézmények normatívája az ÁSZ számaihoz igazodik a Vatikáni Szerződés alapján. 2010-ben és 2011-ben a kormány kifizette az előző kormány által visszatartott köznevelési kiegészítő normatíva (4 milliárd forint) 1-1 Mrd Ft-os részletét, 2012-ben pedig további 2 Mrd Ft-ot fizet ki az egyházaknak a költségvetés.
- 2.2. A 2011. és 2012. évi költségvetési törvények egyházi előirányzatai cím és összeg szerint az egyházakkal történt egyeztetésnek megfelelően kerültek elfogadásra, amelyek kompenzálták az előző két kormány során az egyházakat ért pénzügyi diszkriminációkat, összességében mintegy 10 Mrd Ft-tal növelték az egyházak által felhasználható költségvetési forrásokat. Ezzel összefüggésben megszüntetésre kerültek az Szja. 1% kiegészítése vonatkozásában az előző kormányok által egyoldalúan az egyházak hátrányára eszközölt változtatások, visszaállításra került a korábban megszüntetett beruházási és rekonstrukciós előirányzat. A költségvetési törvények előirányzatai egyházpolitikai paradigmaváltást is tartalmaznak új programok meghirdetésével („Templom és iskola”, „Testi és lelki kenyér”, szóróanyag-mogatás).

- 2.3. Adórendszer és bérkompenzáció terén: a közfeladatot ellátó egyházi fenntartású intézményekben a szükséges bérkompenzáció mintegy 1,2 milliárd forint. A kormány az egyházaknak ezen összeg felét – 600 millió forintot – bocsátotta rendelkezésre a 2011. évben. A másik felét az egyházak megelőlegezték, ezt az összeget az állam a zárszámadási egyenlegrendezés során rendezi az egyházak felé. A 2012. évre a vonatkozó kormányrendelet már a közfeladatot ellátó egyházi intézmények dolgozóira is vonatkozott. A Kormány határozatilag biztosította az ehhez szükséges költségvetési fedezetet – 4 Mrd Ft-ot –, a támogatási szerződések előkészítése folyamatban van.
- 2.4. A közoktatási intézmények állami fenntartásba vételekor, 2013. január 1-től a korábbi önkormányzati iskolák mellett az egyházi iskolák tanárainak bérét és járulékát is az állam finanszírozza.
- 2.5. KÖH átszervezés alatt áll. A közigazgatási feladatokat az illetékes minisztériumokba delegálják, és egy új intézmény jön létre a szakmai felügyelet, koordináció ellátására.
- 2.6. NKA: egyre nagyobb hangsúlyt kapnak az örökségvédelmi programok! Az egyházi épületeket érintő „Építőművészet és Örökségvédelem Kollégium” az évi 10 Mrd-ból egyre több forrást kap!

E fenti vázlatos áttekintést azért tartottam fontosnak, hogy az egyház és állam közötti viszonyt két aspektusból közelebbről is lássuk. De rátérek a jelen konferencia szűkebb értelemben vett kérdéskörére a saját témám szemszögéből vizsgálva.

Hogyan tovább, kántorképzés? – Nézetem szerint ez ugyanolyan mértékben szervezeti/szervezési, mint amennyire infrastrukturális kérdés.

1. A **szervezeti kérdések** közül kiemelem az alábbi kérdésköröket:

- képzési struktúra szabályozása,
- a kimeneti teljesítmény harmonizációja
- az egyházközségek kántori alkalmazásának kétoldalú megegyezésen alapuló gyakorlata.

Jól ismerjük, vannak egyházkerületi, egyházmegyei tanfolyamok. Én is Debrecenbe jártam nyaranta a rendszerváltás előtt, mint diák. Aztán jött Pápa, Budapest és Miskolc. Tanítottam, és zsinati vizsgaelnök voltam ezeken az egyházkerü-

leti tanfolyamokon. Másrészt ott van a rendszerváltás után kiépült egyházzenei felsőfokú képzési rendszer. Ebben is tanítottam és tanultam egyaránt. Sajnos nincs időnk áttekinteni az 1948-as államosítás előtti gyakorlatot, mint egy lehetséges mintát. A mai képzési helyzet legfontosabb kérdése talán a fenti képzések közötti ekvivalencia-probléma, amit régóta akarunk megoldani, de ismereteim szerint ennek hatékony megoldásával máig adósok vagyunk.

Főiskolai és egyetemi egyházzenei diplomások tucatjai, lassan százai nem a végzettségük szerint dolgoznak. Sokszor sokan leírták, elmondták: hagyományosan gyenge az egyházi döntéshozatalban az egyházzenei lobbierkérvényesítő ereje. Leginkább nem foglalkozik a mindenkori egyházi vezetés a kántorok ügyével, vele együtt magukkal a kántorokkal sem. (ld. Kántortörvény halogatása, új énekeskönyv, liturgia reform kérdései!)

De a szervezeti problémák között, ahogy látom, egyházunkban ugyanilyen gond a kántorok egyházközségi alkalmazásának kérdése. Évtizedes megoldatlan probléma, melynek gyökerei a kommunista diktatúra 1948-as kezdetéig nyúlnak vissza. Egyháztörténetünk korábbi évszázadaiban az egyházközségi számadáskönyvek, protokollumok, presbiteri jegyzőkönyvek százai-ezrei tanúskodnak arról, hogy a lelkész és a kántor éves javadalmazása párhuzamos feladata volt az egyházközségeknél. A gyülekezetek tulajdonában levő ingatlanok között mindig voltak parókiák és kántorlakások is. Városon és falun egyaránt. Ma huszadrangú, mellékes kérdés, ki a kántor és mennyiért dolgozik, milyen „hangszeren” kell munkáját végeznie a gyülekezet liturgikus alkalmainak egyik levezetőjeként. Pedig a református liturgia egyetlen *közösségi* műfaját vezetné ő az Úri imádságtól eltekintve! Siralmas az országos körkép. Sokszor a dilettánsoknak, végzettség nélkülieknek messze nagyobb a megbecsültsége, mint a művész diplomásoknak, vagy a kántori oklevéllel, vagy egyházzenei diplomával rendelkezőknek. Teljes a káosz. Friss eset, hogy 2013-ra vasárnaponként 3000 Ft útiköltséget is alig szavazott meg egy nagyvárosi presbitérium egy Zeneakadémiai diplomás orgonaművésznek! A kórust évekig, évtizedekig INGYEN vezetik diplomás művészek, egyházzeneészek országszerte! Természetesen vannak pozitív példák is, de ezek száma elenyésző.

Mert az elmúlt 60 szűk esztendőben a presbitériumoknak az a gondolkodás vált a túlélést jelentő szemléletévé, hogy az orgonálás és a kórusvezetés meg a temetői kántorizálás az „jószolgálati tevékenység”. Félreértés ne essék! Nem kívánom ezt a kellemetlen hírt túlfeszíteni. Semmiképp nem lehet célunk a papok és kántorok egymás ellenében történő pozicionálása. Lelkészcsaládból származom, nem vagyok, nem lehetek a lelkészi kar ellensége. És az ő fizetésük kárára véleményem szerint nem is lehetséges a kántori javadalom még fokozatos bevezetése sem. Azonban 60 év után nem söpörhető a szőnyeg alá ez a kérdés.

Legalább beszélni kell róla. Nyilván megváltozott a világ e két emberöltő alatt, de akkor meg kell vizsgálni az életképes külföldi példákat. Leginkább olyanokat, ahol nem volt 40 év ateista diktatúra. Persze azokban a jóléti társadalmakban már alig él az egyház, nem ez a legfontosabb problémájuk. Mint ahogy nekünk sem ez, de e konferencia témaválasztása feltétlen kínálja az alkalmat, hogy ezekről a feszítő kérdésekről őszintén lehessen beszélni.

Valamit tenni kell ebben a kérdésben. Elgondolkodtató, hogy a gyülekezetek zömében – nagy tisztelet a csekély számú kivételnek – a lelkész és a hitoktató kap a költségvetés külön során fizetést, korpótlékot, LSZA-t, stólaváltságot, Orbán-fillért stb. Sok helyen az egyházi is „fizetést” kap, de a kántor és a harangozó megalázóan alacsony alamizsnája másik költségvetési fejezetbe, a „segélyek” közé kerül a könyvelésbe, merthogy úgy nincs járulékvonzata! Ezt tette velünk és egyházunkkal a kommunizmus! És 20 év alatt nem volt erőnk ezt a méltatlan helyzetet a mai kor lehetőségei között, párbeszédet folytatva valamiképp kezelni. Ezeket a kérdéseket nem tudja a politika befolyásolni. Ezek egyházi belügyek! Mögöttük évtizedes, fájó sebek sajognak, amiket gyógyítani, kezelni kell.

2. Az infrastrukturális kérdés hasonlóan súlyos problémákat rejt. A hangszerek állapotáról és minőségéről nálam sokkal-sokkal avatottabb szakértők szólnak meg a mai napon, ők számtalanszor leírták az ínséges magyarországi helyzetképet. Szavuk pusztába kiáltó szó. Ma is nyakra-főre vásárolnak a gyülekezetek úgynevezett hangszerpótlékokat. Az egyházzenei szakmán belül is vannak e kérdés megítélésében árnyalatnyi különbségek. Abban azonban mindenki egyet tud érteni, hogy a sípos orgona a legméltóbb a gyülekezeti istentisztelet énekvezetésére. Az én magánvéleményem szerint a mai kiváló hangzásvilágú digitális orgonákat átmeneti szükségmegoldásként használni nem az ördögtől való dolog. A harmónium pedig kifejezetten jó megoldás. Azonban a Hollandiából kamionszámra kidobált, templomi használatra tökéletesen alkalmatlan 20-40 éves elektronikus „nyenyerek” iránt zéró toleranciát kell hirdetni. Az egyházi éneklés eszményét, annak minden biblikus alapvetését teszi tönkre ezeknek a hangszernek csúfolt fürmedvényeknek a használata. Európa hangszer-szemétdombjává váltunk a rendszerváltás óta, és még örülünk is, hálaadó istentiszteleteket tartunk e nyenyerek konnektorba történő csatlakoztatásakor...

Tudom, megint önmérsékletet kell tartanom kicsit. Hiszen a mai pénztelen világban nincs lehetőség sípos orgonák építésére ott, ahol az sosem volt, vagy a háborúban szétverték a derék orosz katonák, mint lelkipásztor nagyapám egykori lelkipásztori szolgálati helyén, Dégen. Egyáltalán. Nehéz az egyházi ingatlanok fenntartása, felújításuk pedig hatalmas teher a gyülekezetek és a közegy-

ház számára egyaránt. Itt jöhet képbe az állam szerepe, hozzáállása az egyházi infrastruktúra fejlesztéséhez.

Láthatjuk, hogy bizonyos nagyobb, globális területeken és helyi ügyekben is tapasztalható némi előrehaladás egyházi ingatlanokra kiterjedő beruházások terén. Ilyenek az Európai Unió fejlesztései. A Regionális Operatív Programok hét éves pályázati periódusa (ROP) most cseng le. Két példát említek csupán, Mohács város főtér-rekonstrukcióját követően a környező utcák közterület-megújítási programja a református templom felújítását is magába foglalta az idei évben. És szintén mostanában újult meg ugyanígy Nagykőrös főtere a református templommal.

Vissza nem térő lehetőségek állnak rendelkezésre ezekben a pályázatokban. Ilyen lehet az Ősdráva Program az Ormánságban, ahol a festett fakazettás református templomok, mint turisztikai látványosság bekerülhetnek a 12 milliárdos projektbe! De ilyen egy kicsit a Zeneakadémia szétbontott, átalakított, világírtakasság számba menő eredeti hangszerének visszavásárlása, rekonstrukciója és újjáépítése is!

És hadd mondjam örömmel, vagy egy kicsi pécsi terv: turisztikai vonzást erősítő egyházi beruházások pályázatában a Cella Septichora, a zsinagóga és a szerb orthodox múzeum mellé református projektelemként kertvárosi kisorgona építésének terve készült el nemrégiben! (Nem tudni, nyer-e a pályázat, de eszményi lenne, és nagy iránymutatás is, ha sikerülhetne.) Ezek a pályázatok azonban immár kifutnak, hiszen a 2007–13 közötti EU költségvetési ciklus keretében újult meg általuk az ország. Ilyen típusú pályázatok a 2014–2020-as költségvetési ciklusban már nem lesznek. De ami lesz, azokra az egyháznak szakértők bevonásával időben fel kell készülni.

Meglátásom szerint a református pályázati térnyerés optimalizálására már most fel kell készülni. Ezeket a technikákat meg kell tanulni! Az önkormányzatok rákényszerültek. Az egyházban is vannak jó példák, de fajlagosan igen kevés. Aki lemarad, kimarad. Igen fontosnak tartom, hogy pályázatíró teameket kell építeni akár egyházkerületi alapon. Akik a piacon működő pályázatíró cégekkel azonos kvalitásúak, így felvehetik a versenyt velük. Ez egy igen komoly szakma. Meg kell tanulnia az egyháznak is! A támogatások helyett egyre inkább a pályázati források jelenthetik az infrastruktúra megújításának vagy a képzéseknek a finansziális alapját.

Mert képzésekre például biztosan nyílnak újabb pályázati források a jövőben is. Még most is futnak az ún. Társadalmi Megújulás Operatív Program: TÁMOP, vagy a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program: TIOP pályázatok. Nagyrészt 95–100%-os támogatási intenzitású projektek. Legtöbb esetben tehát önrész sem kell hozzá, vagy csak elenyésző mértékű! Ezeken a pályázatokon

50–100 milliókat nyernek intézmények! Határon túlra is vannak új pályázati lehetőségek a Bethlen Gábor Alapon keresztül.

Az egyházzenei képzéseink táján is körbe kell néznünk. Hiszen ha más képzésekre más intézmények és fenntartók sorra nyerik a nagy támogatásokat, miért ne lehetne mondjuk a kántorképzést is ilyen alapon működtetni. Akár kicsit átstrukturálva, akár mai formájában.

Más téma, de talán e téren is van keresnivalója az egyházzenei szakmának. Az országgyűlés tárgyalta a 2017-es emlékévről: Reformáció 500. évfordulója. Nagy lehetőségnek látom. Meg kellene tölteni tartalommal!

A Psalterium Ungaricum 1607-es első kiadásának 400 éves évfordulóján sok rendezvény, konferencia, akció zajlott le 2007-ben Magyarországon és a határon túl is. Most, 2012-ben a Genfi zsoltárkönyv végleges verziójának 1562-es kiadása 450. évfordulója nem olyan látványos az egyházban...

És orgonaépítésre is lehet szövetkezni. Jó példákat ismerünk: Miskolc Avas, Budaörs és más települések együttműködését látva, önkormányzat és egyház között.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a politikai környezet mai állapotát jellemezve, ha nem is ideális (mert olyan talán nincs is), de az ellenséges évek után végre értő, partneri és támogató politikai környezet veszi körül a történelmi egyházakat.

Ez azonban egy új korszak. Már nem a nagyapáink két háború közötti egyháza és állama a mai. Az elmúlt 60 év nem törölhető ki a két nagy partner identitásából. De a hibák felismerése, a belső problémafeltárás, majd a párbeszéd meg kell előzzék az együttműködést. És meg kell tanulni az új eszközrendszerek használatát, kiemelten is az uniós pályázati adminisztrációt, különben a lépéshátrány csak növekedni fog. Márpedig az állam és egyház, az egyházzene és a politikum csak egymással összefogva képes az egyén és a társadalom szolgálatát elvégezni. Kívánom, hogy így legyen! Lássunk neki!

*Dombói Székely János
„orgona és hárfajátszó mester” nemesi címere – 1684.*

KELETI EGYHÁZ ÉS MAGYAR ZENEI HAGYOMÁNYOK

Magyarországon a Görög Katolikus Egyházban több mint hatvan éve megszűnt a reguláris, tanterv szerinti, képzettséget igazoló, akkreditált kántorképzés. (Ekkor – 1948-ban – záratta be a szocialista állam a Hajdúdorogi Görög Katolikus Tanítóképzőt és Líceumot.) Az egy-két napos, vagy hetes tanfolyamok – amelyek a kényszerhelyzetben működnek azóta is – kétségbeesett (és tegyük hozzá: a hagyományainkkal szemben méltatlan és eredménytelen) próbálkozások énekkultúránk ápolására. Ennek következtében a liturgikus éneklés zenei színvonala folyamatosan süllyed, az istentiszteletek – elsősorban a zsolozsma – végzésére nagyon nehéz megfelelő színvonalú kántort találni, ideértve még a nagy egyházközségeket is. Azt a presztízt, társadalmi megbecsülést, amit a görög katolikus okl. kántorok, kántortanítók vívtak ki maguknak képzettségükkel, oktató-nevelő munkájukkal, nívós zenei előadói magatartásukkal, a falusi kántorok – még ha oly kiváló hangig adottságokkal rendelkeznek is – nem tudják elérni. Az utolsó képzett „kántor-mohikánokat” pedig lassan magához szólítja az Úr, s aktív, liturgikus szolgálatok ellátására alkalmas időszakuk idős életkoruk miatt már amúgy is a múlté, cselekedni kellett tehát, mégpedig azonnal.

A magyarországi görög katolikusság több mint 360 éves történetében a kántorképzés szükségessége a fennmaradt dokumentumok, püspöki körlevelek, értekezések szerint állandóan jelentkező igényként merült föl, de a megvalósítás intézményes keretei először Bacsinszky András püspök hivatali éve alatt épültek ki. 1793-tól Ungváron a teológiával és a tanítóképzővel szorosan együttműködve indult el a Görög Katolikus Éneklész-képezde, s ezzel új fejezet nyílt a hazai bizánci rítusú liturgikus zene történetében. Ez az intézmény a trianoni határok kijelöléséig működött és virágzó egyházzenei életet alakítva ki a munkácsi, majd az 1818-ban megalapított eperjesi egyházmegyében.

Téves viszont azt feltételezni, hogy ezelőtt az időszak előtt ne lett volna kántorképzés: a bazilita szerzetesek által irányított iskolákban a zeneileg legfogékonnyabbak komoly képzést kaptak e téren is, bizonyoság erre pl. az ún. sajpópálfalai Irmologion, kézzel írott kottáskönyv, mely a 18. század első harmadában íródott

Fekete (Fetko) János által valamelyik bazilita iskolában. A fiatalember hazatérve Sajópálfalára ennek a könyvnek segítségével irányította a község liturgikus zenei életét, s utódai a 20. század közepéig használták az ószláv kottáskönyvet.

De milyen zenei hagyomány is az, amely dacolva a történelem viharaival és változó társadalmi elvárásokkal mind a mai napig él a keleti kereszténységben? A bizánci zene gyökereit elsősorban a zsidó, s más, a Földközi-tenger keleti medencéjéhez kötődő népek istentiszteleti szokásaiban, gyakorlatában kell keresnünk. Bizánc még poros erőd-városka volt a Boszporusz partján, amikor a gyorsan terjedő korai kereszténység már gyakorolta a később bizáncinak nevezett liturgikus cselekményeket, mozzanatoskat s az ehhez illő zenei megoldásokat. Aztán a 4. századtól kezdve a város elindult ezeréves nagy korszaka felé, s a prebizánci kultúra immár a Birodalom hivatalos egyházi kultúrája lett. Nagy egyházatyák, a keresztény liturgiában élő, s azzal hittel és szenvedéllyel foglalkozó himnuszköltők generációi követték egymást, akik tartalmilag és formailag olyan magas szintű szertartásrendet alakítottak ki, amely lényegét tekintve a 9–10. századtól kezdve szinte változatlan formában él a bizánci rítusú egyházakban – így nálunk, magyar görög katolikusoknál is.

Aranyszájú Szent János, Nagy Szent Bazil, Szír Szent Efrém, Damaszkuszi Szent János, Jeruzsálemi Szent Kozma, Krétai Szent András, Sztudita Szent Theodor – néhány név a teljesség igénye nélkül. Általánosan elterjedt vélemény szerint a himnográfus atyák együtt költötték a liturgikus szövegeket azoknak dallamával, ami egy csodálatos teológiai-művészi-drámai-zenei egységet eredményezett. Tulajdonképpen szoros értelemben véve ez az igazi bizánci zene, édes testvére a nyugati cantus planus-nak, a gregorián zenének.

Kelet és nyugat liturgikus zenéje valóban nagyon közel állt egymáshoz a 4–15. századig. Mindkét felén a világnak egyszólamú, kíséret nélküli énekeket énekeltek az istentiszteleteken.

Az első 500 év (5–9. század) liturgikus zenéjéről a korabeli leírásokból értesülhetünk, írásos kottaanyag csak a 10. századtól maradt ránk. Ennek egyszerűen az az oka, hogy nem voltak kották, a zenét, a dallamokat a kiművelt énekesek, kántorok, pszalmisták az adott liturgikus szövegre egyszerűen ráénekeltek. Ebből az is következik, hogy az egyházi éneklés az improvizatív zeneiséget részesítette előnyben – persze bizonyos megkötéseken belül: az oktoekhosz, a nyolc hang rendszere szabályozta azt, hogy a szövegeket, himnuszoikat milyen hangkészletre és dallamképzési szabályozókra épülve kell elénekelni.

Ez időben még a nyugati „testvér” is ugyanezt tette: a 8 modus, vagy tonus – így is, úgy is nevezik – szolgált e célra a római rítusban. Nos, az oktoekhosz rendszer a mi görög katolikus énekrendünk alapja ma is: mi tehát híven őrizzük ezt az ősi tradíciót, míg a nyugati katolikusoknál már szinte csak a szerzetesi

gyakorlatban működik a nyolc tónusú rendszer, a parókiális istentiszteleti rend énekanyaga későbbi keletű dallamokra épül. (Barokk és klasszicista népénekek.)

A régészeti feltárások és a történelmi kutatásuk eléggé egyértelműen bizonyítják, hogy a Kárpát-medencében mindkét rítus szerint folyt katolikus hitélet. A történészek inkább csak azon vitáznak, hogy melyik rítus mekkora befolyással bírt az itt élők között. Nekünk, zenészeknek persze a legérdekesebb kérdés mégiscsak az: mit és hogyan énekeltek a monostorokban és templomokban az akkori bizánci rítusban szolgáló atyák és a hívek. A válasz: nem tudjuk, mert erről adatok, feljegyzések, könyvek nem maradtak fenn.

Köztudott, hogy államalapító szent királyunk a nyugati rítust választotta, amikor a Magyar Királyság egyházi szervezetét kialakította. Még életében (1028-ban) létrejött Esztergomban a schola cantorum, az énekes iskola, amelyben az egyházi ének oktatása ugyanolyan súllyal esett latba, mint a többi tárgyé: a grammatikáé, vagy a matematikáé. Az esztergomi mintára létrejövő, általában a püspöki székhelyeken felállított schola cantorumok is ezt a gyakorlatot folytatták. Így biztosították a nyugati liturgikus ének minőségét, a szertartások művészi színvonalát, hiszen az itt tanulókból lettek később a püspökök és papok, akik a gyermekkorukban magas szinten elsajátított egyházi éneklést tekintették etalonnak egyházmegyéik, egyházközségeik liturgikus alkalmain. Persze ne gondoljuk azt, hogy a gregorián dallamok éneklésmódja, tehát az ősi római rítus énekstílusa egységes lett volna az egész királyságban: a zágrábi, az erdélyi, a kalocsai, vagy az esztergomi stílus árnyalatokban eltért egymástól, változatok jöttek létre – akárcsak a mai görög katolikus gyakorlatban...

Ahogy haladunk a korunk felé, egyre több adat segít bennünket az eligazodásban. Ilyen tény, hogy a Kárpát-medence északkeleti peremén élő szlávajkú népesség, a ruszinok egyre jelentősebb szerepet kapnak a Magyar Királyság bizánci rítusú hitéletében. A Kárpátalján létrejövő városok (Ungvár, Munkács, Huszt, Beregszász) vonzzák a hegyekben élőket, akik a kevésbé küzdelmes élet reményében beljebb költöznek az országba. Hely pedig akad bőven, hiszen a tatárjárás óriási embervesztést jelentett hazánknak. Munkács városa határában létrejön a magyarországi bizánci kultúra legjelesebb monostora, a Csernek-hegyi rendház. Az itteni lelki élet és egyházi vezetés meghatározó lesz a hazai bizánci rítusú népesség szempontjából – beleértve a liturgiát is. Itt bizony már nem a bizánci dallamvilág él, hanem az időközben „nagykorúvá” érett szláv egyházi ének, a znamennij raszpev. Ez a két szó az ősi „orosz gregorián” éneket jelöli. Znamja – jel, utalva a kottás lejegyzésre, a raszpev jelentése pedig: énekmód. Ez az énekstílus a nagy monostorokban csiszolódott Kijevtől Lembergig és Szupraszltól Novgorodig. Nemes és mély liturgikus zene, hittel teli és művészi megvalósítása méltó utódja a bizánci éneknek, semmiben sem marad el tőle. Abbéli kíváncs-

mát tekintve sem, hogy sok-sok gyakorlás, napi rendszeresség követeltetik meg művelőitől. Itt a helyi főénekes által valaha megtanult és állandóan formálódó dallam az uralkodó: így jönnek létre a dallamvariánsok százai, amelyek mind a mai napig jellemzőek a bizánci rítus zenéjére, szerte a világon. A 17. században a Magyar Királyságban élő bizánci rítusúakra különös kettősség jellemző: nincs még egyházszervezetük, nincs reguláris pap- ill. kántorképzésük, de van egy nagyon ősi és értékes keleti hagyományuk, amelyet nem hajlandók föladni a Rómával egyesülni akaró napkeleti vallású keresztények. Az Ungvári Unió (1646) okiratában ezt kifejezésre is juttatják. Hála a Gondviselésnek, a görög katolikussá lett bizánci rítusú népesség mély hitű és kiváló minőségű püspököket kapott, akik egyengették útját a történelmi politikai viharokban. (pl.: De Camellis József, Bizánczy György, Olsavszky Emmánuel, Bacsinszky András, és mások)

A keleti keresztény liturgia megőrzésének és gyakorlatának letéteményesei a szerzetesek voltak, a liturgikus zene gondozása pedig a monostorokban működő énekmester atyák feladata volt. Az ő általuk készített kéziratok, később pedig az általuk összeállított és nyomdába adott kottáskönyvek őrizték meg nekünk egy-egy korszak bizánci rítusú zenei anyagát. Ezeket a kottáskönyveket hívjuk Irmologion-nak. Az irmologion tehát egy gyűjtemény, kivonat, amely a három fő istentiszteleti forma (Szent Liturgia, vecsenye, utrenye) vasár- és ünnepnapokon elhangzó legfontosabb állandó és változó énekeit tartalmazza. S hogy miért éppen az irmologion nevet kapta a bizánci rítusú gyűjteményes kottáskönyv? Azért, mert minden más liturgikus dallamunkat könnyebb elsajátítani és énekelni, mint az ódák irmoszait, részben terjedelmük, részben bonyolultságuk okán. De térjünk vissza a 17–18. századi történelmi Magyarországra, s próbáljuk rekonstruálni, hogy a liturgikus énekek milyen módon hangzottak ez időben. Az északi és keleti országrészekeken egyházi szláv nyelven folytak a szertartások, míg a Partiumban és Erdélyben románul. A magyar még nem volt ekkor liturgikus nyelv, ezért a római katolikus szertartások is latin nyelven folytak. Ám egyre erősödő igény jelentkezett a keleti rítusú hívek körében (is) a magyar nyelvű liturgikus éneklés iránt. A szerzetes atyák által közreadott irmologionok dallamai bizony nem voltak egyszerűen elsajátíthatók, bár nagyon szépek és magas művészi színvonalúak voltak. A monostorokban nem is volt gond ezek begyakorlása a mindennapos zsolozsmavégzés okán, de a parókiális templomok hívei közül igen kevés embernek adatott olyan kiváló zenei készség és tudás, amelyet ez a „keleti gregorián ének” megkívánt. Nyilván erőteljesen befolyásolta e mozgalmat a protestáns egyházak szertartási gyakorlata: ott ugyanis a népének vált egyeduralgódóvá, amelybe mindenki bele tudott kapcsolódni. Olyan nagy népszerűségnek örvendett az új istentiszteleti zene, hogy hamarosan az ellenreformáció apostolai is egyre-másra írták, ill. íraták a protestáns mintára

az egyszerű, dallamos, populáris katolikus népénekeket. A szentmiséken egyre inkább ezek hangzottak el egymás után, s amíg az atyák a római liturgikus rend előírásai szerint végezték továbbra is a misét, addig az ősi gregorián ének kikopott a szertartásokból, s a népének vette át – mind a mai napig – a liturgikus énekek szerepét a római egyházban.

A görög katolikusok azonban sokkal jobban szerették és tisztelték a szertartásaikat és azok csodálatosan szép szövegeit annál, semmint hogy képesek lettek volna lecserélni őket divatos költeményekre, áhítatos versekre. Mi lett hát a megoldás? Megmaradt az ősi liturgikus szöveg és a bonyolult, nehéz dallamfordulatokkal tűzdelt monostori ének egyszerűsített változatát kezdték el használni egyre többfelé, s elnevezték „prosztopínyije”-nek, azaz egyszerű éneknek. Ezt énekeljük mind a mai napig görög katolikus egyházunkban. Csodálatosan bölcs és egyszersmind „rítushű” megoldás volt ez: mindenki bekapcsolódhatott a szertartásokon felhangzó énekbe, amely ha nem is őrizte meg a znamennij raszpev, vagy a bizánci-görög ének zenei színvonalát és művészi teljességét, de azt tekintette mintának, abból merített s ezért a liturgikus szöveg nem került ellentmondásba az őt hordozó zenével. Az egyik legrégebbi görög katolikus irmologion (1709) előszavában ezen intelmet olvashatjuk:

„A királyi próféta mondja: Énekeljetek a mi Istenünknek, énekeljetek, a mi királyunknak énekeljetek. A harmadik égis érjen föl éneketek, a tisztességesen élni óhajtókhoz. Amit mondott, ma is igaz. Ezért hát ne a kecske mekegéséhez hasonlítsan a ti éneketek, hanem szívet szelídítő legyen, megbékélésre és belenyugvásra szólítson fel. Ezért legyen egységes, s ne legyen harsány. Ebben a könyvben megtalálhatjátok a mi atyánk Damaszkuszi János szent énekeit. Ezt az irmologion típusú könyvet azért adtuk ki, hogy tudjatok az ebben foglaltak szerint énekelni, s ha valaki másképpen ismeri az énekeket, akkor ennek alapján javítsa ki azokat. Reméljük hát, hogy ezen zsoltárok és más énekek hasznára lesznek mindazoknak, akiknek az a feladatuk, hogy énekükkel dicsőítést zengjenek.”

*A lvovi Sztavropégion Istenszülő elszenderülése
tplomának szerzetesi közössége*

Aktuális és megszívlelendő sorok, háromszáz évvel a könyv megjelenése után is, melyet kiemelten fontosnak ítélt Kocsis Fülöp hajdúdorogi megyéspüspök, akinek első főpásztori intézkedései között találhatjuk meg a kántor-szak megalapítását a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán, Nyíregyházán. 2009 szeptemberétől 10 hallgató kezdte meg itt tanulmányait. A kántor-szak vezetője dr. Sivadó Csaba atya, szakmai irányítója dr. Bubnó Tamás lett. Az ala-

pozó év tele volt nehézségekkel és a kezdeti tanácstalanságokkal. Mégis: a tanév 2. félévének ünnepi liturgiáján már a kántorszakosok szolgáltak éneklésükkel – mindenki meglelégedésére. Három évközi hangversenyt is adtak, sokak szerint az első és a harmadik között már óriási különbség volt színvonalát tekintve – pozitív értelemben. 2010 szeptemberétől már 14 "kántor-tanonc" sajátítja el a hittudományi és zenei ismereteket. Nagyon sokat és elszántan tanulnak, gyakorolnak a hallgatók, hiszen az elméleti vizsgák mellett az állandó zenei tréning (liturgikus ének, hangképzés, zongora, karvezetés, zeneelmélet) „gondoskodik” arról, hogy lehetőleg egy perc szabad idejük se legyen...

Az eddigi előre menetel nagyon szép eredménnyel kecsegtet: reményt ad arra, hogy görög katolikus énekkultúránk nem pusztul majd tovább, gyerekeinket értő mesterek fogják a liturgikus zenére tanítani, s a templomaink és iskoláink ismét megtelnek szép és jó hangú, az egyházi zenét (is) ismerő és kedvelő fiatalokkal. Úgy legyen, s erre kérjük az Úr áldását, tanárok és hallgatók egyaránt.

REFLEXIÓK

A mi gyakorlatunk is párhuzamba állítható azzal, ami itt eddig elhangzott. Egy időben nálunk is nagyon elterjedt volt az ún. diákmise. Létezik a nagy liturgia, ahol sokan vannak és van egy másik liturgikus alkalom, ahova inkább a gyerekek jönnek. Itt egy könnyített szertartás történik, tehát ugyanúgy minden megvan, csak kevesebb énekkel. Erre szoktuk mondani, hogy ez a „mondva csinált mise”, mert nem énekeljük, hanem vannak részek, – úgynevezett betétek – amelyeket csak úgy mondunk. A bizánci liturgiától ez teljesen idegen, de mégis nagyon elterjedt az utóbbi évtizedekben. Amióta ebben nekem vezetői felelősségem van, azóta kézzel-lábbal hadakozom ez ellen. A gyakorlat ugyanis bennünket igazol: a szakembert és a lelkes imádkozót. A gyermekek, ha igényes éneket énekelhetnek, akkor nem csak azt a 45 percet bírják ki. (Nem tudom a 45 percet honnan szedték – talán a focimeccs egy félideje, vagy a tanóra hossza – de nem igaz, hogy az több nem lehet.) Most volt egy nagyon szép, impozáns szertartásunk gyerekekkel, a Szt. Miklós általános iskola új épületének felszentelésén, amikor egy vecseryét énekeltünk el. Egy órán keresztül énekeltünk egészen nehéz különböző dallamokkal, és a hatéves első osztályos gyermektől kezdve a gimnazistákig mindenki gyönyörű szép fegyelmezetten vett részt a szertartáson. Ez egy különleges alkalom, mely csak akkor lehetséges, ha kezdettől belénk ívódik az, hogy ezzel együtt élünk.

Kodályt követve még érvényesebb az, hogy a gyermek mindent szívesen énekel, a gyengécske kétes értékű „nótát” ugyanúgy, mint az Alleluját vagy bármilyen nehéz éneket. Azt éneкли, amit jól rosszul megtanítanak neki. Ezért a pedagógusok és az óvodapedagógusok számára görög katolikus körben egyházzenei továbbképzéseket tartunk. Sok esetben csodálkozva, néha hitetlenkedve vagy mérgelődve fogadják: „annak a gyereknek gyermek-ének kell” – hangzik el olykor-olykor. Vannak gyermek énekek bőven, ebben a magyar zene és énekkultúra szintén nagyon-nagyon gazdag, de hiszem azt, hogy ha akarjuk, ezeket a liturgikus énekeket gyermekkortól szintén megtaníthatjuk. Találunk olyan egyszerű motívumokat, liturgikus dallamokat, melyeket már korán, már óvodás korban

is jól tudnak énekelni. Hála Istennek vannak olyan pedagógusok, akik erre rá is állnak és nagyon szép eredményeket érnek el. Az igaz, hogy sokkal nagyobb erőbefektetést igényel az, hogy kiválogassuk a legmegfelelőbbeket és fölkészüljünk rá, mert a pedagógusoknak is jobban kell ezekre az alkalmakra készülni. A mi intézményeinkben száműzve vannak ezek a kis, – hogy úgy mondjam – „gyermeteg költemények” melyeket ismeretlenek zenésítenek meg, vagy „versikék”, melyeknek a dallamait is valaki csak úgy kitalálja. Persze tudom, hogy vannak helyek és helyzetek, amikor gyanús, hogy „jön a püspök úr” és azért nem szabad – nem mernek – ilyeneket énekelni. Kezdetnek már ez is jó, hosszú távon pedig nagyon jó. Ebben a témában tehát vannak szakemberek és mi energiát fektetünk abba, hogy lehetőleg jó szakembereket képezzünk. Ezért is hoztuk létre a kántor szakot. Sok mindent kell még tennünk, mivel még csak az elején vagyunk, de bízom abban, – ahogy erre Tamás is utalt – hogy ha kitartóak vagyunk, és ezt folytatjuk, talán fölépíthetjük Kodálynak azt az álmát, ami már-már kibontakozóban volt és most úgy tűnik, hogy összeomlott. De úgy vélem visszahozható, az egyházi énekekben és a zenepedagógiában egyaránt.¹

¹ Kodály tervének megkésett megvalósításáért a történelmi egyházak ma sokat tehetnének. Ilyen témában megjelent előadások: DÁVID István: *A reformáció korának énekanyaga és pedagógiai alkalmazásának időszerűsége*. In Magyar Egyházzene XIII (2005/2006) 379–384.; DÁVID István: *Öreg graduál és zenepedagógia*. In Református Szemle CIV (2011/5) 471–479.; DÁVID István: *A Kodályi pedagógia egyházzenei előzményei*. In LÁZÁR Imre, SZENCZI Árpád (szerk.): *A nevelés kozmológusai: Kodály Zoltán, Karácsony Sándor és Németh László megújító öröksége*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012. 37–48. (A szerk.)

Kolozsvár – Alsóváros 1775.

A TANFOLYAMI KÁNTORKÉPZÉS HELYZETE

1.) A TANFOLYAMI KÁNTORKÉPZÉS KEZDETEI, ELŐZMÉNYEK

Az alapfokú felekezeti iskolarendszer 1948-ban történt szétverésének áttételes következménye lett a kántorhiány. A kántor-tanítói diplomával gyülekezeti énekezetést és egyidejűleg iskolai alapoktatást folytató egyházi alkalmazottak csak akkor maradhattak az államosított iskolarendszerben, ha a kántori hivatásukat feladták. Óriási veszteség volt ez a gyülekezetekre, hiszen a nyugdíjat választók, vagy a hatalom számára megbízhatatlannak bélyegzett – s ezért az oktatásból kizárt – kántorok kivételével senki nem maradt az egyházi szolgálatban. Ne feledjük el, hogy egy megtanításra váró új énekeskönyvvel maradtak magukra a lelkipásztorok és gyülekezeteik úgy, hogy a felekezeti iskolák valamint a hitoktatás eltörlésével a tanulóifjúság is elérhetetlenné vált számukra.

Rádöbbenve a baj súlyosságára a Sárospataki Teológia elkezdte a tanfolyami képzés szervezését. Az 1951-ben meghirdetett és az év tavaszán megtartott „kántor előképző tanfolyamot” még abban az évben meg kellett ismételni a nagyszámú jelentkezőre tekintettel. A következő évben, a felsőoktatásban is végrehajtott államosítás nem hagyott kétséget afelől, hogy ezzel a főiskolai keretek között folytatott kántorképzés lehetősége is végérvényesen elvétetett. Innen, erről a mélypontról indult, ide vezethető vissza az 1958-ban Fóton elindított – háromszor száz naposra tervezett – kántorképző, majd az 1965-től folyamatosan működő nyári Országos Kántorképző Tanfolyam Debrecenben.

Ez utóbbi, az egész Magyarországi Református Egyház gyülekezeteiből kapott ifjakat képzésre, egyházzenei nevelésre, és adott – az emlékezetes, evangéliumi töltésű, szolgálatra nevelő három hetek során – elkötelezett kántorokat a gyülekezeteknek. Bár az egyetlen megmaradt református középiskola – a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma – fakultatív foglalkozásként a négy gimnáziumi év alatt kántorképzést is folytatott, mégis – érthetően – óriási igény volt a nyári tanfolyamra.

A nyolcvanas évektől Budapesten, majd nemsokára Pápán, és 1993-tól öt éven át Sárospatakon, azt követően pedig új helyszínként Miskolcon is elindult a nyári

Kántorképző Tanfolyam. Ezzel mind a négy Egyházkerületben megvalósuló sőt – a számos határon túli hallgató részvételére tekintettel – azt mondhatjuk, saját egyházkerületeinket is túllépő, széles ölelésű képzés lendült neki a kilencvenes években, hogy a már akkor is ijesztő kántor-fogyást megállítsa, sőt ellenkező irányba fordítsa.

2.) A TANFOLYAMI KÉPZÉS SZEREPE, CÉLKITŰZÉSE

Mivel a főiskolai kántor/egyházzenész-képzés elindulásáig a képzés egyedüli színtere a tanfolyami struktúra volt, szerepe, célkitűzése ebből fakadóan is az lehetett, hogy gyors, mielőbbi haszonra váltható, gyakorlatba vonható eredménye legyen. Vagyis azok a fiatalok, akik bekapcsolódtak ebbe a képzésbe, akár az első nyári részvétel után – főleg, ha zenei előtanulmányokkal már rendelkeztek – saját gyülekezetükben hangszer mellé üljenek, a kántori teendőket ellássák. Hatékonysága ígéretesnek, a hozzá fűzött reményeket igazolónak, beváltónak mondható, de az évközi foglalkozásokkal – az ún. tanfolyam-szombatokkal – való kiegészítés gondolata majd annak az elindítása, egy – a folyamatossá és rendszeressé váló felkészülésből következő – mélyebb megalapozást nyújtó és nagyobb léptekkel haladó rendszer felépítésének igényére is utal.

Jóllehet a tanfolyami képzés elsődleges szerepe a gyülekezeti szolgálatra való minél gyorsabb felkészítés, emellett azonban biztos alapképzést nyújt azoknak, akik további tanulmányokat folytatnak majd ezen a szakterületen. A felsőfokú egyházzenész-képzésben szereznek később diplomát a nyári tanfolyamok legtehetségesebb hallgatói, és alapvetően ugyancsak a tanfolyamokon szerzett előképzettségre épülne a Sárospataki Teológiai Akadémián indított himnológiai specializáció is, a Református Közösségsszervező Szakon belül.

3.) TENDENCIÁK

Mégpedig negatív tendenciák. De rögtön hangsúlyozom, hogy nem tartalmi, szakmai negatívumokról beszélek, hanem a jelentkezési és részvételi kedv visszaeséséről és az ebből fakadó fokozatos létszámcsökkenésről. A kilencvenes évekre jellemző hatvanas létszám mára a felére csökkent, s olykor a lebonyolítás lehetőségét, egyszerűen szólva a működtetést is veszélyezteti. Ha vannak is olyan tanfolyami helyszínek, ahol egy évek alatt beállt létszámról beszélhetünk, a relatív fogyás ténye mégis cáfolhatatlan. Arra gondolok, hogy az egyházi intézmények újrarendezésének kezdetén meg voltunk győződve arról: jelentősen nőni fog az

igény a kántori szolgálatra való felkészítés minden formája iránt. Az elmúlt évtizedek alatt folyamatosan bővült iskolahálózatunk, ugyanakkor a tanfolyamok létszáma legjobb esetben is stagnál. Mi ez, ha nem fogyás?

Mi állhat ennek a folyamatnak a hátterében? Összetett kérdéssel állunk szemben. Nyilvánvalóan meghatározó körülmény az életkori sajátosság, hiszen tizenéves fiatalokat veszünk célba, akik éppen önmaguk megtalálásával próbálkoznak, és az őket érő sokféle hatás között nehezen igazodnak el.

Jelentős befolyással bír az utóbbi tíz évben egyre erőteljesebben terjedő egyházi könnyűzenei műfaj.¹ Sok gyülekezetben megrendült a hagyományos énekkincs, éneklési- mód és gyakorlat becsülete. A mai fiatalabb lelkipásztor-generáció más területen is tapasztalható igénytelensége, kvalitásokban való megszegényedése az egyházzene, a gyülekezeti éneklés területén is lecsapódik. Számos gyülekezetben vágyottabb cél egy dicsőítő zenekar létrehozása, mint egy zenei képességekkel bíró fiatalnak a kántori hivatás felé való terelése.

De mindezekon túl, alapvető módon hat a képzésben résztvevők létszámának apadására a pénztelenség. Mind a küldő gyülekezetek, akik – átvállalva a magas részvételi díj egy részét – egyfajta ösztöndíj rendszerben támogatták kántorképzőseiket, mind a családok – hozzá teszem: jelentős számban lelkészcsaládok – nem tudják vállalni a 4–6 nyáron áthúzódó taníttatás költségeit. Ez az évenkénti 38–40 ezer forintos összeg végül több százezer forintra is mehet.

De, bár messzire vezet, nem hallgathatjuk el a kántorképzés felé tekintgető fiatal dilemmáját sem. S meg vagyok győződve róla, ez a főiskolai szintű egyházzenei képzésben gondolkozókra is áll. Vagyis kérdéseket fogalmaz meg valahogy így: van-e jövője ennek a hivatásnak? Megtérül-e a befektetett fáradságom; szüleim, családom, gyülekezetem áldozatvállalása? Vajon el tudok-e helyezkedni majd ezzel a képesítéssel? Vannak-e egyáltalán kántor státuszok a Magyarországi Református Egyház gyülekezeteiben?

És ha ezeknek a kérdéseknek utána megy, kijózanító és kiábrándító válaszokat fog kapni: a Magyarországi Református Egyház gyülekezeteiben a javadalombérezés-díjlevél mellett, egész- vagy félállásban, szerződéses jogviszonyban vagy megbízási szerződéssel alkalmazott kántorok száma 2 % körül mozog. Az esetek többségében a kántor alkalmanként kap kézbe zsebpénz számba menő összeget. Bizony nagyon erőtlen motiváció ez ahhoz, hogy valaki kántori teendők végzésére felkészítő zenei tanulmányokat folytasson.

¹ Vö. Függelék: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Zenei Bizottságának Nyilatkozata.* (A szerk.)

4.) KÍSÉRLET

Kísérlet – mégpedig egyfelől éppen a személyes, vagyis a családokra és a gyülekezetekre nehezedő anyagi teher csökkentésének szándékával – és kísérlet – másfelől a tanfolyamokat szervező és az azokat mindezidáig kizárólagosan támogató egyházkerületekre eső anyagi terhek csökkentésének szándékával – egy bevált, évtizedek alatt kiérlelődött struktúra megváltoztatására, átdolgozására: három hét helyett két hét. Nálunk, a Tiszáninneni Egyházkerület tanfolyamán vált ez több éven át egyre erőteljesebb kérdéssé. Sok tanakodás, vita, és nem utolsósorban munka kísérte a bevezetését. Ezt ott, s akkor, a megmaradás feltételének láttuk.

Nem vagyok meggyőződve arról, hogy – bár már néhány éve tesztelés alatt áll ez a megrövidített tanfolyami forma – végleges értékelést lehetne adni róla. Mint ahogyan arról sem, hogy ez volna az egyetlen megoldás – s éppen szakmai-tartalmi kérdéseket érintő módon – a pénzügyi tehermentesítésre. **Az mindenesetre egyértelművé vált, hogy évközi – a folyamatosságot biztosító – gondozás nélkül sem a kéthetes, sem a háromhetes rendszer nem életképes, nem tartható fenn.**

5.) ILLÚZIÓK

Azért adtam ennek a bekezdésnek ezt a címet, mert úgy érzem, évek elteltével innen úgy látszik, hogy a következőkben megemlíteni kívánt, valamikor nagy reményekkel dédelgetett tervek nem valósíthatók meg, vagy kevés az esély arra, hogy a közeljövőben realizáljuk legyen. Az első ilyen – számomra illúzió számba menő – elképzelés egy országos Református Kántorképző Intézet felállítása, létrehozása. Mivel van példa rá – a testvér-felekezetek működtetnek ilyen intézményt – valamikor azt gondoltuk, hogy nálunk is megoldható. Ma ezt nagyon távolinak érzem.

Mint ahogyan a másik nagy álmodást is, hogy ti. majd az újra egyházi fenntartásba kerülő iskoláinkban sorra indulnak a kántor-szakok, a kántor-osztályok. De – a fenti dilemmára utalva – vajon mi motiválhatná a református középiskolást az informatikai, vagy az idegen nyelvi specializációk divatjának korában az egyházzenei érdeklődésre. Sajnos a mai napig szintén illúzió az egyházi fenntartású zene- illetve művészeti iskolák keretei között folyó akkreditált kántorképzés is. A legújabb elutasítást éppen a közelmúltban kellett elszenvednünk.

6.) TÁVLATOK

Végül röviden arról, miben látom a mának – kellő összefogás mellett, jó eséllyel megvalósítható s egyszersmind tovább nem halogatható – nagyon időszerű sőt sürgős feladatait.

a) Kántor előképzők

Azokban az években, amikor szép létszámmal működtek az előképzők, nem volt gond a nagytanfolyam utánpótlásával, a nagytanfolyamra való jelentkezők létszámával. Tapasztaltuk, hogy a motivációnak a 8–10 éves életkorig meg kell történnie. Ha a 14 éves korra esik, már elkéstünk vele.

Ki kell mondani, hogy a mindenkori kántorképzés megalapozását jelenti az alsó tagozatos gyermekek megérintése az egyházzenevel.

b) Nyári énekes táborok

Ennek az egyházzenevel történő megérintésnek, az egyházzenehez, a gyülekezeti énekléshez a legalkalmasabb életkorban való közel-segítésnek fontos, meghatározó alkalmai lehetnének a zenei nevelés szándékával szervezett nyári programok/táborok egyházi intézményeink kis-iskolásainak.

Miért ne várhatnánk el felekezeti iskoláinktól sőt, miért ne kötelezhetnénk őket – mint egyházunk veteményeskertjeit – hogy ültessenek olyan veteményt is, amely az egyházzenenek, gyülekezeti éneklésnek, kántorképzésnek is terem majd gyümölcsöket.

c) Az évközi képzés feltételeinek megteremtése, rendszerének kidolgozása

A nyári tanfolyamok első napjaiban, a meghallgatás, felmérés során mindig igazolást nyer az a felismerés, hogy a tárggyal, a témával, a szaktanárral, az ének-üggyel való folyamatos, rendszeres kapcsolat elengedhetetlen. Az esetek többségében érvényesülő képlet – vagyis 20 intenzív munkanap után 345 valami egészen más – egyik legszembetűnőbb következménye a „helyben járás”. De sokszor elgondolkodtunk azon is, miért morzsolódik le jelentős számú hallgató, egy-két évig ott van, azután nem jelentkezik többet, elmarad, elveszítjük. Azt gondolom, a fő oka ez. Az otthoni, gyülekezeti egyhangú közeget, esetleg sivár

istentiszteleti szituációt nem gyógyítja semmi, mert ott, helyben hiányzik az a motiváló, előre lendítő, lelkesítő, szakmai segítséget kínáló személy, aki elengedhetetlen az önképzésben. Túl messze van a nyári – atmoszférikus, pezsgő, lendületes – tanfolyami élmény, tehát kell a személyhez kötött évközi kapcsolat lelki, szellemi, szakmai, tanulmányi szempontból egyaránt.

Ha már egy országos Kántorképző Intézet létrehozása, a középiskolai kántorosztályok indítása, a képzésnek az elismert, akkreditált szakképzések közé való felvétele mind illúzió is, ez valóra váltható. Meg kell szerkeszteni, ki kell dolgozni, el kell indítani. Az évközi rendszeres, folyamatos, gyakorlati segítségkérés lehetősége, és segítségnyújtás kötelezettsége nélkül nem jutunk előbbre.

Létre kell hozni az egyházmegyei, egyházkerületi folyamatos egyházzenészképzés rendszerét, s meg kell teremteni a képzés-helyszínek feltételeit, az abban kulcsszerepet játszó személyek odarendelésével.

d) A tanfolyami képzés anyagi terhek méltányos elosztása

Azt gondolom senki nem vitatja, hogy a református kántorképzés meghatározó tényezője a református énekügynek, a gyülekezeti éneklésnek, az istentiszteleti liturgiának és valamennyi missziói területnek, különösképpen is egy olyan történelmi helyzetben, amikor zsinatunk új énekeskönyv szerkesztését rendelte el. Amikor látszik, mennyire fontos ebben a helyzetben a megfelelő személyi feltételek megteremtése, a közegyház nem maradhat közömbös a megoldásra váró kérdésekkel szemben.

Ehhez először is szembe kell nézni ennek az egyházi területnek a nagyon sajátos összefüggéseivel:

- a tanfolyami kántorképzés egyházunk, gyülekezeteink érdekében történik
- az ott szerzett tudás más területen aligha hasznosítható, már csak azért sem, mert a fáradságos munkával – vakáció, nyári szabadság feláldozása árán – megszerzett diploma, bizonyítvány, oklevél – mint nem hivatalos képesítés – csak a gyülekezetekben elfogadott
- a többségben anyagilag erőtlen gyülekezetekben azonban nincs kántorok alkalmazására irányuló fizetőképes kereslet

E tényekből következően is elgondolkodtató – és a képzés jövője szempontjából véleményem szerint változtatásra érett – hogy egyházunkban a tanfolyami kántorképzés önköltséges.

A tanfolyam szervező egyházkerületektől – hiszen rendszeres és jelentős évi hozzájárulással segítik a saját tanfolyamok megvalósíthatóságát – nem várható el, hogy levegyék a hallgatók válláról az évi mintegy 40 ezer forintos önköltséget. Mivel a normatívás oktatási rendszerbe jelenleg nem emelhető be az alapfokú kántorképzés, ez sem jelenthet megoldást a jelentkezők anyagi terheinek könnyítésére. Az egyetlen segítség mindezekre tekintettel az országos zsinati költségvetés terhére képzelhető el, annak érdekében, hogy a résztvevők tehervállása elhordozható és vállalható legyen, s ezzel a jelentkezők számának növekedése elinduljon.

Fontos hangsúlyozni, hogy a közegyháztól remélt támogatás nem az egyházkerületek kiadásait célozza mérsékelni, hanem a résztvevők anyagi tehervállását kívánja csökkenteni.

Nem gondolom, hogy a valóságától elrugaszkodott volna az a kérés, hogy a részvételi díj regisztrációs díjja mérséklése érdekében, az országos költségvetés – tanfolyamonként 1–1,5 millió forintos évi, rendszeres, közegyházi támogatással – járuljon hozzá a nyári tanfolyami kántorképzéshez.

Ezzel a gesztussal a Magyarországi Református Egyház egyszersmind kifejezésre juttatná azt is, hogy a tanfolyami kántorképzésre fontosságának megfelelően tekint, s azt – az új énekeskönyv megjelentetéséhez kapcsolódóan különösen is – kiemelt és hangsúlyos szolgálatként kezeli.

7.) ZÁRÓ GONDOLATOK

Helyzetkép saját szemszögből, ahogyan azt 1993. óta a Tiszáninneni Kántorképzés szervezőjeként belülről is van alkalmam figyelemmel kísérni, de úgy is, mint aki résztvevője lehettem a hatvanas/hetvenes években egyfelől a debreceni – intézményi keretek között működő – négy éves képzésnek, másfelől a nyári továbbképző tanfolyamoknak.

De egy helyzetképnek akkor van igazán értelme, ha a felvetődő kérdésekre megpróbál válaszokat találni, és előre mutató gondolatokat is megfogalmaz. Kívánom, hogy az adott válaszok és a kínált megoldások találjanak visszhangot bennünk, és – mint, akik küldetésünket az Egyház Urától kaptuk – tegyünk meg minden tőlünk telhetőt a gyülekezeti énekügy, benne a kántorképzés megújulásáért. Olyan világban élünk, amelyben az egyértelműen és bizonyítottan fontos és jó ügyeket is, fontos és jó ügyeknek láttatva lehet előbbre segíteni. Fórumok, hírverés, lobby tevékenység, szervezett módon való érdek-érvényesítés a továbblépés sorsdöntő feltételeivé váltak.

Nagyra értékelem ezt a Konferenciát ebből a szempontból is: megmutatni magunkat, hallatni a szavunkat, összefogottan fellépni a református egyházzene ügyéért, benne – mint annak egyik legfontosabb tényezőjéért – a kántorképzésért.

Legyen Isten áldása a mai tanácskozáson, és legyen áldás a folytatáson!

A KÁNTORKÉPZÉS HELYE A MAI MAGYAR FELSOÓKTATÁSBAN

Előadásomban a kántorképzés mai magyar felsőoktatásban elfoglalt helyét szeretném bemutatni, majd kitérek a Károli Gáspár Református Egyetem és a kántorképzés kapcsolatára, ismertetve az intézményben folyó kántorképzés tapasztalatait vezetői szempontból. Végül néhány javaslatot teszek a kántorképzés rendszerének módosítására.

Hogyan néz ki a mai magyar felsőoktatás, milyen képzésekről beszélhetünk, és hol van ebben a kántorképzés helye?

Az első és legfontosabb lépés ahhoz, hogy el tudjuk helyezni a kántorképzést a felsőoktatási rendszerben, a magyar felsőoktatás szisztémájának, felépítésének megismerése. 1999-ben 29 európai ország írta alá a Bolognai Nyilatkozatot – akkor még az Európai Felsőoktatási Térség tagországaként Magyarország is – a háromciklusú Bolognai rendszer bevezetéséről. Ennek a kereteit biztosító 2005. évi CXXXIX. törvényt a felsőoktatásról az Országgyűlés 2005-ben fogadta el. Az új felsőoktatási rendszer így Magyarországon is bevezetésre került felmenő rendben. Ennek értelmében a „Bolognai kereten” belül három éves **alapképzésről**, azaz BA képzésről, erre épülő két éves **mesterképzésről**, vagyis MA képzésről, majd ezt követően pedig **doktori (PhD)** képzésről beszélhetünk. Ezek a jelenlegi felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai.

A Bolognai rendszer eredeti célja a Térségben lévő országok hallgatói számára széles hozzáférést biztosítani magas színvonalú, demokratikus alapelveken és a tudomány szabadságán alapuló felsőoktatáshoz. Munkám során, vezetőként azonban több hátrányát tapasztaltam, mint előnyét. Kapacitásoptimalizálásnál, a biztonságos működtetéshez szükséges előzetes létszámbecslésnél nehezíti a tervezést, a minőséget nem szolgálja, munkaerő-piaci átkötése sokkal gyengébb az előző rendszernél.

Azokban a szakmákban (pl. jogász, teológia) ahol nem hagyták, hogy az Európai Unió által szorgalmazott, kormány által végrehajtott módszertan érvényesüljön, megmaradt az **osztatlan** képzés.

A **szakirányú továbbképzésben** a hallgató – az alap- vagy a mesterfokozatot követően további – szakirányú szakképzettséget szerezhethet.

A **képzési szintek meghatározását követően fontos tudnunk, hogy a kántorképzés mely képzési területen helyezkedik el.** A Kormány meghatározta, hogy milyen képzési területen kíván oktatást folytatni, ehhez állami elismertséget adni, anyagi támogatást nyújtani.

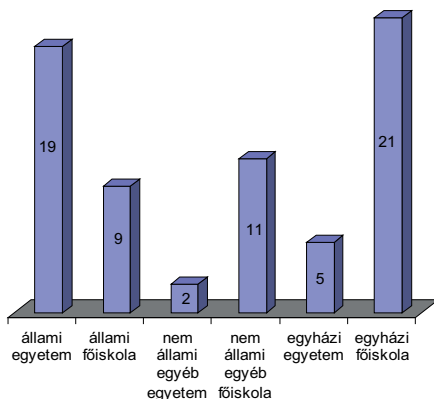
Jelenleg a következő képzési területeket különböztethetjük meg:

1. AGRÁR
2. BÖLCSESZETTUDOMÁNY
3. TÁRSADALOMTUDOMÁNY
4. INFORMATIKA
5. JOGI
6. KÖZIGAZGATÁSI, RENDÉSZETI ÉS KATONAI
7. GAZDASÁGTUDOMÁNYOK
8. MŰSZAKI
9. ORVOS- ÉS EGÉSZSÉGTUDOMÁNY
10. PEDAGÓGUSKÉPZÉS
11. SPORTTUDOMÁNY
12. TERMÉSZETTUDOMÁNY
13. MŰVÉSZET
14. MŰVÉSZETKÖZVETÍTÉS
15. HITTUDOMÁNYI

A felsorolásból is látszik, hogy három képzési területen beszélhetünk állam által is támogatott kántorképzésről. A Művészet, Művészetközvetítés és Hittudomány képzési területen belül nyílik lehetőség egyházzenei/kántorképzést folytatni.

A magyar felsőoktatási intézményeken belül – a fenntartókat tekintve – megkülönböztethetünk állami és nem állami fenntartású intézményeket. A nem állami intézményeken belül helyezkedik el az egyházi illetve egyéb, magán fenntartású intézmény. Az intézmények típusát tekintve egyetemről és főiskoláról beszélhetünk.

A magyar felsőoktatás intézménytípusai és számai						
	Állami		Nem állami			
Intézmény típusa	Egyetem	Főiskola	Egyetem		Főiskola	
			Egyházi	Egyéb	Egyházi	Egyéb
Db.	19	9	5	2	21	11
Összesen	28		7		32	
	67					

Forrás: 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 1 sz. melléklete: „Magyarország államilag elismert felsőoktatási intézményei”

Jogszáály szerint öt egyházi egyetemet és 20 egyházi főiskolát tartanak nyilván. A katolikus, református, evangélikus és a zsidó egyház, vagyis a 4 történelmi egyház tart fenn egyetemet. Az egyházak különféle oktatási intézményeket működtetnek, azonban állami elismertséget az országgyűlés által nevesített listán szereplők kaphatnak.

EGYHÁZI EGYETEMEK	
1	Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen
2	Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest
3	Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest
4	Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem
5	Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest

EGYHÁZI FŐISKOLÁK	
1	Adventista Teológiai Főiskola, Pécel
2	Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác
3	Baptista Teológiai Akadémia, Budapest
4	Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest
5	Egri Hittudományi Főiskola, Eger
6	Esztergomi Hittudományi Főiskola, Esztergom
7	Gál Ferenc Hittudományi Főiskola, Szeged
8	Golgota Teológiai Főiskola, Vajta
9	Győri Hittudományi Főiskola, Győr
10	Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa
11	Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs
12	Pünkösdi Teológiai Főiskola, Budapest
13	Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest
14	Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Sárospatak
15	Sola Scriptura Teológiai Főiskola, Budapest
16	Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza
17	Szent Bernát Hittudományi Főiskola, Zirc
18	Szent Pál Akadémia, Budapest
19	Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém
20	Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest

A KÁNTOR ÉS FELADATAI

A kántor definícióját sokféleképpen megfogalmazták már, lényegét kiragadva, s talán a legalapvetőbb módon kifejezve a kántor egy egyházzenesész, aki felekezetének istentiszteletein a liturgikus eseményeket orgonazenével kíséri, illetve egyházközségével, gyülekezetével kapcsolatos egyéb rendezvényeket szervez.

Az egyházzenesész/kántor gyülekezetének zenei életében alakító módon részt vesz. Feladatai szerint ellátja a felekezetének megfelelő istentiszteleten az egyházzenei szolgálatot, és az egyházi ének és zene tanítását, vezetését, kíséretét. Kórussal rendszeres próbákat tart és fellép. Az istentiszteleti alkalmakon a gyülekezet énekét és az énekkart orgonán kíséri, és azt a liturgikus szabályoknak megfelelő önálló hangszerjátékkal gazdagítja.

FELVETŐDIK A KÉRDÉS, MA HOGYAN LEHET VALAKI KÁNTOR?

Leegyszerűsítve erre kétféle lehetőség mutatkozik. Középszintű (OKJ) vagy felsőfokú (főiskolai) szinten lehet ilyen irányú végzettséget szerezni.

Kántorképzést kínáló felsőfokú intézmények közül az állami fenntartású intézményekben a Művészet képzési területen Zeneművészet alapképzésen belül az Előadó-művészet szakot kell választani, hogy végül valaki Egyházzene-orgona előadóművész vagy Egyházzene-kórusvezető előadóművész szakirányú végzettséget szerezzen. Ugyanezen képzési területen belül mesterképzést is meghirdetett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesten.

Kántorképzés állami felsőoktatási intézményekben

Művészeti képzési terület

- ▶ Zeneművészeti alapképzés (BA)
 - ▶ Előadóművészet
 - ▶ Egyházzene-orgona előadóművész szakirány
 - ▶ Egyházzene-kórusvezető előadóművész szakirány
 - ▶ 6 félév, 180 kredit

A képzést 2012. szeptemberében meghirdetett intézmények:

1. Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar
2. Kodolányi János Főiskola
3. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
4. Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézete
5. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar
6. Széchenyi István Egyetem Varga Tibor Zeneművészeti Intézet
7. Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kar

A Művészetközvetítés képzési területen Zenekultúra alapképzésen hat intézmény hirdet ilyen képzettség megszerzésére irányuló tanulmányt a 2012. tanévben.

Kántorképzés állami felsőoktatási intézményekben

Művészetközvetítés képzési terület

- ▶ Zenekultúra alapképzés (BA)
 - ▶ Ének-zene
 - ▶ egyházzene szakirány

A képzést 2012. szeptemberében meghirdetett intézmények:

1. ELTE-BTK
2. EKF-BTK
3. Nyíregyházi Főiskola-BTK
4. NYME-Művészeti, Nevelés- és Sporttudományi Kar
5. PTE-Művészeti Kar
6. SZTE-Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Ha végignézzük a képzést meghirdető intézmények listáját, jól látható, hogy a régi Zeneakadémia és a zeneművészeti intézmények vesznek részt a kántorképzés világi közvetítésében.

Összegezve tehát az **OKJ-s képzések** mellett főiskolai képzés keretén belül lehet kántor végzettséget szerezni, azonban figyelembe kell vennünk, hogy jövőre megváltozik a rendszer. Gazdasági szempontból kiemelkedő fontosságú piacot felölelő OKJ-s és felsőoktatási szakképzések rendszerét az állam átszervezi oly módon, hogy meghatározta a képzési területeket és a képzéseket főiskolákhoz, egyetemekhez telepíti.

Ezzel a lépéssel rendkívüli lehetőség nyílik a meglévő képzés kínálat bővítésére. Az ötletek értékelésénél az állami rendszerben elfogadható, ugyanakkor az egyházi érdekek mentén kialakítható oktatási tevékenységre kell fókuszálni. Amennyiben államilag elismert képzést szeretnénk működtetni, az állam által meghatározott pályán kell mozogni és a változtatásokat véghezvinni.

EGYHÁZI KÁNTORKÉPZÉS

A református gyülekezetek képzési kínálatát áttekintve megállapítható, hogy gazdaságtalanul sokfelé tagolódik a kántorképzés, a négy egyházkerületben külön folyik a képzés. A négy különböző helyszínen működő képzést több szempontból sem lehet nyereségesen fenntartani. Minden abba az irányba mutat, hogy a kooperációt és együttműködést fel kell erősíteni. Ez nem feltétlenül központosítást jelent, sokkal inkább együttműködést.

Kántor alapképzést 2012-ben hat egyházi felsőoktatási intézmény hirdetett meg, összesen 17 képzési formában. Ezek a következők:

KÁNTOR KÉPZÉST 2012-BEN MEGHIRDETETT
EGYHÁZI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

SSZ	Intézmény	Képzési forma	Tagozat	Finanszírozási forma	Képzési idő
1	Apor Vilmos Katolikus Főiskola	A	N	A	6
2	Apor Vilmos Katolikus Főiskola	A	N	K	6
3	Baptista teológiai Akadémia	A	N	A	6
4	Baptista teológiai Akadémia	A	N	K	6
5	Evangelikus Hittudományi Egyetem	A	N	A	6
6	Gál Ferenc Hittudományi Főiskola	A	N	A	6
7	Gál Ferenc Hittudományi Főiskola	A	N	K	6
8	Gál Ferenc Hittudományi Főiskola	A	L	A	6
9	Gál Ferenc Hittudományi Főiskola	A	L	K	6
10	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	A	N	A	6
11	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	A	N	K	6
12	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	A	L	A	6
13	Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar	A	L	K	6
14	Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola	A	N	A	6
15	Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola	A	N	K	6
16	Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola	A	L	A	6
17	Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola	A	L	K	6

A felvételizők számát három évre visszamenőleg elemezve jól látható, hogy növekedett a hallgatói létszám. Míg 2009-ben a www.felvi.hu internetes portál hivatalos adatai szerint összesen 74 fő (ebből 44 államilag támogatott) hallgatót számolhatunk, 2010-ben ez már 109 és 2011-re 206-ra növekedett.

KÁNTOR KÉPZÉST FOLYTATÓ EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK
HALLGATÓI LÉTSZÁMA 2009-BEN

SSZ	Intézmény	Kar	Képzés helye	Tagozat	Képzési szint	Hallgatói létszám összesen	Államilag tám. első éves hallgatók száma
1	AVKF	AVKF-AVKF	Vác	levelező	főiskolai	1	
2	BTA	BTA-BTA	Buda-pest	nappali	főiskolai	3	
3	BTA	BTA-BTA	Buda-pest	nappali	alapkép-zés	19	13
4	BTA	BTA-BTA	Buda-pest	nappali	alapkép-zés	1	
5	GFHF	GFHF-GFHF	Szeged	levelező	alapkép-zés	3	2
6	GFHF	GFHF-GFHF	Szeged	nappali	alapkép-zés	9	8
7	EHE	EHE-EHE	Buda-pest	nappali	alapkép-zés	3	2
8	EHE	EHE-EHE	Buda-pest	nappali	alapkép-zés	2	1
9	EHE	EHE-EHE	Buda-pest	nappali	alapkép-zés	1	
10	KRE	KRE-TFK	Nagy-kőrös	levelező	alapkép-zés	4	3
11	KRE	KRE-TFK	Nagy-kőrös	nappali	alapkép-zés	2	1
12	KTIF	KTIF-KTF	Debrecen	nappali	főiskolai	1	
13	KTIF	KTIF-KTF	Debrecen	nappali	alapkép-zés	10	6
14	OR-ZSE	OR-ZSE-OR-ZSE	Buda-pest	levelező	alapkép-zés	7	3
15	SZAGKHF	SZAGKHF-SZAGKHF	Nyíregyháza	nappali	alapkép-zés	8	5
Összesen						74	44

KÁNTOR KÉPZÉST FOLYTATÓ EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK
HALLGATÓI LÉTSZÁMA 2010-BEN

SSZ	Intézmény	Kar	Képzés helye	Tagozat	Képzési szint	Hallgatói létszám összesen	Államilag tám. első éves hallgatók száma
1	BTA	BTA-BTA	Budapest	levelező	szakirányú továbbképzés	3	
2	BTA	BTA-BTA	Budapest	nappali	főiskolai	1	
3	BTA	BTA-BTA	Budapest	nappali	alapképzés	43	27
4	GFHF	GFHF-GFHF	Szeged	levelező	alapképzés	1	
5	GFHF	GFHF-GFHF	Szeged	nappali	alapképzés	12	3
6	EHE	EHE-EHE	Budapest	nappali	alapképzés	6	3
7	KRE	KRE-TFK	Nagykőrös	levelező	alapképzés	4	
8	KRE	KRE-TFK	Nagykőrös	nappali	alapképzés	3	2
9	KTF	KTF-KTIF	Debrecen	nappali	főiskolai	1	
10	KTF	KTF-KTIF	Debrecen	nappali	alapképzés	9	5
11	OR-ZSE	OR-ZSE-OR-ZSE	Budapest	levelező	szakirányú továbbképzés	9	3
12	SZAGKHF	SZAGKHF-SZAGKHF	Nyíregyháza	levelező	alapképzés	3	
13	SZAGKHF	SZAGKHF-SZAGKHF	Nyíregyháza	nappali	alapképzés	9	1
Összesen						109	44

KÁNTOR KÉPZÉST FOLYTATÓ EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK
HALLGATÓI LÉTSZÁMA 2011-BEN

SSZ	Intézmény	Kar	Képzés helye	Tagozat	Képzési szint	Hallgatói létszám összesen	Államilag tám. első éves hallgatók száma
1	AVKF	AVKF-AVKF	Vác	levelező	alapképzés	12	8
2	BTA	BTA-BTA	Budapest	levelező	szakirányú továbbképzés	6	
3	BTA	BTA-BTA	Budapest	nappali	alapképzés	132	98
4	DRHE	DRHE-DRHE	Debrecen	nappali	alapképzés	5	
5	EHE	EHE-EHE	Budapest	nappali	alapképzés	3	
6	EHE	EHE-EHE	Budapest	nappali	alapképzés	2	
7	EHE	EHE-EHE	Budapest	nappali	alapképzés	2	
8	GFHF	GFHF-GFHF	Szeged	nappali	alapképzés	7	
9	KRE	KRE-TFK	Nagykőrös	levelező	alapképzés	4	2
10	KRE	KRE-TFK	Nagykőrös	nappali	alapképzés	7	1
11	KRE	KRE-TFK	Marosvhely	levelező	alapképzés	3	
12	OR-ZSE	OR-ZSE-OR-ZSE	Budapest	levelező	szakirányú továbbképzés	9	2
13	SZAGKHF	SZAGKHF-SZAGKHF	Nyíregyháza	levelező	alapképzés	3	
14	SZAGKHF	SZAGKHF-SZAGKHF	Nyíregyháza	nappali	alapképzés	11	
Összesen						206	111

Kiemelkedően magas létszámot a Baptista Akadémián figyelhetünk meg, emellett ez az intézmény volt képes egyedül duplázni hallgatói létszámát. Érdeemes tájékozódni tőlük, minek köszönhetően sikerült önmagában is örömdetesnek mondható 132 főre növelniük hallgatóik számát. 98 államilag támogatott hallgató jelenléte különösen irigylésre méltó egy olyan helyzetben, miközben minden egyes államilag támogatott helyért küzdelem folyik.¹

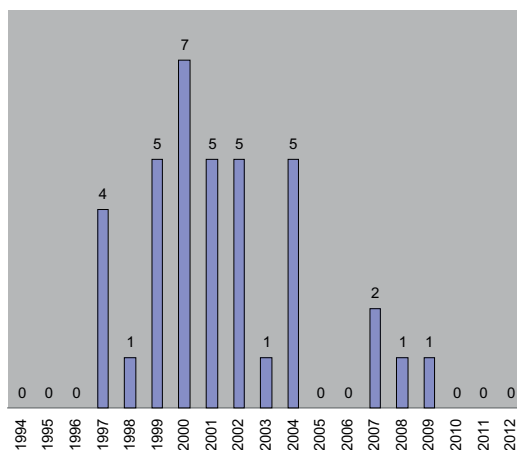
A kántorképzés **képzés és kimeneti követelményeit (továbbiakban: KKK)** azért érdemes megemlíteni, hiszen felsőoktatásban nem létezhet képzés KKK

¹ A követendő példának bemutatott főiskola, kizárólag az – amúgy profiljába vágó – könnyűzenei képzésének és a pillanatnyi konjunktúrának köszönheti az átmenetileg megnövekedett hallgatói létszámát. A történelmi egyházak számára – amint azt az előadások is kifejezetten hangsúlyozták – a kántorképzés megújításában ez nem járható út. (A szerk.)

nélkül. Ezen a csatornán keresztül illeszthető be a képzés az állami rendszerbe. A kántor KKK-ba tartozik a szak megnevezése, a szerzhető végzettségi szint és szakképzettség, a képzési terület, képzési idő, összegyűjtendő kreditek száma, feltételek (idegen nyelv legalább középfokú ismerete) meghatározása.

A hitéleti képzéshez tartozó területen az állam szabad kezét biztosít a képzés tartalmát valamint elnevezését illetően. A képzés tartalmát az egyházi jogi személy határozza meg. Minden egyház maga dönti el, milyen néven indítja képzését.

TFK-N NAPPALI TAGOZATON DIPLOMÁT KAPOTT HALLGATÓK SZÁMA
1994-2012-IG (37 FŐ)

KÁNTORKÉPZÉS A KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEMEN

A kántor alapképzési szak önállóan vagy párhuzamos képzési rendben egy világi szakkal együtt is elvégezhető. Tanítói feladatok ellátásán túl énektanárként is oktathatnak az általános iskolák hatodik osztályos korosztályáig. A Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karán folyó kántorképzés elmúlt 18 éveire visszatekintve láthatjuk, hogy kimutatás szerint összesen 37 fő szerzett diplomát ezen a szakon. Leegyszerűsítve évi 2 fő.² Joggal merül fel vezetői körökben a kérdés, érdemes-e ezt a képzést fenntartani, működtetni? Szabad-e

² A táblázat nem veszi figyelembe a kántor szak 1993-as beindítása előtti spec.koll. képzésben részesült hallgatókat (ez 1996-ig összesen 8 fő), úgyszintén a két utolsó évben a székhelyen kívüli levelező képzésben kántori diplomát szerzettek számát. Ezek szerint 2011-ben 7 fő, 2012-ben 5 fő végzett. (A szerk.)

ilyen alacsony létszámmal szakot működtetni? Az egyetem vezetése számára sürgető feladat a válaszadás, mivel a képzés fenntartásához biztosított források megteremtése a jelenlegi gazdasági helyzetben csak más szervezeti egységektől történő elvonással lehetséges.

A KÁNTORKÉPZÉS JÖVŐJE ÉRDEKÉBEN FELMERÜLŐ TEENDŐK

A felsőoktatási szakképzések új rendszere ősszel nyer majd konkrét formát. A jelenlegi rendelet-tervezetben nem szerepel a hitéleti terület. A kántorképzés jövőjének érdekében felvetem azt az ötletet, hogy az egyházak kezdeményezzék a kormánynál a hitéleti képzési terület rendeletbe történő bevezetését és a kántor felsőoktatási szakképzés létrehozását. A kántor felsőoktatási szakképzés KKK-jának a kidolgozását az Egyetem szívesen magára vállalja és felveti a fenntartónál az egyeztetés elindítását a többi érintett egyházzal. Az ötlet realizálásához mindenképpen szükséges a piac előzetes felmérése. Célcsoportként a középiskolából kikerülő, felsőoktatási intézménybe felvételt nem nyerő hallgatói réteg jöhet számításba. A kezdeményezés létjogosultságát gazdasági oldalról az erősíti, hogy a jövőre nézve sokkal nehezebb finanszírozási helyzettel kell szembenéznünk, s az egyházak lényegesen kevesebb támogatásban fognak részesülni és ezért mindenképpen szükséges a jelenlegi képzési szerkezet átvilágítása.

Magyarigen – 1796.

KÁNTORTÖRVÉNY – JOGÁSZ SZEMMEL

I. BEVEZETÉS

Az előadás címe azt a lehetőséget is felkínálta, hogy egy komplex és teljes kántortörvény általam elképzelt koncepcióját vagy akár részletes szabályait ismeressem, és vitára bocsássam. Ezzel a látszólag könnyűnek tűnő, de egyben kockázatos lehetőséggel azonban nem élek.

Egy eseteleges jogalkotáshoz, azaz ahhoz, hogy valamely kérdésről az erre jogosult közösség írásba foglalt – pozitív – normát alkosson ugyanis legalább az alábbi feltételek szükségesek:

- a jelenség fontossága, súlya, gyakorisága miatt az erre jogosult jogalkotó testület felismerje a szabályozás szükségességét,
- a szabályozandó jelenség már a valós életviszonyokban jelen legyen és szabályozást igényeljen,
- vagy a jogalkotó a jövőbeli folyamatokat kívánja új szabályok megalkotásával irányítani, serkenteni vagy kikényszeríteni.

Bármilyen új szabály megalkotásának indítványozása előtt azonban az előterjesztőnek előrelátóan fel kell mérnie azt is, hogy a jogszabály esetleges elfogadása után az új rendelkezések érvényesítéséhez elégséges hatalmi, gazdasági, politikai, erkölcsi vagy más befolyással rendelkezik-e, illetve az elfogadott új normák érvényesülését a tényleges életviszonyok várhatóan majd lehetővé teszik-e?

Ezeket a racionális kötöttségeket – álláspontom szerint – az egyházi jogalkotásnál is figyelembe kell venni, és jogalkotási koncepció vagy javaslat kialakítása előtt, alapos előkészítést, anyaggyűjtést, előtanulmányokat célszerű végezni.

Ezért gondoltam úgy, hogy hasznos és szükséges a kántor helyzetére, jogálására vonatkozóan:

- az elmúlt száz év magyar református egyházjogi szabályait áttekinteni,
- figyelembe venni az egyházat ebben az időtartamban érintő jelentős törvényi változásokat,
- megvizsgálni a hatályos hazai és a Kárpát-medence más református egyházaiban érvényesülő szabályokat,

- és csak mindezek után tenni kísérletet új szabályozási alternatívák megfogalmazására.

A konferencia más előadásaira tekintettel jeleznem kell azt is, hogy az egyházjog – egyetlen új romániai példától eltekintve – csak a kántor jogi helyzetével foglalkozik. Ezért jogi aspektusból az egyházzene tematikájával nem foglalkozhattam.

Végül bármilyen egyházi jogalkotási elképzelés kialakítása előtt tudomásul kell vennünk azt, hogy az egyházjog, az egyházi jogalkotás csak az egyház külső rendjét és képét alakíthatja.

II. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS NÉHÁNY KIEMELT SZEMPONT ALAPJÁN

Az énekvezértől az egyházzenei előadóig

A Magyarországi Református Egyház első egységes törvénykönyvét az 1881-ben Debrecenben összeült alkotmányozó zsinat alkotta meg, majd ezt az egységes törvénykönyvet 10 év múltával az 1891-ben összeült zsinat felülvizsgálta és 1894-ben hatályba léptette. Ettől számított újabb 10 év múlva az 1904-ben kezdődő zsinat az egységes törvényt kilenc önálló tematikus törvényre bontotta és azok 1907-ben léptek hatályba. Terjedelmi okból a száz éves visszatekintő vizsgálatot ezzel a törvénnyel kezdem el.

A történeti vizsgálat így tehát az 1907-ben, az 1933-ban, valamint az 1967-ben hatályba lépett törvényekre terjed ki. Nem lett volna értelme a kántorra vonatkozóan az idők folyamán alkotott valamennyi törvényes rendelkezést összegyűjteni, és elemezni. Ehelyett, a kántor jogállását meghatározó legfontosabb szempontok összehasonlító vizsgálatát végeztem el.

Ezután ugyanezeket a feltételeket vizsgáltam meg a Magyarországi Református Egyház és a Magyar Református Egyház más részegyházainak jelenleg hatályos szabályaiban is, bízva abban, hogy bármilyen további gondolkodáshoz és esetleges jogalkotáshoz a vizsgálatok eredménye hasznos támpontot nyújthat.

Örvendetes, hogy a vizsgálat tárgyát képező elmúlt száz évben alkotott, és a jelenleg hatályos valamennyi törvény is lényegében azonos tartalommal határozta meg a kántor feladatait, illetve a rá vonatkozó magatartási, életviteli szabályokat. Ezek alapvetően az alábbiak:

1. fedhetetlen, példamutató keresztyén életvitel,
2. hivatali tevékenységében a lelkész utasításainak a betartása, a lelkésszel együttműködés, a lelkész tevékenységének alkalmi segítése,

3. az egyházi énekelés vezetése az istentiszteleteken, a temetési szertartásokon és más gyülekezeti alkalmakon,
4. az egyházzenei kultúra ápolása, színvonalának lehetséges emelése,
5. a zsinat által előírt énekeskönyv használata,
6. a gyülekezeti énektanítás,
7. az istentiszteleteken, temetéseken illő öltözetben való megjelenés.

A felsorolt kántori feladatok, illetve kötelmek időbeli és a Kárpát-medencei térben is állandósult köre miatt ezeket a feladatokat időszakonként és részegyházanként elemezni fölösleges lett volna.

A részletes vizsgálat előtt hangsúlyozni kell még egy meghatározó körülményt. A magyar református egyházban évszázadokon át, és egészen a vizsgált időszak első feléig, a tanítói és a kántori feladat szorosan összekapcsolódott. Az esetek túlnyomó többségében az egyházközség kántora, egy személyben az egyházközség által fenntartott egyházi iskola tanítója is volt, az önálló kántori állások száma pedig mindig lényegesen kevesebb volt. Mindazokban a gyülekezetekben tehát, melyek önálló kántori státus fenntartására anyagilag erőtlének voltak, ez a sajátos „perszonálunió” biztosította a kántor és családja egzisztenciális feltételeit.

Mindezek után olyan vizsgálati szempontokat igyekeztem kiemelni, melyek a szabályozásbeli eltéréseket, a már kidolgozott különböző megoldásokat, a hatályos szabályok esetleges hiányosságait megmutatják, és ezzel segítséget nyújthatnak egy esetleges jövőbeli jogalkotáshoz.

A kiemelt vizsgálati szempontok tehát az alábbiak:

1. a kántor alkalmazásához szükséges képesítési előírások,
2. a kántor alkalmazásának módja, a jogviszony jellege,
3. a kántor jogállása a presbitériumban,
4. a kántorra vonatkozó javadalmazási szabályok.

Az 1904. évben megnyitott zsinaton elfogadott 1907-től hatályos szabályok

A törvény a kántor kifejezést még nem, hanem az *énekvezér* megnevezést használja.¹

1./ A törvény az önálló és a tanítói feladat mellett ellátott énekvezér képesítési előírását illetően különbséget tesz. Az önálló (főállású) énekvezérnek vagy

¹ I. tc. az egyház alkotmányáról és szervezetéről

református tanítói oklevéllel, vagy zeneiskolai oklevéllel és az egyházkerület vizsgabizottsága előtt egyházi énekből és vallástanból letett pótvizsgával kell rendelkeznie.

A tanítói állás mellett tevékenykedő énekvezérnek az énekelésben és az orgonázásban elméletileg és gyakorlatilag is képzettnek és szakavatottnak kell lennie.²

(A törvény a lelkészéhez hasonlóan szigorú életviteli, magatartási szabályokat is tartalmaz, mely még nyílt politikai állásfoglalástól is eltiltja az énekvezért.)

2./ Az énekvezért a presbitérium választja.³

3./ Az énekvezér a presbitériumnak tisztségénél fogva (mai fogalmaink szerint: hivatalból) tagja.⁴

4./ Az egyházközségek a kántori állás létesítéséről és javadalmának megállapításáról csak az egyházmegye és az egyházkerület jóváhagyásával dönthetnek. A törvény az énekvezérek számára stólat, szolgálati lakást és a pénzbeli javadalom minimumát is előírja.⁵

Abban az esetben, ha a tanító egyben ellátja az énekvezéri és orgonistai feladatokat is (nem önálló) a temetési díj és a szokásos énekvezéri díjazás is megilleti a tanítói fizetésén felül.⁶

Az 1928. évben megnyitott zsinaton elfogadott, 1933-tól hatályos törvények

A törvények az énekvezér helyett már a **kántor** megnevezést használják.

1./ Az 1933-ban hatályba lépett „*I. törvény a kántor és a kántortanító megnevezéseiről és kormányzásáról*” a kántor és a kántortanító megnevezéseket következetesen együtt használja, és azonos kategóriaként szabályozza. Ezt tekinti alapesetnek és külön tér ki a *tanítósággal egybe nem kötött kántori (önálló kántori)* állásra. Az önálló kántor a tanítói oklevelet az egyetemes konvent által elismert zeneiskolai oklevéllel, és – a már 1904-ben bevezetett – énekből és vallástanból letett kiegészítő vizsgával pótolhatja.

² 131–135. §§

³ 112.§, 117. §

⁴ 25. § a.)

⁵ 114–115. §§

⁶ Az 1904. évben megnyílt zsinat által alkotott VI. tc. a köznevelési és közoktatási szervezetről 6.§

A törvény a kántorképesítő vizsgálat letételét mind a tanítói oklevélhez, mind a zenetanári és kiegészítő vizsgához is, konjunktív feltételként előírja. A kántorképesítő vizsga intézménye és kötelező előírása tehát ekkor jelent meg.⁷

2./ A kántort, akár kántortanító, akár önálló kántor az egyházközség tisztségviselője, a presbitérium választja.⁸

3./ A kántor – a vallásoktatóval és tanítóval együtt – presbitériumnak hivatalból tagja.⁹

4./ A kántor az egyházközségtől rendszeres, díjlevélben megállapított javadalomban részesül, díjlevelét az egyházmegye és az egyházkerület is jóváhagyja. És itt következik egy rendkívül fontos szabály: *„Ha a megállapított javadalom el nem hárítható és állandó természetű okok miatt leszáll, az országos törvényekben meghatározott módon állami fizetéskiegészítésért kell folyamodni ...”*

Az állam és az egyház közötti viszony tehát magába foglalta azt is, hogy ha a gyülekezet a kántor díjazásáról nem tudott gondoskodni, állami kiegészítés igénylésére volt lehetőség.

A tanítók számára az egyházi köznevelési törvény is kifejezetten lehetővé tette a kántori szolgálat ellátását, és ezért a szolgálatért a tanítói díjazáson felüli külön fizetést is biztosította számukra.¹⁰

Az 1948. október 7-én aláírt EGYEZMÉNY a Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Református Egyház Zsinata között¹¹

A történeti áttekintésnél nem mellőzhetőek azok a történelmi, politikai változások, melyek alapvetően és kényszerítő erővel határozták meg az egész egyház működését, és nyilvánvalóan az egyházi jogalkotást is. Ezért szükséges, hogy a történeti áttekintést megszakítva és annak időrendjébe beillesztve, az egyezményről is szóljunk.

⁷ Az 1928. évben megnyílt zsinat által alkotott I. tc. az egyház alkotmányáról és kormányzásáról 48. §

⁸ 32. §, 54. §

⁹ 46. §

¹⁰ Az 1928. évben megnyílt zsinat által alkotott V. tc a köznevelési és közoktatási szervezetről 34. §, 38. §

¹¹ Közzétéve a Magyar Közlöny 1948. október 9-i 227. számában

Az egyezményből a kántorok helyzetét két rendelkezés érintette közvetlenül és meghatározóan.

A Református Egyház – mivel mást nem tehetett – tudomásul vette a kormány azon elhatározását, hogy az egyházi iskolákat törvényhozási úton államosítja.

Az egyezmény 7./a./ pontjában a kormány kijelentette, hogy az átvett iskolákban szolgáló tanítókat 1948. július 1. napjával állami szolgálatba átveszi. A 7./c./ pontban pedig a kormány csak ahhoz járult hozzá, hogy a kántori funkciót is ellátó tanítók kántori munkakörüket még további két évig ellássák.

A kormány tehát nemcsak az iskoláinkat, hanem a kántori tevékenység túlnyomó részét ellátó kántortanítóinkat is „államosította”. Ezzel az a tradicionális megoldás, hogy az egyházközségben működő református egyházi iskola tanítója egyidejűleg az egyházközség kántori feladatait is szakképzett módon ellátta, végérvényesen megszűnt. Ettől kezdődően az egyházközségek rendszeres járandósággal, önálló kántort alkalmazni csak igen kevés helyen, kivételesen tudtak.

Az 1967. évi zsinaton alkotott törvények

Az első alkotmányozó Debreceni Zsinat 400 éves jubileumának évében 1967-ben, a Magyarországi Református Egyház teljes új törvénykönyvet, hat új törvényt alkotott. A törvények az 1933. évhez képest gyökeresen megváltozott külső állami-politikai feltételeket hűen tükrözik.

1./ A kántornak alkalmazható személy képzése tekintetében a törvény már sem tanítói, sem zenei végzettséget nem ír elő csak azt, hogy a kántorrá választott egyháztagnak sikeres kántori vizsgát kell tennie, illetve kántori oklevelet kell szereznie.¹²

Az ilyen – a korábbiakhoz képest lényegesen csökkentett – követelményeknek megfelelő egyháztagok már akkor is tapasztalható hiányára utal az, hogy a törvény a kántori képzéssel nem rendelkező *az énekvezetésre alkalmas egyháztag* fogalmát is bevezeti. Sőt ezt a személyt a következő mondatban már *ideiglenesen alkalmazott kántornak* is nevezi, akinek a működéséhez az egyházkerület elnöksége, az egyházkerületi ének-zeneügyi előadó javaslata alapján ad engedélyt.

2./ A kántort továbbra is a presbitérium választja.¹³

¹² Az egyházi szolgákról és alkalmazásukról szóló 1967. évi III. tc. 38. §, 41. §

¹³ 1967. évi III. tc. 40. §

3./ A kántor jogállását illetően a törvény egyrészt tisztázatlanságot, másrészt lényeges változást tartalmaz. Az egyházközség tisztségviselőit és alkalmazottait a törvény a lelkésztől a harangozóig egyetlen felsorolásban megkülönböztetés nélkül határozza meg. Csak a tisztségviselők megválasztására vonatkozó szabályozás alapján lehet arra a következtetésre jutni, hogy az 1967-es törvénytől kezdődően a kántor már nem tisztségviselője az egyházközségnek, mivel a tisztségviselők megválasztásánál már nincs felsorolva.¹⁴

A presbitériumra vonatkozó szabályozás is döntő változást hoz: a kántor már nem tagja a presbitériumnak.

4./ A törvény a kántort is a rendszeresen javadalmazottak között sorolja fel. Díjlevelét az 1928-as törvényhez hasonlóan egyházmegyei és egyházkerületi jóváhagyáshoz köti.

III. A JELENLEG HATÁLYOS MAGYARORSZÁGI SZABÁLYOZÁS

Az 1994. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház az alkotmányáról és kormányzatáról

A jelenleg hatályos szabályozás – alig néhány kivételtől eltekintve – az 1967. évi szabályozással azonos.

1./ Kántorrá jelenleg az az egyháztag választható meg, aki a megfelelő zenei képesítéssel, vagy sikeres kántori vizsgával és kántori oklevéllel is rendelkezik.¹⁵ A korábbi valamennyi vizsgált törvénytől ez a rendelkezés annyiban tér el, hogy a képesítési előírást vagylagossá teszi. Aki „megfelelő”, zenei végzettséggel rendelkezik már sikeres kántorképesítő vizsga és oklevél nélkül is megválasztható kántorrá. A törvényből nem derül ki, hogy „megfelelő” zenei végzettségnek mit ismer el.

A törvény szerint a kántorok képzésének és képesítésének rendjét a Magyarországi Református Egyház kántorképzési és képesítési szabályzatban határozza meg.

Énekvezetésre alkalmas egyháztagot a presbitérium ideiglenesen, meghatározott időre jelenleg is megbízhat, de ehhez már az egyházkerületi ének- és zeneügyi előadó javaslata és a fokozatos egyházi hatóságok engedélye sem szükséges.¹⁶

¹⁴ Az egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló 1967. évi II. tc. 25. §, 41. §

¹⁵ 1994. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház az alkotmányáról és kormányzatáról 61. §.

¹⁶ 1994. évi II. törvény 65. §

2./ A törvény az 1967-ben még érzékelhető bizonytalanságot megszünteti, és a kántort egyértelműen az egyházközség alkalmazottai közé sorolja be.¹⁷

A kántort továbbra is a presbitérium választja. Ha a lelkési képesítéssel rendelkezik az egyházzal szolgálati viszonyban áll, amennyiben nem lelkész akkor munkaviszonyban alkalmazza az egyházközség.¹⁸

3./ A kántor az egyházközségnek továbbra sem tisztségviselője, így kántori feladatánál fogva a presbitériumnak sem tagja. Az 1967-évi szabályozástól eltérően viszont a presbitérium gyűlésén – mint az egyházközség minden más alkalmazottja – már jogosult tanácskozási joggal részt venni.¹⁹

4./ A kántor javadalmát – díjlevélben – az őt megválasztó presbitérium határozza meg.²⁰ A díjazás mértékéről a törvény nem rendelkezik, és a rendszeres javadalomban részesülő tisztségviselők között sem sorolja fel.²¹

IV. KITEKINTÉS A REFORMÁTUS EGYSÉG RÉSZEGYHÁZAIRA

Az egyes részegyházi szabályok vizsgálata előtt a teljesség kedvéért utalni kell arra, hogy az egységes **Magyar Református Egyház** 2009. május 22-én Debrecenben elfogadott **Alkotmánya** 9. fejezetében az egyházi szolgák felsorolásánál a kántort is megjelöli. Ezzel az egész Magyar Református Egyházban nélkülözhetetlen szolgának, és tisztségviselőnek minősíti.

”21.§ A Magyar Református Egyház tevékenységét a lelkészek, a presbiterek, a diakónusok, a tanítók, kántorok, és más tisztségviselők szolgálata útján végzi.”

A Szlovákiai Református Keresztény Egyház – általam elért szabályai között – a kántorra vonatkozóan szabályozás nem találtam.

A Kárpátaljai Református Egyház az egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló II. törvénycikkében a kántorra a hatályos magyarországi szabályozással szinte teljesen azonos szabályokat alkotott. Eltérés abban lelhető fel, hogy a kán-

¹⁷ 1994. évi II. törvény 27. § (2) bek. b./

¹⁸ 1994. évi II. törvény 63-64. §§

¹⁹ 1994. évi II. törvény 52. § (4) bek.

²⁰ 1994. évi II. törvény 63. §

²¹ 1994. évi II. törvény 29. § (1) bek.

tor a presbitérium gyűlésén tanácskozási joggal is csak akkor vehet részt, ha presbitérium meghívja.

A hatályos hazai szabályozástól a leginkább eltérő megoldást a **Romániai Református Egyház** szervezetéről és kormányzatáról szóló 2006 évi 1. jogszabály tartalmazza.

A fontosabb eltérések az alábbiak:

1./ A kántor képesítésére nézve a törvény fokozatokat határoz meg.²²

- A legmagasabb fokozatba az Egyházkerületi Kántorképesítő Bizottságtól oklevelet nyert kántorok, és az egyetemi vagy zeneakadémiai diplomával rendelkezők tartoznak. Az utóbbiaknak azonban az Egyházkerületi Kántorképesítő Bizottság előtt vizsgát kell tenniük a nem zenei tárgyakból.
- A következő fokozatba az Egyházmegyei Zenei Bizottság előtt vizsgát tettek tartoznak.
- Végül a Romániai Református Egyház is lehetővé teszi a végzettséggel nem rendelkezők ideiglenes alkalmazását

2./ A törvény a kántor kiválasztásának a módját is szabályozza, ez pályázattal vagy meghívással lehetséges.²³ A kántor megválasztására, amennyiben zeneakadémiai vagy egyetemi zenei diplomával rendelkezik az egyházközségi közgyűlés jogosult, a további két fokozat esetén – mint minden más részegyházban – a kántor megválasztásáról a presbitérium dönt.²⁴ Alkalmazása munkaviszonyban, munkaszerződéssel történik. (A Romániai Református Egyház ugyanis a lelkészeket is munkaviszony keretében alkalmazza!)

3./ A kántor a presbitériumnak „hivatalból tanácskozási jogú tagja”.²⁵

Valamennyi más részegyháztól eltérő szabály az, hogy az egyházmegyei közgyűlésnek tagja az egyházmegyében tevékenykedő kántorok közül az Egyházmegyei Tanács által megállapított számú kántor is.²⁶ Ezzel a kántori szempontok és érdekek az egyházmegyei közgyűlésben is helyet kapnak.

4./ A törvény külön és részletesen szabályozza az egyházkerületi zenei előadó tisztségét és feladatait is. Ezek között kifejezetten szerepel, hogy az egyházkerületben folyó zenei munkát és a kántorok tevékenységét tanácsadással támo-

²² 2006. évi 1. jogszabály 32. §

²³ 2006. évi 1. jogszabály 31. §

²⁴ 2006. évi 1. jogszabály 32. §

²⁵ 2006. évi 1. jogszabály 31. §, 48. §

²⁶ 2006. évi 1. jogszabály 94. §

gatja, valamint felügyeli a kántorképzést és tagja az Egyházkerületi Vizsgáztató bizottságnak is.²⁷

Tisztségének súlyát mutatja, hogy az egyházkerületi közgyűlésnek tanácskozási jogú tagja.²⁸

5./ A kántor tisztségviselő (nem tisztségviselő, mint a lelkész!) és alkalmazottként a munkaszerződésében meghatározott törvényes javadalomra jogosult.²⁹

A **Szerbiai Református Keresztyén Egyház** 2010-ben elfogadott Alkotmányából csak a presbitérium összetételére vonatkozó 40. § 1./ pontját emelem ki:

A presbitérium tagjai:

1) *hivatalból*: az egyházközség megválasztott lelkészei; okleveles vallástanátoi; *okleveles kántora*; az adminisztrátorok, akik csak megválasztott lelkészek lehetnek; az egyházközségi gondnok;

A presbitériumban a kántori feladatkörön alapuló tagság tehát csak az oklevéllel is rendelkező kántort illeti meg.

V. SZABÁLYOZÁSI KÉRDÉSEK

1./ Lehetne-e a Magyarországi Református Egyházban kántorkényszert előírni?

A történeti áttekintésben vizsgált szabályok egészen az 1933-as törvényekig magától értetődődnek tekintették, hogy a református egyházközségnek kántora van. Ezért sem a kántori státus fenntartásának a kötelező jellegéről, sem az elhagyása lehetőségéről nem szóltak.

Az 1967-es törvénytől kezdődően azonban a kántori státus létesítése már csak lehetőségként jelenik meg az egyházközségek számára, és a jelenleg hatályos magyarországi, illetve a határainkon túli szabályok is ezt tartalmazzák. Nagy tévedés lenne, azonban ha ezt a helyzetet a kántori tisztség illetve feladat történelmileg bekövetkezett leértékelődésének tekintenénk. A Magyarországi Református Egyház Zsinatának a törvényalkotáskor ugyan jogi lehetősége lett volna a kántori tisztség kötelező fenntartásának előírására, de az erre képtelen, erőtlenné gyülekeztek a kántori állás fenntartásához szükséges anyagi fedezet hiányában

²⁷ 2006. évi 1. jogszabály 125. §

²⁸ 2006. évi 1. jogszabály 127. §

²⁹ 2006. évi 1. jogszabály 15. §

ezt nyilvánvalóan nem tudták volna végrehajtani. Ismét utalni kívánok arra, hogy értelmezésem szerint 1948-ban az iskoláinkkal együtt a kántortanítóinkat is „államosították”.

Amennyiben tehát akár most, akár a jövőben bárki az egyházközségek számára a kántori státusz kötelező fenntartásának előírására tenne indítványt, előtte azt is meg kell vizsgálnia, hogy az egyházközségek anyagi állapota ezt lehetővé teszi-e. Bizonyosan van az egyházközségeknek egy olyan viszonylag vékony rétege, ahol a szakképzett kántor alkalmazásának anyagi feltételei fennállnak, de ez az egyházközségek túlnyomó többségére nem jellemző. Ezért a kántori státusz betöltését általánosan és kötelező jelleggel előírni álláspontom szerint nem lehet.

Ugyanakkor meg lehet – különös körülményekkel és megfontoltsággal – vizsgálni azt, hogy az egyházközségek méretére, kiemelt státusára, az általa fenntartott oktatási intézmények típusára (óvoda, általános iskola, középiskola stb.) vagy más szempontra tekintettel, legalább milyen szintű szakmai képzettséggel rendelkező kántor alkalmazása legyen az elérendő cél.

2./ Kántorképzési és képesítési szabályzat

A Magyarországi Református Egyház jelenleg hatályos alkotmánytörvénye, az 1994. évi II. tv. 61. § (2) bekezdésében *kántorképzési és képesítési szabályzat* alkotását írta elő.

Az ezt követően hozott zsinati határozatok között három olyan döntés található, mely a kántorral kapcsolatos.

- 2005-ben a Zsinat a kántorképző tanfolyamok 40 éves jubileuma alkalmából köszönetét fejezte ki a kántorképzésben munkálkodóknak (Zs-79/2005.)
- 2006-ban az akkor megjelent állami szabályozáshoz illeszkedve – Zs-117/2006. sz. határozatával – döntött a Zsinat *A református kántor alapképzési szakképzési és kimeneti követelményeiről*.
- 2010-ben pedig *a katechéta-lelkipásztori munkatárs alapszak református kántor szakirány képzési és kimeneti követelményrendszer kiegészítése tárgyában* hozott határozatot Zs-118/2010.11.18. szám alatt.

Ez utóbbi 2010. évben hozott határozat második része a *Kántorképzés és kántori szolgálat a Magyarországi Református Egyházban* alcímmel már meghatározza a kántor három besorolási, szakmai képzettségi szintjét és azok egymásra épülő rendszerét is.

Ez a három szakképzettségi szint:

- I. az egyházkerületi **szaktanfolyam**,
- II. – református kántor alapképzési szakon,
 - katechéta-lelkipásztori munkatárs alapszak református kántor szakirányon,
 - zeneművészeti főiskola egyházzene szakán,
 - katechéta-lelkipásztori munkatárs himnológiai szakirányán szerzett **szakképesítés**.
- III. egyházzene-**mesterszak** elvégzése

Az egymásra épülő rendszer azt jelenti, hogy a következő fokozatba csak az alacsonyabb fokozatban szerzett képzettséggel lehet felvételt nyerni.

Az így kialakult **háromfokozatú képzettségi rendszer** már lehetővé teszi kántori képesítéssel rendelkezők differenciált anyagi és erkölcsi elismerését, illetve az egyházközségeken belüli jogállásuk újraszabályozását is.

3./ A kántor jogállásának újraszabályozása

A történeti áttekintés szemléletesen mutatta be azt, hogy az egyházi iskolák államosításáig az egyházközség által fenntartott iskola lényegében a gyülekezet szerves eleme volt, az iskola tanítója, vagy igazgatója az egyházközségnek tisztségviselője és a presbitériumnak hivatalból tagja volt. Amennyiben a kántori feladatot nem kántortanító látta el, a kántor a kántori tisztsége folytán volt az egyházközség tisztségviselője és presbitérium tagja.

Hálaadással állapíthatjuk meg azt, hogy a református közoktatás az elmúlt húsz évben újraindult, az iskolák száma folyamatosan gyarapszik. Természetesen az új iskoláink száma az 1948 előttiének csak egy kis töredéke.

Ugyancsak örömdetes az a mai konferencia apropója pedig az, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara közel húsz éve képez már kántorokat.

Nem tekinthető tehát már illúziónak az, hogy az 1948-ig évszázadokon át működő rendszer, a tanár illetve tanító – általam perszónálunióknak jellemzett – azonosságát, ahol erre lehetőség van helyreállítsa a református egyház.

Milyen jogalkotási eszközzel serkenthető ez a folyamat?

Többek között azzal, ha az egyházi iskolák és az azokat fenntartó egyházközségek számára törvényhozási úton is előírjuk, hogy elsősorban az iskola kántori szakképesítéssel, esetleg mesterszakon szerzett diplomával (II-III. szint) is rendelkező

énektanára, vagy tanítója lássa el az iskolafenntartó, vagy az iskola helye szerinti egyházközség kántori feladatait.

Amennyiben ez a helyzet kialakítható, indokolt az is, hogy az ilyen kántor az egyházközségnek hivatalból a tisztségviselőjévé és a presbitériumnak hivatalból tagjává váljon.

Abban a szerencsés esetben pedig, ha az egyházközség önálló és legalább II. szintű szakképesítéssel rendelkező kántort tud alkalmazni – ugyancsak a törvénmileg kialakult jogállás helyreállításával – ő is hivatalánál fogva legyen az egyházközség tisztségviselője és a presbitérium tagja.

A csak szaktanfolyami képzettséggel (I. szint) rendelkező kántorok a hatályos szabályozás szerint az egyházközség alkalmazottjaként, a presbitériumban továbbra is tanácskozási joggal vehessenek részt.

4./ Mi lehet a fenti jogász elképzelések megvalósulásának az egyházzenei hozadéka?

Az, hogy amennyiben a kántor az egyházközség presbitériumának tagja és az egyházközség nem lelkészi tisztségviselője:

- feltehetően magasabb erkölcsi és ahhoz kapcsolódó anyagi elismerésre is számíthat,
- tisztségviselőként a kántori feladatait is nagyobb szakmai felelősséggel kell ellátnia,
- és a gyülekezet legfőbb döntéshozó szervének tisztségviselő tagjaként lényegesen nagyobb hatással, befolyással lehet a gyülekezet énekkultúrájára, az egyházzene gyülekezeti helyzetére, a hangszerek állapotára.

5./ Egy esetleges újraszabályozás jogtechnikája

Amennyiben a fenti elképzelések részben vagy egészben történő megvalósításához a zsinati atyák támogatása megnyerhető, milyen módon lehetne az új szabályokat megalkotni?

Önálló kántortörvény megalkotására lehetőséget nem látok. A kántorokat érintő szabályozás túlnyomó többségét ugyanis a képzési és vizsgáztatási szabályok tennék ki, de ezekről a Zsinat a fenti hivatkozott határozataival már rendelkezett.

Egy törvényben a fentiekén túl már a kántorra vonatkozó sajátos további szabályokat nem lehetne megfogalmazni, különösen akkor, ha a képesítéssel ren-

delkező kántor az egyházközség által fenntartott intézmények (óvoda, iskola, öregotthon, szociális szolgálat, stb.) vezetőivel azonos szinten az egyházközség egyik nem lelkészi tisztségviselőjévé válik.

A Zsinat 2006-ban döntött a lelkészek jogállásáról szóló törvény megalkotásáról, és akkor arról is határozott, hogy a lelkészek jogállásának szabályozása után kerül sor a nem lelkészi egyházi tisztségviselők jogállásának szabályozására. A lelkészek jogállásáról szóló törvény elfogadására még nem került sor, így az egyházban nem lelkészi szolgálatot végzők – így közöttük a kántorok – jogállásának általános szabályozása sem várható belátható időn belül.

Nem látszik kivihetetlennek viszont az a megoldás, hogy a jelenleg hatályos alkotmánytörvényünk nem nagy terjedelmű, csak néhány pontját érintő módosításával a II.-III. szintű szakképesítéssel rendelkező kántor – az egyházközség által működtetett más intézmények vezetőivel együtt – hivatalból a presbitérium tagjává váljon.

Mit tehetnek a kántorok addig, amíg a felvázolt elképzelések bármelyik módozatát a Zsinat elfogadja?

Amennyiben erre felkérést kapnak, presbiteri tisztség elvállalásával és hatékony ellátásával igyekezzenek a gyülekezeti egyházzenét, énekkultúrát erősíteni, támogatni.

Amennyiben pedig az egyházközség alkalmazottai, éljenek a jelenleg hatályos egyházi alkotmányunk 52. §-ának (4) bekezdésében biztosított jogukkal. Tanácskozási joggal rendszeresen vegyenek részt a presbitérium munkájában, és ismétlődően hívják fel a presbitérium figyelmét a kántori, egyházzenészi szempontjaikra.

HOZZÁSZÓLÁS

Kettős érzés van bennem, amikor most – 2012 vége felé – előre, ugyanakkor azonban visszafelé is tekintünk. Konferenciánk elején Dávid István utalt a 2002-es „Tézisek¹”-re, melyek ma is éppúgy aktuálisak, de gondolhatunk a ReZeM több mint két évtizeddel ezelőtti alapítására² és az azóta megtett útra. Egyszerre lehetünk szomorúak, vagy akár elkeseredettek, de bizakodók is. Szomorúak, ha csak azt látjuk, hogy az elmúlt évtizedek alatt lényegében semmi nem változott. Pap Ferenc³ előbbi hozzászólása ugyanakkor a ma felvetett kérdéseket a jövőbe helyezve kifejezte reményét egy átfogó egyházi reform felől, mellyel a bizakodás hangját erősítette bennünk. Ehhez kapcsolódom én is, amikor megállapítom, hogy az elmúlt két évtizedben annyi tudás, ismeret, másrészt szándék és akarat halmozódott fel, mely előbb-utóbb mindenképpen utat kell törjön magának. Vajon melyik területen, melyik fronton sikerülhet először ez a kívánatos áttörés? A kántortörvénnyel, a kántorképzés megújításával, az új énekeskönyvvel vagy esetleg az ének-zene istentiszteletben betöltött szerepének újragondolása révén?

A mai tanácskozáson különleges hangsúlyt kapott a hiányzó kántortörvény kérdése. Az elmúlt két évtizedben ezt több alkalommal is átgondoltuk, újrafogalmaztuk,⁴ de zsinatunk ennek napirendre vételét egyelőre elhalasztotta.

Fenntartva ugyan annak a lehetőségét, hogy törvényalkotó testületünk saját korábban hozott határozatát is felülírhatja, én ma úgy látom, hogy az egyházi ének és az egyházzene szerepének: vagyis az egyházzenei szolgálat lényegének, értelmének, céljának megfogalmazása és széles körben nyilvánosságra hozatala a legfontosabb lépés. Ehhez kiváló kiindulási alap található a „Reformátusok a kegyelem trónusánál” című, 2010-ben megjelent füzetben, annak „Éneklés az

¹ *Tézisek a magyar református egyházzenéről.* A teljes szöveget lásd a Függelékben. (A szerk.)

² A ReZeM megalakulásáról szóló nyilatkozatot lásd a Függelékben. (A szerk.)

³ PAP Ferenc részletes korreferátumát lásd a továbbiakban. (A szerk.)

⁴ Legutóbbi változata ajánlásként honlapon is olvasható: <http://egyhazzene.reformatus.hu/index.php?id=93>

istentiszteleten” valamint „Egyházzene az istentiszteleten” című fejezetei felhasználásával.⁵

Azért tartom ezt a legfontosabbnak, mert az egyházzenei szolgálat alapelveinek lefektetése az összes ma érintett területen – a kántortörvénynél, a képzési formák továbbfejlesztésénél, az egyházzene egységes koncepciója megalkotásánál, valamint az énekeskönyvi és liturgiai megújulásnál – segítheti a továbblépést. Evangélikus testvéreink hét évvel ezelőtt, 2005-ben foglalták törvénybe ezt az „Az egyházi szolgálat külön területeiről” alkotott törvényben⁶.

„Merre tovább kántorképzés?” Konferenciánk alapkérdését visszaidézve, ahhoz kapcsolódva két szempontot szeretnék a jelenlévők figyelmébe ajánlani.

- Egyrészt a bázist kell szélesíteni – vagyis a gyülekezetekben ténylegesen szolgáló kántorokat kell sokkal nagyobb számban elérni és képzéssel, továbbképzéssel munkájukat, szolgálatukat segíteni. Ehhez elengedhetetlen egy országos hálózat és körzetgondozási hálózat kiépítése. Itt lesz nagy szükség a zenei szakoktatásban (konzervatórium, főiskola, egyetem) végzett egyházzeneészekre.
- Másrészt a kántori szolgálat általános szintjét kellene emelni. Ez igen összetett kérdés, mert jó segédanyagok, törvényi és képzési háttér éppúgy szükséges hozzá, mint a különböző tudásszintek, valamint a különböző képzési formák egymáshoz való viszonyának kidolgozása.

Köszönöm a hozzászólás lehetőségét!

⁵ Itt hozzáférhető: http://www.dereferem.hu/attachments/1027_0527-reformatusistentisztelet.pdf

⁶ 2005. évi V. törvény VII. fejezet: Az egyházzenei szolgálatról http://zsinat.lutheran.hu/torvenyek/hatalyos-toervernyek-2012.-januar/05_kuloen%20szolgalmati.pdf/view

Marosvécs – 1777.

„AZ KÁNTOROK FELŐL KELLENE NAGYOBB GONDVISELÉSNEK LENNI”

A TOVÁBBLÉPÉS SZÜKSÉGESSÉGE ÉS ÚTJAI A KÁNTORI SZOLGÁLAT JÖVŐJÉÉRT

Korreferátumom főcíméül Geleji Katona István elhíresült mondatát választottam, amely az Öreg Graduál (Gyulafehérvár, 1636; RMNy 1643) előszavában olvasható.¹ Meggyőződésem szerint az egyháztörténeti tanulságok és az elmúlt mintegy húsz esztendő ismeretében konferenciánk legfőbb célkitűzése a történeti összefüggések és a jelenkor elemzésén, értelmezésén túl a jövő útjának kijelölése. Az elmúlt évtizedekben számos alkalommal és fórumon többen foglalkoztunk helyzetelemzéssel, a változtatás és változás szükségességével, azonban összességében alig történt valami. A kántori szolgálat egész egyházszervezettel összefüggő egyházjogi definíciójának újraszabályozásáig el sem jutottunk, egyes egyházzenei törekvések rendszerint elbuktak egyházpolitikai vagy egyéb tényezőkön, az egyházi ének tantárgy bevezetése átfogó egyházzenei koncepció hiányában és a megvalósulás minőségének értelmében torzónak minősül. Úgy tűnik, a „prédikáló egyházban” az evangélium hirdetésének minősített lehetősége: az egyházzene továbbra is marginális vagy inkább periférikus szerepet játszik, a közegyházi dekoráció részét képezi.²

Geleji Katona István kora és a jelen korszak között nyilvánvaló különbségek vannak a *kántor* személyének és szerepének meghatározásában, az Öreg

¹ Az előszót kritikai kiadásban közli: H. HUBERT Gabriella: *A régi magyar gyülekezeti ének*. Budapest, 2004. (Historia Litteraria 17.) 416–446.

² A korreferátumban tárgyalt egyes, történeti és elméleti kérdéseket alábbi írásaimban érintettem az elmúlt évtizedben: PAP Ferenc: *Szószerk és éneklőszék. Avagy néhány gondolat a lelkész-egyházzenész párbeszéd szükségességéhez a XXI. század elején a Magyarországi Református Egyházban*. In: Magyar Egyházzene IX (2001/2002) 501–507.; PAP Ferenc: *Kántorképzésünk tíz éve?* In: Magyar Egyházzene X (2002/2003) 282–283.; PAP Ferenc: *Az egyházzene helye és jelentősége a református liturgiában: lehetőség és felelősség*. In: DOBSZAY Ágnes (szerk.): *„Inter Sollicitudines.” Tudományos ülésszak X. Pius pápa egyházzenei motu propriójának 100 éves évfordulóján* (Budapest, 2003. december). Budapest, 2006. 315–327.; PAP Ferenc: *Graduáltól diktálásig. Változások és következmények a nagykörösi források alapján*. In: Magyar Egyházzene XIV (2006/2007) 57–74.; PAP Ferenc: *Kántor és pulpitus a reformáció korától*. In: Református Szemle CI (2008/4) 354–371.; PAP Ferenc: *Kántor és pulpitus a reformáció korától*. In: Magyar Egyházzene XVI (2008/2009) 441–460.

Graduálból vett mondat aktualitása azonban vitathatatlan. A kántor, mint istentiszteleti előénekesi funkció akkor még az egyház hivatalos szervezeti rendjébe tagolva, annak részeként jelent meg. A kántor általános teológiai alapképzettséggel a felnövekvő nemzedék oktatásában vett részt, az egyház tanítói szolgálatába sorolva létezett, kántori teendőit általában az iskolamesterséggel vagy a préceptorsággal egybekötve végezte. Hivatása „nyitott” volt, hiszen a továbblépés lehetősége is fennállt: az iskolamester további (külföldi) tanulmányok és vizsgák után a lelkipásztori tisztségre léphetett. Ez az egyházi tisztségek és szolgálatok összetartozását és átjárhatóságát is jelentette.

A kántori tisztség a XVII. század utolsó éveitől kezdve, valamint a XVIII. században fokozatosan és folyamatosan életpályaszerű hivatássá lett: az iskolamester, tanító, préceptor hivatása részeként látta el a kántori szolgálatot a gyermekekkel együtt. Az 1806-os énekeskönyv körüli változások,³ az orgonahasználat és a diktálás terjedése új helyzetet teremtett. Nem csupán a kántor és a kórus templomon és liturgián belüli helye változott meg, hanem a kántori szolgálat jelentősége is fokozatosan csökkenni kezdett. Általában a XVIII. század második felétől épültek a kóruskarzatok, így szószék, úrasztala, papi és kántori szék (ének-lőszék) térbeli összetartozása és egysége bomlott meg térbeli és liturgiai értelemben és következményekkel, amit az orgonálni tudó és nem tudó kántorok közötti feszültség még inkább tetézett. A gyermekek, ifjak kórusa szintén fokozatosan elvesztette eredeti funkcióját, az egyházi ének az istentiszteleti ének(lés) helyébe lépve lassanként az istentisztelet alkotóeleméből annak kísérőelemévé lett, amit az istentiszteleti cselekményhez kevésbé kapcsolódó dalárdaszerű kóruskultúra ki is fejezett. Az egyre romló színvonalú egyházi éneklés mellett az istentisztelet egészéhez nem vagy alig kapcsolódó, eltérő színvonalú orgonán megszólaltatott vagy kórusral előadott „műzene” betétté, több esetben liturgiaidegen aláfestő betételemmé vált, amit az istentiszteleten előadott és dagályosan bekonferált „orgonaszám” vagy „kóruszám” mind a mai napig mutat.

A fenti rövid áttekintésből kitűnik, hogy a kérdésfeltevés komplex, egymástól el nem választható részletekre vonatkozik. A kántori szolgálat és az egyházzene kérdésének tisztázását nem lehet a történeti előzmények vizsgálata nélkül sem teológiai-egyházszervezeti, sem egyházjogi értelemben kezelni és értelmezni.

A Magyarországi Református Egyház alkotmányáról és kormányzatáról szóló többször módosított 1994. évi II. törvény („alkotmány törvény”) 27. §-a éles különbséget tesz az egyházközség tisztségviselői és alkalmazottai között.

³ Vö. részletesebben: PAP Ferenc: *Az 1806-os reforménekeskönyv. Egy kétszáz esztendő énekeskönyv-hagyomány és kritikája*. In: KOVÁCS Andrea (szerk.): *„A keresztyényi gyülekezetben való isteni dicséret” – Népeinkatáraink tegnap és ma*. Budapest, 2011. 293–336.

Lehetséges, hogy ez a megkülönböztetés pusztán jogtechnikai szempontból megfelelő, azonban történeti szempontból a jelen formában elfogadhatatlan. Álláspontom szerint az egyházi törvény- vagy jogalkotás nem tekinthet el a történeti előzmények és aspektusok vizsgálatától, mivel maga az egyház kontinuum. E tekintetben problémás és megtévesztő, amennyiben a Zsinat pusztán jogalkotói és igazgatási tényezőként jelentkezik, ugyanis az „egyházi jogalkotás” mint olyan nem a szabad ötletelés és jogtechnikai manőverek gyűjtőfogalma. Korunk kihívásaira tekintettel érdemes lenne a zsinat és az alapvetően igazgatási kérdésekkel foglalkozó konvent között különbséget tenni. Az egyház belső (jog)rendje és élete kötődik mindenekelőtt a Szentíráshoz, valamint a Szentírás alapján megfogalmazott, a keresztyén és reformatori értelmezéshagyományból fakadó tanításhoz. Amennyiben a kontinuitás tényét és igényét feladjuk, az egy új, saját értelmezéshagyományon álló vallási denomináció keletkezéséhez vezet. Ez azonban a megelőző definíció alapján igazából csak szekta lehet.⁴

A XX. század első felében alkotott törvényekig a kántor tisztségviselő volt, így hivatalból tagja a presbitériumnak. Nyilvánvaló a különbség az egyházfi, a sírásó és a kántor mint egyházközségi alkalmazott feladata, felelőssége és küldetése között. Ez a besorolás történetileg is elfogadhatatlan, ugyanis a kántor, mint olyan – eltekintve konkrét teendőinek változásaitól – az egyház tanítói közé tartozott és tartozik. Éppen ezért az ún. és sokszor hivatkozott „kálvini egyházmodellben” is helye van, bármennyire is szeretnék történetietlen hermeneutikával száműzni onnan. Amennyiben a jelenleg elérhető legmagasabb képesítések felől közelítünk, az egyház fenntartásában működő felsőoktatási intézményekben a lelkipásztor, a hittanoktató/vallástanár, a diakónus és a kántor egyaránt a hitéleti képzés besorolásába és szabályozása alá tartozik.

A legutóbbi általános egyházközségi tisztújítások alkalmával pontosan a hivatkozott szakasz értelmében nyilvánították az egyházközség kántorának tisztségét több helyen összeférhetetlennek a presbiteri tisztséggel. E jogértelmezés szerint a kántor a presbiteri tisztségnél fogva az őt megválasztó, alkalmazó testület, azaz a presbitérium döntéseiben is részt venne – amennyiben egyáltalán alkalmazva van –, habár felette a hatályos állami jogszabályok szerint a munkáltatói jogokat az egyházközség elnöksége gyakorolja (vö. 1994. évi II. tv. 63–64. §). Nem világos, hogy e tekintetben mi a különbség az egyházközség fenntartásában működő iskola tanára és az egyházközség kántora között, hiszen az elsőre nézve nem érvényesítették az „összeférhetetlenség” elvét, ill. az arra való hivat-

⁴ Vö. McGRATH, Alister E.: *Bevezetés a keresztyén teológiába*. Budapest, 1995. 181-184.; VISCHER, Lukás: *Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai*. Budapest, 2003.

kozást.⁵ Nyitott kérdés, hogy az ilyen és ehhez hasonló ügyekben hogyan lehet a hatályban lévő törvényi szabályozások integritásának érvényt szerezni, hiszen az egyházalkotmány és a választójogi törvény vonatkozó szakaszai⁶ értelmében a „nem jelölés” tényállása még az egyéni jogorvoslati lehetőségek közepette is nehezen kezelhető. Azt kellene azonban tisztán látni és felismerni, hogy ezekben az esetekben nem a tisztség miatt a konkrét személy, hanem a személy miatt a konkrét tisztség tekintélyét csorbítják.

A hivatkozott egyházalkotmány 60-65. §-ai tovább erősítik a feszültséget, ahol a korábbi joganyag fordulatainak alkalmazása miatt a „tisztségviselő kántor” képe rajzolódik ki a törvényszöveg olvasása közben. A szabályozás nem részletezi a „megfelelő zenei képesítés”, valamint a „sikeres kántori vizsga és oklevél” mibenlétét és szintjeit, így gyakorlatilag teljes szabadságot ad a szükségmegoldások legalizálására. Az elmúlt húsz év változásainak tudatában elmozdulhattunk volna a korábbi szükségmegoldások tényétől és kényszerétől. Belső egyházi szabályozás hiányában és az állami törvényekkel való összeütközés miatt rendkívül veszélyes az a próbálkozás, hogy a hatályos adó- és járulékfizetési állami kötelezettségeket a spórolás jegyében azáltal kívánták elkerülni az egyházközségek, ill. a presbitériumok vagy az egyházközségi elnökségek, hogy a lelkészi jogállással nem rendelkező kántorokat ún. „egyházi személy” kategóriájába sorolták, és ebből következően jövedelmüket alkalmi stoláris jövedelemnek állították be. Ez nem csupán a hatályos egyházi jogszabályok szerint kérdéses, hanem valójában azt is eredményezte/eredményezi, hogy ezáltal a kántor munkaviszonya mint olyan megszűnik, valamint pl. nyugdíjjogosultsága is kérdésessé válik más kereső foglalkozás, ill. munkaviszony hiányában. Hivatásos kántorból hobbikántorra lesznek, ill. lettek munka- és szolgáltatásaink. Mindemellett az is tény, hogy a munkaviszony keretében foglalkoztatott kántorok számaránya elenyésző. Ebből következik, hogy a kántor szolgálati területéért szakmai és erkölcsi értelemben alig felel valaki, hiszen a felelősségvállalást az alkalmi munkavállalás jogi és erkölcsi keretei között megkövetelni sem lehet.

Elfogadhatatlan az is, hogy egy-egy lelkészváltás alkalmával a kántort az esetek többségében megfelelő végzettséggel és képességgel nem rendelkező lelkészfeleség vagy lelkész nő váltja. Egyházjogi szemléletváltásra és változtatásokra nem csupán a kántorkérdésben van szükség, hanem meglátásom szerint

⁵ A Magyarországi Református Egyház Zsinata a Zs-133/2011.05.27. és Zs-134/2011.05.27. számú határozatával megváltoztatta a többször módosított 1996. évi I. törvényt, azaz a Magyarországi Református Egyház választójogi törvénye 4. § (3) bekezdését. A Zsinat 2011. május 27-én augusztus 1-i hatállyal kimondta, hogy lelkészi jellegű személy nem lehet a presbitérium választott tagja. A hivatkozott határozat más egyházi tisztségre nem vonatkozik.

⁶ 1994. évi II. tv. 57. § (1)-(2) bek.; 1996. évi I. tv. 10-11. §

az alapos átgondolás és a struktúraváltás az egyházirányítás számos fórumán lassanként elkerülhetetlen. A szervezeti berendezkedés és a választási ciklusok rendszere, ill. a választás módja számos kérdésben bénítóan hat a Magyarországi Református Egyház működésére. Ebben nem csupán a történeti előzmények szolgálnak példaként, hanem magyar nyelvű és nyugat-európai testvéregházaink gyakorlata is.

Már régen, évtizedekkel ezelőtt meg kellett volna teremteni a gyülekezeti lelkesítő állások besorolásán és strukturálásán túl az egyházközségek egyházjogi státusával összefüggő részletes szabályokat a kántorok diplomájának, végzettségének, képzésének elfogadásáról, megfeleltetéséről és a kántorok alkalmazásáról. A hittanóra mellett az egyházi nevelés egyik legfontosabb kérdése, hogy az istentiszteleten milyen éneklés – ha egyáltalán van! –, az iskolában milyen énekoktatás és kórusmunka folyik. A visszakapott és átvett iskolákat fenntartó egyházközségek, ill. területi illetékességgel rendelkező gyülekezetek legalább főiskolai végzettségű, szakképzett kántort kellene hogy alkalmazzanak.

A képzett egyházzeneszt, kántort nem helyettesítik a szabadfoglalkozású önkéntes zenészek, valamint azok a dicsőítésvezetők és dicsőítő csoportok, akik és amelyek az esetek többségében csupán alkalmilag, felelősségvállalás nélkül végzik szolgálatukat, és addig, amíg ők lehetnek a középpontban. Nem a minőségi egyházzene, hanem a hitéleti szubjektív érdekek uralkodnak: a digitális zeneszerszámok, a decibelek száma, a kábelek métere a meghatározó, hogy az egyébként és általában erre alkalmatlan templomtérben az úrasztala körül vagy az úrasztala helyett magukat középre helyezve dicsőítsenek, a gyülekezet pedig mindezt nézze. Az is megfigyelhető, hogy ezen törekvések képviselői általában más jellegű istentiszteleten nem is vesznek részt, csak azokon az alkalmakon, amikor az érdeklődésük vagy érdekük szerinti módon dicsérhetik Istent. Rendkívül veszélyes és aggodalmat keltő az egyház életének és egységének ilyen spontán és tudatos megosztása, szétagolása, valamint a vasárnapi istentiszteletek emberi kategóriák vagy csoportok szerinti megkülönböztetése is.

Sok esetben a szükségmegoldás és a felelősség elhárítása indokolja az ilyen-fajta „kulturaváltás” teológiai indoklását és ideologizálását.⁷ Meggyőződésem

⁷ Pl.: új ének, nem csak orgonával lehet dicsérni Istent, az egyház nem múzeum stb. „Az egyház jövője érdekében nem feledhetjük, hogy az egyház zenéje nem egyetlen korábbi kor zenéje, hanem az adott kor egyházának zenéje.” GAÁL Sándor: *Milyen egyházat akarunk?* 53. In: Kálvinctsillag (2012) 50–53.

A jelenség táptalaját a magyar ajkú református és protestáns egyházakban nagyra értékelt, valójában a gyülekezeti és egyházi menedzsment kategóriájába tartozó két mű magyar nyelvű fordítása szolgáltatja: DOUGLASS, Klaus: *Az új reformáció. 96 tétel az egyház jövőjéről*. Budapest, 2002.; DOUGLASS, Klaus: *Isten szeretetének ünnepe. Az istentisztelet mai formáiról*. Budapest, 2005.

szerint egyházunk szavak és szólamok szintjén kezelt ún. lelkeszközpontúságát semmilyen (egyházzenei) biodíszlet nem fogja ellensúlyozni addig, amíg nem történik meg az egyházon belüli tisztségek/szolgálatok valódi újraértelmezése. Ennek bekövetkeztéig pedig hordoznunk kell az egyházunkban számos területen jelentkező és releváns neoklerikalizmus testvéregházak által megfogalmazott, álláspontom szerint helyes diagnózisát és kritikáját.

Nem csupán az egyénieskedő performanszok jelentenek problémát és vetnek fel kérdéseket, hanem az énekszövegek teológiai, költői, valamint a dallamok művészeti igénytelensége is problémás és ellenőrizhetetlen. Ezen a ponton meg kell állapítanunk, hogy a gyakorlat tükrében az ének és az énekeskönyv nem az egyház hitének összefoglalása, foglalata, hanem sajátos ízlések egyéni változatása; tehát tökéletes ellentéte annak, mint amit történeti énekeskönyveink képviseltek. Nyilvánvalóan egy új vagy más kegyességgel van már dolgunk, de az is világos, hogy a sokszor mesterségesen gerjesztett viták sem lényegi kérdésekről szólnak. Egyháztörténeti tanulság, hogy az egyház istentisztelete és kegyessége sok esetben az ortodoxia és a heterodoxia összeütközésének a helye volt. Nem a véletlen műve, hogy pl. a reformáció egyik kulcskérdése az istentiszteleti szövegek, így az énekszövegek megtisztítása és ellenőrzése volt. Elgondolkodtató, hogy sem a karizmatikus dicsőítőknak, sem a neoreformátusoknak, sem a sok kérdésben, így egyházzenei és liturgiai ügyekben is opportunisták kvázi fundamentalisták vagy a történeti analógiákban gondolkodást elvető kvázi radikális biblikus irányzatoknak nem kell magyarázkodni istentiszteleti és egyházzenei egyénieskedésük miatt.

Az önmagát értéktéremtő egyházként definiáló közösségünkre összességében jellemző a politikai palettáról ismert neokonzervativizmus liberális eszköztára, amely nem az alapelvek, hanem sokkal inkább a pragmatizmus felől közelít – mintha a forma és a tartalom szétválasztható lenne, mintha az egyház igehirdetése, társadalmi normákról, együttélésekről és alapértékekről való tanításának konzervatív tartalma függetleníthető lenne attól a kerettől, amibe öltöztetjük.⁸

Az egyházzenei vagy annak mai torzó formáját nem lehet egyöntetűen és egyoldalúan úgy beállítani, hogy az az egyház megújulásának és megújításának egyedüli kerékkötője, gátlója vagy ellenlábas, amikor valójában marginális szerep jut neki. Az egyházzene kérdését sem a református keresztyén kegyességtől,

⁸ „Az a véleményem, hogy egy keresztyén közösség az értékvilágában legyen nagyon konzervatív, az eszköztára viszont legyen a lehető leginkább korszerű, és mindkettőben a tőle telhető legszívnálábbabb képviselje a rá bízott üzenetet. Csak így válhat az egyház a 21. század társadalmának párbeszédre alkalmas partnerévé, egyáltalán értelmezhető közösséggé.” (Részlet a Ferenczi Zoltánnal készült interjúból.) Kiss Sándor: *Cél vagy eszköz?* In: Képes Kálvin Kalendárium a 2013. évre. A Magyarországi Református Egyház évkönyve. Budapest, 2012. 49.

annak történetétől nem lehet elkülöníteni, ahogyan az egyház megújulását sem lehet csupán a lelkész igehirdetésének vagy az igehirdetés megújulásának kérdésévé tenni. A megújulás itt is valószínűleg nem az eszköztár lecserélését, hanem újrafelfedezését, sőt a lelkészi odaszánás és hivatás erősítését jelenti. A hitelesség nem a lelkipásztor és az egyházzene személyétől függ, hanem attól az Inspirálótól, aki engedi az alkotást, a formába öntést, azaz a teremtfői akarat felismerését. Legyen szó prédikációról vagy zenei alkotásról, interpretációról. Ez azt jelenti, hogy sem a prédikáció, sem az egyházzene nem *playback*-ról megy.

Az egyházi közgondolkodás úgy véli, ha a református egyházon belül valóságos és valódi megújulás és ébredés történik, akkor ez a megújulás megszüli a maga új (zenei) formáit, vagy az addig nem használt formák, kifejezésformák, eszközök alkalmazása azonosítható a megújulással. Ebből következne, hogy a megújulások minden időben csak addig nem lévő formákat és kifejezésmódokat szültek. A biblikus tanítás és a szellemtörténet azonban ezt a tézist nem támasztja alá. Továbbmenve az önértelmezés *hübrisze* is lelepleződik, mivel azt állítják, hogy egyszerre vagyunk képesek tartalmi és formai szempontból újat alkotni. Alkotni nem csupán *humilitas*-ból, az egyén és egyénieskedés hátralépésével lehet?

Gondolatmenetünk felveti az egyházzene újradefiniálásának szükségességét. Egyrésztől teológiai-liturgiai, másrésztől művészeti szempontból úgy, hogy ez a két tényező valójában szorosan összefügg. Ha ez az összefüggés és ez az egység megbomlik, akkor a pásztorális pragmatizmus, a puszta funkcionalitás, a *l'art pour l'art* céltalanság, a kontextustalan művészeti abszolutizmus nyerhet teret, amely az egyház zenéjét – így vagy úgy – díszítőelemnek, az istentisztelettel szervesen össze nem függő betétnek, időkitöltésnek tartja. Bizonyos szempontok alapján megmagyarázható történelmi félreértés az, ami manapság is tükröződik: az istentiszteleti zene, az egyházzene a prédikációval azonosított istentisztelet előtt és után a gyülekezést és kivonulást, különösen a lelkész be- és kivonulását kvázi *pomposo* festi alá. Az igaz forrásokból táplálkozó egyházzene önálló entitás. Mindezek mellett tudatosítanunk kellene azt is, hogy az egyházzenei látványrendezvények nem tükrözik hitelesen egyházunk valós helyzetét egyházzenei szempontból, valamint nem helyettesítik, és nem oldják meg a gyülekezeti éneklést és annak problémáit.

Fel kell nőnünk abból az örökségből, amely az egyházzenét és az egyházi zenét csupán használati tárgynak tekinti. A használati tárgy kicsorbul, elromlik és használhatatlanná válik, értékét veszíti használat közben, egy idő után ki kell dobni. A hitvallásosság és a művészi érték nem a keletkezés időpontjától függ. Önmagától semmi sem lesz modern vagy érthető azáltal, hogy a „ma embere” mai életérzéseihez igazítjuk időleges funkcionalitásként, aki életérzésével együtt

létezésénél fogva holnap már tegnapivá válik. Ahogyan az egyház tanítása és igehirdetése, úgy istentisztelete és zenéje sem volt vagy lehet *populáris* vagy *populista*, hanem a Megbízóból és az Igéből fakadóan egyszerre örök és aktuális, de nem azért örök, mert aktuális.⁹

„Az Kántorok felől kellene nagyobb gondviselésnek lenni” – a történelmi különbözőségeik ellenére igaz ma is Geleji Katona István mondata. Az erdélyi „orthodoxus püspök” e helyen felemlegeti az alkalmatlan kántorokat is. A továbblépéshez szükség van önvizsgálatra, az egyéni ambíciók feladására, a szakmai etika továbbgondolására. Azt remélem, hogy konferenciánk és e konferenciakötet fontos mérföldkő lesz az elkövetkezendőkben.

⁹ Az ebben a bekezdésben tárgyalt problémákhoz lásd a következő, tudomásom szerint magyar nyelven nem elérhető írást: *Zur theologischen Grundlegung der Kirchenmusik*. In: RATZINGER, Joseph: *Theologie der Liturgie. Die sakramentale Begründung christlicher Existenz*. Freiburg i. Br., 2008. (Joseph Ratzinger Gesammelte Schriften XI.) 501–526.

ZÁRÓNYILATKOZAT

ÜNNEPET TANULNI, ÜNNEPELNI TANULNI, ÜNNEPKÉNT ÁTÉLNI AZ
ISTENNEL VALÓ TALÁLKOZÁST!

A Merre tovább kántorképzés? konferencia résztvevői Isten iránti hálaadással vannak azért, hogy a Kálvin-i genfi Zsoltároskönyv megjelenésének 450. évében, tanácskozásuk ilyen nagyszámú résztvevővel létrejött. A közös munka eredményeként a következő megállapítást teszik:

- Az egyházzenei helyzet a kántorok 1948. évi menesztése és az iskolák államosítása óta lényegében rendezetlen, és az azt megelőző időszakban sem volt kellően megnyugtató.
- Az utóbbi évtizedekben a világi zenei képzés színvonala sokat romlott és a művészeti képzés elsoványodott.
- Nemzetközi téren a keresztény eszmerendszer visszaszorulása és az értékek devalválódása figyelhető meg.

Ezen különleges **körülmények** között, különleges **lehetőség** áll az egyház/egyházak előtt: betölteni a keletkezett űrt, megtalálni és átvenni azokat a feladatokat, melyeket a Teremtő nekünk rendelt megoldani.

Ezért, elődeink ilyen irányú fáradozásaira tisztelettel emlékezve, ismételten kijelentik:

- A kántort és egyházzenészt a keresztyén szellemi, történelmi, zenei és kulturális örökség hordozójának, gondozójának tekintik.
- Mivel a kántorképzés célja: liturgiai szolgálatra képes, zeneileg megfelelő, alkalmas szolgatárs képzése, az nem történhet a **bibliai mérce** megkívánt színvonala alatt. Az igényes egyházzenét, az evangélium hirdetésének szolgálatában és a gyülekezetépítésben, a misszió fontos eszközének tekintik.

Ezért, több évtized után:

- **Égető szükség van egy olyan zsinati határozatra, amely megfogalmaz, és törvénybe foglal egy átfogó koncepciót az egyházzene – beleértve a kántorképzés – személyi és tárgyi feltételeinek biztosítására.**

Ennek kapcsán legsürgetőbb tennivalók:

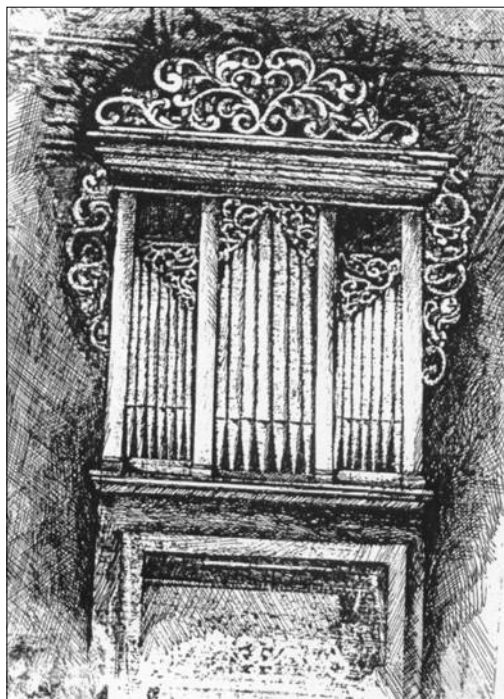
- Az egyházzene újradefiniálása: az egyházzenei szolgálat lényegének, értelmének, céljának megfogalmazása és nyilvánosságra hozatala széles körben.
- A kántori állások megszervezése és betölthetőségük biztosítása, országos állás- struktúrák kialakítása, gyülekezeti igények és végzettség szerinti differenciálása.
- A gyülekezeti éneklés fontosságának tudatosítása, az istentiszteletek lelki töltésének biztosítása érdekében.
- A kóruskultúra fenntartása és továbbfejlesztése, a protestáns egyházzenei anyanyelv ápolása.
- Az orgonaállomány további felmérésének támogatása, szakszerű fenntartásának és gondozásának biztosítása.
- Az egyházzene-oktatás új útjai különös jelentőségűek az egyház jövője számára. Kiemelt fontosságú az alsó tagozatos gyerekek megérintése az igényes zene által és biztosítani kell számukra a továbbiakban a folyamatos egyházzenei képzés lehetőségét. **Létre kell hozni az egyházmegyei, egyházkerületi folyamatos egyházzenei-képzés rendszerét, s meg kell teremteni a képzés-helyszínek feltételeit, az abban kulcsszerepet játszó személyek hozzárendelésével.**

A konferencia résztvevői köszönetet mondanak a Magyarországi Református Egyház és a Doktorok Kollégiuma Elnökségének, továbbá a Károli Gáspár Református Egyetem vezetésének a szervezés során nyújtott erkölcsi és anyagi támogatásért.

SOLI DEO GLORIA!

Nagykőrös, 2012. október 5.

FÜGGELÉK

*A magyar reformátusok első orgonája
Sepsiszentgyörgy – Vártemplom 1753.*

ÁROKHÁTY BÉLA
AZ EGYHÁZI ZENE SZOLGÁLATÁNAK
MEGSZERVEZÉSE, IRÁNYÍTÁSA

(RÉSZLETEK)¹

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság segítségével Árokháty Béla szervezte meg 1937-ben azt az egyházzenei konferenciát,² melynek záró előadásán mondta el az alábbi gondolatokat. Az előadás, mely a 75 évvel ezelőtti helyzetet diagnosztizálta, sajnos legtöbb tekintetben ma is megdöbbentően időszerű. Igen tanulságos mondatról mondatra párhuzamot vonni a tegnap és ma kérdései között.

„A konferenciánkon elhangzott előadások a magyar protestáns egyházi zene mai állapotáról nagyon sötét képet festettek elénk.

1. Láttuk, hogy egyházaink *elvi alapon* négyszáz esztendő óta máig sem tisztázták azt a kérdést, hogy mit keres egyházi életünkben a zeneművészet? Bár őseink a reformáció kezdetétől fogva felismerték az *ének* nagy missziói jelentőségét és ennek megfelelően nagy szerepet is biztosítottak neki az istentisztelet és az iskolai nevelés keretében – a művészi zenében, főként pedig *a hangszerekben* nem láttak egyebet, mint földi hiúságot, a léha szórakozások sátáni eszközeit. De míg évszázadokon át éppen ezért a kollégiumainkban a hangszereket együtt üldözték a szerencsejátékokkal, a dorbézolással és más erkölcsrontó dolgokkal, a XVIII. század végétől kezdve ezek a valamikor veszedelmesnek tartott instrumentumok az orgonával együtt egymásután vonulnak be iskoláinkba, egyházi életünkbe anélkül, hogy az Egyház igazolta vagy tisztázta volna a jelenlétüket. Az idők jelei pedig azt mutatják, hogy a jövőben evangéliumi egyházainknak is fokozottabban kell az építésre elfogadniuk az evangéliumi zenének a missziói szolgálatait, mint tették eddig.

2. Láttuk, hogy az Evangélikus Egyházban milyen felfogásbeli különbségek vannak a zene *liturgiai* szerepére nézve és itt is és a Református Egyházban is

¹ A teljes előadást közli Magyar Egyházzene IX. (2001/2002) 318–320.

² A konferencia teljes anyaga megjelent a korabeli Protestáns Szemlében, valamint Egyházzenei előadások címmel külön füzetben is

mennyire megoldatlan, zaklatott kérdés a gyülekezeti *énekeskönyvek* ügye. Templomainkban a hívek nagy áldozatkészségével épülnek felséges *művészi* eszközökül az orgonák, – de [...] kaphat-e a templom életében *művészi* megbízást? [...].

3. Láttuk, hogy Egyházunk veteményes kertjében, *iskoláinkban* mennyire elcsenevészedett palánta lett az *ének* [...].

4. [...] A mai kántorképzésünk először is *nem egyházzenei* képzés, hanem csupán csak csökevényes vadhajtása a *világi* zenetanításnak.

5. A *teológiai főiskoláinkon* még szomorúbb a helyzet. Mit tudnak az egyházi zene kincseiről lelkészeink? Teológiai ének- és zenekaraink tündökölnék világi zeneprodukciókkal. [...].

6. [...] Min nevelődnek ifjúsági *énekkaraink* [...] az egészen selejtes, művészietlen *dalárda-irodalmon* [...].

7. [...] A tanítóképzőink ének-zenetanítását határozottan az egyházi zene alapjaira kellene átszerveznünk s akkor meglenne az egyházi zenénk *megalapozására* a mód.

8. Láttuk, hogy *egyházi zenénk területe árván hagyott, gondozás nélküli parlag, amelyen egyházaink mindmáig nem szervezték meg a munkát, s amelyen egyáltalán nincs meg a céltudatos, szakszerű irányítás.* [...]"

A REFORMÁTUS EGYHÁZZENÉSZEK MUNKAKÖZÖSSÉGÉNEK (REZEM) MEGALAKULÁSÁT BEJELENTŐ NYILATKOZAT

Alulírottak, a DC Himnológiai Szekciójának 1991. évi ülésén létrehoztuk a Református Egyházzeneszerek Munkaközösségét, egyházzenei munkánk eredményesebbé tételéért.

Célunk a református gyülekezeti éneklés és egyházi zene gondozása és képviselete:

1. A bővülő egyházzenei képzés oktatási alapjainak kidolgozása.
2. Egyházi iskoláink ének-zene oktatásának szakmai segítése.
3. Énekeskönyvek, énekgyűjtemények szerkesztése különböző alkalmakra.
4. Egyházzenei kiadványok és egyházi kiadványok zenei részének felügyelete, lektorálása.
5. Kántoraink, ének- és zenekaraink munkájának segítése.
6. Gyülekezeti hangszerünk ügye.
7. Együttműködés a határainkon túl élő magyar református egyházzeneszerekkel.
8. Külföldi egyházzenei kapcsolatok ápolása.
9. Zenei események szervezése, egyeztetése.
10. Egyházzenei sajtó.
11. Egyházzenei könyv-, irat- és kottatár létesítése.
12. Zenei alap/alapítvány létrehozása és kezelése.

A Munkaközösségnek tagja lehet, aki:

- az 5 himnológiai munkaág (teológiai, történeti, irodalmi, zenei, lexikai) közül legalább egyben járatos,
- nyilatkozatban vállalja az aktív közreműködést az általa megjelölt területen,

- a Munkaközösség tevékenységét anyagilag is kész támogatni. (Az anyagi terhek hordozásában minden tag önként vállalt mértékben vesz részt.)
- akit a Munkaközösség 2 tagja ajánl és a plénum 2/3-os többséggel tagjává fogad.

Kelt: Budapest, 1991. augusztus 28.

Aláírók:

Bódiss Tamás, Draskóczy László, Vizi István, Zákányi Bálint, ifj. Fekete Károly, Dávid István, Hamar István, Zakar Ödön, Berkesi Sándor, Hegedűs Zsuzsanna, Hargita Péter, Farkas Zoltán, Szűcs Endre

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ DOKTOROK KOLLÉGIUMA HIMNOLÓGIAI SZEKCIÓJÁNAK NYILATKOZATA AZ ORGONÁK VÉDELMEÉRŐL³

A Magyarországi Református Egyház legfelsőbb tudományos egyházzenei testülete, a Doktorok Kollégiuma Himnológiai Szekciója az orgonafelügyeleti rendszer sikeres megszervezése érdekében a következők szerint kíván nyilatkozni:

1. A reformáció korának kezdeti tiltásai ellenére az orgonák használatát megengedő és szabályozó 1761-es Zsinat óta jelentős művészettörténeti értékű hangszerek kerültek hozzánk vagy épültek templomainkban, nem egy esetben XVIII. századi egyetemes ökumenikus egyházművészeti értékek. Az utóbbi évtizedekben végzett orgonafelmérések eredményeképpen megállapítható, hogy az egyházi vagyon jelentős részét képező orgonaállomány (a Kárpát-medencében több mint ezer hangszer) mai értéke a történeti értéken túlmenően mintegy 25 milliárd forint.

2. Ennek az értéknek a szakszerű gondozását és református liturgiánkban való méltó alkalmazását a jövőben *kiemelt feladatnak ítéljük*. Egész egyházzenei életünket megújító hatását Árokháty Béla így fogalmazta meg: *„Amíg nincsenek jó hangszereink, jó orgonistáink sem lesznek, és amíg nincsenek jó egyházzeneszeink, tovább szegénykezhetünk a külföld előtt zenei életünk méltatlan sivársága miatt.”*

3. Az előbbiekből következően és igazodva az országosan elindított folyamathoz hangsúlyozzuk a *hiteles szakmai irányítás fontosságát*, ezért a műtörténeti orgonák javítása és restaurálása esetén elfogadásra ajánljuk az I. Országos Orgonás Műemléki Konferencia 1993. október 14-én megfogalmazott Irányelveit és a védett orgonák tulajdonosai számára kiadott Útmutatót⁴. Továbbá – ilyen jelentős műemléki orgonakincs birtokában – érvényt kívánunk szerezni egyházunk-

³ A nyilatkozat 2000. szeptember 1-én kelt, Szabó Gábor esperes, a DK Himnológiai Szekció elnöke és Dávid István orgonaművész, főiskolai tanár, egyházkerületi orgonafelügyelő aláírásával. Vö. Magyar Egyházzene VII. (1999/2000) 432.

⁴ Magyar Egyházzene I. (1993/1994) 104–111.

ban a magyar Egyházzenei Társaság orgonás tagozata az elektronikus hangkel-
tész orgonautánzatokról szóló állásfoglalásának.⁵

4. Mindezek megtartása érdekében minden orgonajavítással, bővítéssel, átalakítással, új hangszer beszerzésével kapcsolatos eseményt vagy munkálatot az *Egyházkerületi Orgonafelügyelet véleményez, illetve hagy jóvá*. Ezt hivatali úton köteles továbbterjeszteni mind az egyházi, mind pedig a Műemlékvédelmi hatósághoz.

5. A hangszerállomány csaknem felét kitevő különleges védettségi kategóriába tartozó műemlékhangszerek restaurálási költségére az egyház évente pályázat alapján *felhasználható költségvetési keret biztosít*, melynek nagysága az orgonállomány értékének legalább egy százaléka⁶.

Végezetül a jelen nyilatkozatot a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Himnológiai Szekciója 2000. szeptember 1-i ülésén egyhangúlag elfogadta és azt mindegyik magyarországi református Egyházkerület Elnökségének és a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata Elnökségének megküldi és az egyházkerületi közgyűlések számára előterjesztésre és kötelező érvényű bevezetésre ajánlja.

⁵ Magyar Egyházzene I. (1993/1994) 487–490.

⁶ Ez a keret lenne szükséges és elégséges ahhoz, hogy legalább ötvenévente (!) minden orgona teljes felújításon essen át.

ORGONA-FELÜGYELET LÉTREHOZÁSA⁷

A református egyházban elsőként a Dunamelléki Egyházkerület 1999. május 27–28-i⁸ Közgyűlése fogadta el a Zenei Bizottság mellett működő orgona-felügyelet létrehozását. A 2003-ban újonnan alakuló Közgyűlés is határozatba foglalta ennek fontosságát. Az orgona-alap folyósítása gazdasági indokokra hivatkozva jelenleg szünetel.

A Dunamelléki Református Egyházkerület Közgyűlése november 19-20.-i ülésének fontosabb határozatai:⁹

2) „30. Az Egyházzenei Bizottság jelentéséhez fűződő határozatok: Az EK megkülönböztetett figyelemmel kíséri az épített örökség sorsát és megőrzését, így a nagy anyagi és szellemi értéket képviselő historikus (sípos) orgonák helyzetét és állapotát gyülekezeteinkben. Éppen ezért az EK elengedhetetlenül fontosnak tartja az Egyházkerületi orgona-felügyelet további működését, és az Orgona-alap létrehozását. Csak az a gyülekezet részesülhet orgonajavítási támogatásban, amelyik rendelkezik az EK orgona-felügyelő előzetes írásos, jóváhagyó határozatával. A Közgyűlés felkéri a Jogi és Gazdasági Bizottságot, hogy dolgozza ki az orgona-felügyelet működésének jogi és anyagi kereteit.

3) Az EK felkéri a canonica visitatiót folytatókat, hogy egyházlátogatásaik folyamán különösen kísérik figyelemmel a hatályos műemléki törvények és szabályo-

⁷ A témával bővebben foglalkozó tanulmány: DÁVID István: *Református zenei hagyomány és értékvédelem a Dunamelléken*. In KISS Réka (szerk.): *Kálvin hagyománya. Református kulturális örökség a Duna mentén*. Budapesti Történeti Múzeum Budapest, 2009. 123–127.; DÁVID István: *Orgonafelügyelet mint értékvédelem a Dunamelléken*. In Kovács Andrea (szerk.): *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapest 2012. 71–80.; DÁVID István: *The Organ Building Art in the Hungarian Reformed Church*. In: *Porta Speciosa* 1. 2007. 57–62.

⁸ Ld. az énekügyi jelentéshez kapcsolódó 43/6. sz. határozatát.

⁹ Dunamellék: Egyházkerületi Közlemények. 2003/II. 12–13.

zások, valamint az Egyházalkotmány (1994. évi II. tv.) vonatkozó rendelkezések betartását és betartatását, miszerint:

- *58.§ (2) bek. A presbitérium határozata fokozatos egyházi hatóság jóváhagyásával válik érvényessé, ha a döntés [...] műemlék vagy műemlék jellegű ingatlanra, műkincs vagydonra, egyházi tulajdon átalakításra vagy építkezésre vonatkozik.*
- *Az EK kéri továbbá, hogy az egyházlátogatók minden esetben hangsúlyozzák a megfelelő időben történő szakértői véleményezés fontosságát.”*

TÉZISEK A MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZZENÉRŐL¹⁰

Megvizsgálva a magyar református egyházzene jelenlegi helyzetét, jövőbeni lehetőségeit és az ezekből adódó tennivalókat, a következőket tesszük közzé:

Fontosnak tartjuk

- a református egyházi zenével foglalkozó tudományágak támogatását abból a célból, hogy kutatási eredményeiket egyházunk hasznosíthassa;
- az egyházi zene mint művészet, méltó eszköz istentiszteleteink gazdagítására és gyülekezeteink építésére;
- minden templomi istentisztelet rendező kerete a liturgia, ezért a zenei szolgálatot végző és vezető szakember, a lelkész legközvetlenebb munkatársa a liturgiában. A kántor is liturgus;
- az Isten Igéjéhez méltó zene ugyanakkor a misszió fontos eszköze, színvonala nem lehet közömbös;
- liturgiánk csaknem ötszáz éves történetének értékes zenei elemeit hasznosnak ítéljük, alkalmazásukat szorgalmazzuk mind a kóruskultúra, mind pedig az orgonakultúra területéről. A gyülekezeti éneklés fontossága azonban elsődleges.

Ezért egyházkerületeinkben lépéseket teszünk a református egyházzene színvonalának emelésére, melynek érdekében a legfontosabb feladatok:

- a kántorok képzése, továbbképzése, megszervezése és nyilvántartása;
- a zene megfelelő súlyának biztosítása az egyházi iskolákban és a lelképásztorképzésben;
- egyházkerületi orgona-felügyeletek létrehozása, értékes orgonáink állapotának megőrzése céljából;

¹⁰ A Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának Elnöksége és a Magyar Református Világszövetség Elnöksége, együttes ülésén a jelen dokumentumot megtárgyalta és támogató ajánlásával az Egyháztestek részére megküldte.

- a kóruskultúra ápolása, gyülekezeti kórusok szervezése;
- zsinati, országos egyházzenei előadó alkalmazása;
- kiadványok támogatása, a tudományos kutatás eredményeinek megjelenítése;
- minőségi református egyházi zene a médiában.

Budapest, 2002. június 26.

Aláírók:

Tőkés László, Dr. Erdélyi Géza, Dr. Hegedüs Loránt, Papp Géza, Dr. Kálmán Attila, Horkay László, Karsay Eszter, Kanalas János, Dr. Dávid István, Bódis Tamás, Hoppál Péter, Tonk István, Csete-Szemesi István, Csete-Szemesi Istvánné

A KIRÁLYHÁGÓMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET ZENEI BIZOTTSÁGÁNAK NYILATKOZATA

„A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Zenei Bizottsága és a 2011. október 21–22-én tartott egyházzenei konferencián résztvevő kántorok, egyházzeneszerek, lelkipásztorok és vallástanárok aggodalommal és felelősséggel tekintenek az egyházkerületünkben egyre felerősödő és az istentiszteleti liturgiában megjelenő idegen eredetű ifjúsági énekek és keresztyén könnyűzene egyre nagyobb beáramlására. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Zenei Bizottsága elsőrendűen a **magyar református egyházzenei hagyományt** kívánja megőrizni és továbbadni a felnövekvő generációnak.

Ezért fontosnak tartja a gyermek-bibliaórákon e jövőbeni énekek helyett, elsődlegesen a magyar népzenei hagyományokra épülő gyermekénekek, az iskolai vallásórákon és a kateoktatásban pedig a Magyar Református Énekeskönyv istentiszteleten használt törzsanyagának megtanítását. Az ifjúsági bibliaórákon szorgalmazza az igei alapra támaszkodó, értékes szöveg- és dallamanyagot hordozó énekek használatát.

A zenei nevelés elsődleges színhelyei és alkalmai a református oktatási intézmények és a gyülekezeti vallásórák. Ezért ott a hivatalos énekeskönyv törzsanyagát kell tanítani és az intézményi istentiszteleteken is ezt kell használni. Az egyházunk református gimnáziumaiban folyó zenei nevelés az iskolai énektanár kötelessége, aki a vallástanárral (iskolai lelkésszel) és az egyházmegyei zenei előadóval közösen őrökdi annak megfelelő színvonala felett.

A keresztyén könnyűzene istentiszteleten nem, de egyéb gyülekezeti alkalmakon helyet kaphat. Minden zenei eseményért a gyülekezet lelkipásztora a kántorral együtt felelős.

Kérjük minden felelősséget hordozó egyházi főhatóságtól e zárónyilatkozat megvitatását, véleményezését és elfogadását.”

Nagyvárad, 2011. október 22.

AZ MRE DOKTOROK KOLLÉGIUMA HIMNOLÓGIAI
ÉS EGYHÁZZENEI SZEKCIÓJÁNAK
DOKTORI FOKOZATOT SZERZETT TAGJAI

Név			Disszertáció címe
Gárdonyi Zsolt (Würzburg)	Dr. h.c.	2000	
Ifj. Fekete Károly (Debrecen)	PhD habil	1995	Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága
Dávid István (Nagykőrös)	DLA	2002	Erdély XVIII. századi orgonaépítészete és hatása a magyar református egyházban
Karasszon Dezső (Debrecen)	PhD habil	2002	Synopsis Gradualis – gregorián ének és református istentisztelet
Fekete Csaba (Debrecen)	PhD	2003	Psalterium Gradualis: az Öreg Graduál Zsoltárkönyvének nyomtatott és kéziratos hagyománya – a protestáns graduálok főbb kérdései
Papp Anette (Budapest)	DLA	2003	A graduál-antifónák középkori kapcsolatai
Molnár Tünde (Marosvásárhely)	PhD	2004	Orgonaművészet Romániában a XX. században
Bódiss Tamás (Budapest)	DLA	2005	Az 1948-as énekeskönyv a református egyházi éneklés történetében
Csíky Csaba (Marosvásárhely)	PhD	2005	Kolonics István kézdivásárhelyi orgonaépítő munkássága és a XIX. századi erdélyi orgonaépítéset
Madarászné Losonczy Katalin (Budapest)	DLA	2005	A genfi zsoltárok története a magyar református énekeskönyvekben
Péter Éva (Kolozsvár)	PhD	2005	Református gyülekezeti énekek az erdélyi írott és szójhagyományos forrásokban
Székely Árpád (Kolozsvár)	PhD	2005	Az énekkari hangzás eszménye és jelentéstana

FÜGGELÉK

Hoppál Péter (Pécs)	DLA	2006	A magyar protestáns passió
Kissné Mogyorósi Pálma (Nyíregyháza)	DLA	2007	A nagyhét tételei a 16–17. századi protes- táns graduálokban és liturgikus énekes- könyvekben
Pap Ferenc (Nagykőrös)	PhD	2009	Templom mint teológia. Kulcsok az Ezé- kiel 40-48 értelmezéséhez
Méhes Balázs (Tiszakécske)	DLA	2010	A redőnyszerkezet története a német orgonakultúrában a XIX. század végéig
Török Ágnes (Debrecen)	PhD	2011	„Mint az folyó víz mellett termő szép fa” Huszár Gál 1560-as énekeskönyve; Himnuszok, canticumok és parafrázisok.
Tóth Anikó (Debrecen)	DLA	2012	Sequentiák a protestáns graduálokban
Varga László (Miskolc)	DLA	2012	Samuel Scheidt billentyűs és vokális Magnificat-feldolgozásai

A SZOROZATBAN EDDIG MEGJELENT:

Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András (szerk.):

A klinikai pszichológia horizontja.

Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára

Szávay László (szerk.):

„Vidimus enim stellam eius...” Konferenciakötet

Petrőczy Éva, Szabó András (szerk.):

A zsoltár a régi magyar irodalomban

Horváth Erzsébet és Literáty Zoltán (szerk.):

Történelmet írunk.

Tisztelgő kötet Ladányi Sándor 75. születésnapja alkalmából

Inspirationen. Künste im Wechselspiel Herausgegeben von Anita Czeglédy,

József Fülöp, Szilvia Ritz

Kendeffy Gábor, Kopeczky Rita(szerk): *Vallásfogalmak sokfélesége*

Gudor Borond, Kurucz György, Sepsí Enikő (szerk.): *Egyház, társadalom*

és művelődés Bod Péter korában

Somodi Ildikó: *A mindennapos művészeti nevelés megvalósulásának lehetőségei:*

Értékközvetítés a művészeti nevelésben